

**Biljana Shotarovska
Tatjana Gjeorgievska**

ARSIMI QYTETAR

për klasën e 9-të

**Biljana Shotarovska
Tatjana Gjeorgievaska**

**ARSIMI
QYTETAR**
për klasën e 9-të

Shkup 2022

Autorë:

Biljana Sinadinovska Shotarovska, mësimgdhënëse në SHFK "Bllazhe Koneski", Shkup
Tatjana Gjeorgjievaska, mësimgdhënëse në SHFK "Jan Amos Komenski", Shkup

Recensentë:

Prof. Dr. Suzana Simonovska, Fakulteti Filozofik, UKIM, Shkup
Simona Petkovska Ilieska, SHFK "Vllado Tasevski", Shkup
Elena Jovanovi, SHFK "Llazo Tërpovski", Shkup

Titulli i botimit origjinal:

ГРАЃАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ за 9 одделение

Botues:

Ministria për Arsim dhe Shkencë e Republikës së Maqedonisë së Veriut
Rr. "Shën Kiri dhe Metodi", nr. 54, 1000 Shkup

Përktheu nga gjuha maqedone:

Safit Zeqiri

Lektor:

Arbana Qormemeti

Redaktor profesional i botimit në gjuhën shqipe:

Fatima Krivanjeva

Radhitja kompjuterike:

Arbëria Design (Afrim Bulica)

Përpunimi kompjuterik:

KONTURA, Shkup

Vendi dhe viti i botimit:

Shkup, 2022

Me Vendim nga Komisioni Nacional për tekste shkollore për arsim fillor dhe të mesëm pranë Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës të Republikës së Maqedonisë së Veriut numër 26740/1 të datës 11.08.2021 miratohet përdorimi i këtij teksti shkollor.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

373.3.016:342.7(075.3)

SINADINOVSKA Shotarovska, Biljana

Arsimi Qytetar [Електронски извор] : për klasën e 9-të / Biljana Sinadinovska Shotarovska, Tatjana Gjeorgjievaska ; përktheu nga gjuha maqedone: Safit Zeqiri. - Текст во ПДФ формат, содржи 147 стр., илустр. - Shkup : Ministria për Arsim dhe Shkencë e Republikës së Maqedonisë së Veriut, 2022

Начин на пристапување (URL):

https://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/Gragjansko_9_albanski.pdf. -

Наслов преземен од екран. - Опис на изворот на ден 18.08.2022. - Превод на делото: Граѓанско образование. - Библиографија: стр. 144-145

ISBN 978-608-273-084-4

1. Gjeorgjievaska, Tatjana [автор]

а) Граѓанско образование -- Учебници, основни училишта

COBISS.MK-ID 57998597

Biljana Shotarovska
Tatjana Gjeorgievaska

ARSIMI QYTETAR

Për klasën e 9-të

Shkup 2022

PËRMBAJTJA

TEMA 1

IDENTITETI QYTETAR

[8-31]

- Zhvillim i veçorive personale
- Etika, vlerat dhe humanizmi
- Zhvillimi profesional dhe në karrierë

TEMA 2

BASHKËPUNIMI DHE LIDHSHMËRIA NË SHOQËRINË QYTETARE

[32-63]

- Pranimi dhe respektimi i dallimeve
- Qëndrime dhe pikëpamje
- Konflikte dhe përballje me konflikte
- Interkulturalizmi në shoqërinë qytetare

TEMA 3

QYTETARI DHE SHOQËRIA QYTETARE

[64-79]

- Përgjegjësia sociale
- Organizatat qytetare dhe grupet e përfaqësimit

TEMA 4

KULTURA, IDENTITETI KULTUROR, RELIGJIONI DHE MEDIAT SOCIALE

[80-103]

- Kultura dhe identiteti kulturor
- Roli i religjionit në shoqërinë qytetare
- Ndikimi i mediave sociale mbi qytetarët

TEMA 5

QYTETARI DHE SHTETI

[104-129]

- Drejtësia dhe sundimi i së drejtës
- Shteti juridik
- Zgjedhjet dhe proceset demokratike në shoqëri
- Administrata shtetërore dhe publike në funksion të qytetarëve

TEMA 6

QYTETARI DHE EVROPA

[130-147]

- Bashkimin Evropian (BE)
- Republika e Maqedonisë së Veriut në Bashkimin Evropian

SI PËRDORET TEKSTI SHKOLLOR

Njësia mësimore

Njohuritë që do të fitoni me temën

Mësimi nga tema

Legjenda për fotografinë

Teksti kryesor

Fotografi nga njësia mësimore

Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Koncepte nga njësia mësimore

Aktivitete për njësinë mësimore

Punë në grup

Punë me çifte

Punë individuale

Aktivitetet e të menduarit kritik

Pyetje nga njësia mësimore

HYRJE

Të dashur nxënës,

Gjatë orëve mësimore nga Arsimi Qytetar, përmes këtij teksti shkollor, do të keni mundësi të hulumtoni temat e parashikuara për klasën e nëntë në arsimin fillor. Shpresojmë që libri do t'ju frymëzojë të mendoni në mënyrë kritike dhe të zgjidhni probleme për tema të rëndësishme në jetën tuaj të përditshme. Në fillim do të fokusoheni në zhvillimin e kompetencave me të cilat do të jeni në gjendje të vlerësoni zhvillimin e cilësive tuaja dhe të shihni progresin, sukseset dhe sfidat. Mësimi i kësaj lënde do t'ju ndihmojë të angazhoheni në zhvillimin e komunitetit dhe të jeni individë kompetentë, të aftë për të bërë zgjedhje në shoqërinë moderne. Ju gjithashtu do të fitoni aftësi për të marrë pjesë / vullnetarë dhe për të mbështetur aksionet humanitare. Ju do të jeni në gjendje të merrni pjesë aktive në shkollë dhe të zhvilloni një interes, aftësi dhe njohuri për përfshirje në proceset e vendimmarrjes në komunitet. Përmbajtja do t'ju ndihmojë të zhvilloni personalitetin tuaj dhe vlerat thelbësore njerëzore. Ju do të forconi ndjenjën e drejtësisë, tolerancës dhe përgjegjësisë, si dhe të jetuarit me përgjegjësi në një shoqëri civile demokratike. Ky tekst ofron mundësi për punë individuale dhe grupe që do të kontribuojnë në të menduarit e pavarur dhe kritik dhe zbatimin e njohurive të marra. Funkzioni i tekstit është të respektojë parimet e mësimdhënies bashkëkohore ndërvepruese, të punës së mirëmenduar në grup të nxënësve në mësimdhënie, të nxisë inventivitetin e secilit nxënës në zhvillimin e përmbajtjes dhe veprimtarive kërkimore të ofruara për ju, nxënës.

Nga autoret

IDENTITETI QYTETAR

- ZHVILLIMI I VEÇORIVE PERSONALE
- ETIKA, VLERAT DHE HUMANIZMI
- ZHVILLIMI PROFESIONAL DHE I KARRIERËS

VËSHTRIM I TEMËS

Pas përfundimit të kësaj teme do të jeni gjendje të:

- analizoni dhe vlerësoni zhvillimin e cilësive personale dhe perceptoni progresin, sukseset dhe sfidat;
- vendosni synime realiste që janë në përputhje me cilësitë dhe aftësitë tuaja dhe të jeni të përgjegjshëm dhe këmbëngulës në arritjen e tyre;
- të përshkruash sjelljen në situata të ndjeshme etike (dilema morale);
- analizoni dhe vlerësoni mundësitë për veprim humanitar në nivel shoqëror dhe të angazhoheni në veprime;
- merrni pjesë dhe mbështesni aksionet humanitare dhe vullnetare në organizatat humanitare;
- hulumtoni mundësitë për arsimim të vazhdueshëm dhe ndikimi i tyre në zgjedhjen e një profesioni;
- demonstroi qëndrim pozitiv ndaj të nxënit përmes shembujve që vërtetojnë nevojën për të mësuar gjatë gjithë jetës;
- vendosni synime realiste për mësimin dhe avancimin personal.

TEMA 1

ZHVILLIMI I VEÇORIVE PERSONALE

Fëmijët në zhvillim

Kur e shikoni sot veten dhe e krahasoni veten tuaj me kohën (për shembull, kur keni shkuar për herë të parë në shkollë), cilat janë mendimet tuaja, cilat janë qëndrimet tuaja, çfarë aftësish keni?

Çfarë mund të konkludoni?

SI MUND TA NJOH ZHVILLIMIN PERSONAL

Shumica prej jush ndoshta do të kujtoni disa nga tiparet tuaja që u janë shfaqur në disa prej ngjarjeve familjare ose ngjarje të rëndësishme me të dashurit tuaj. Por është e sigurt që secili prej jush kujton ditën e parë të shkollës dhe ndjenjat e shkaktuara nga ardhja në shkollë, takimi me shumë fëmijë të tjerë, takimi me mësuesit.

Shumica prej jush ndoshta e mbani mend se një ditë të mrekullueshme në të cilin keni njoftuar një “botë” të re, por gjithashtu do t’ju kujtohet se sa të frikësuar keni qenë, me një ndjenjë pasigurie. Disa prej jush jeni ndjerë të çuditshëm sepse shkolla ju është dukur e madhe, e panjohur, keni dashur ta linit sa më shpejt të ishte e mundur për t’u kthyer në shtëpi ose në këndin e juaj të preferuar të lojërave.

A janë përshtypjet e shkollës të ndryshme nga kujtimet tuaja gjashtëvjeçare kur i krahasoni me katërmëdhjetëvjeçarin që sot vini në shkollë?

Leximi ndihmon në zhvillimin e aftësive personale

Nëse keni përvoja dhe eksperiencë të ndryshme, cila është arsyeja për këtë? Ndoshta shkolla ka ndryshuar apo që atëherë ju keni ndryshuar?

Le të supozojmë se ju mësoni në të njëjtën shkollë - me shumë mundësi secili prej jush do të përgjigjet: Unë kam ndryshuar, jam rritur, ndjenjat e mia janë të ndryshme, kam marrë njohuri të reja, nuk kam më frikë nga dështimi, kam mësuar shumë gjëra të reja, kam fituar miq të vlefshëm, miqësi, kam rënë në dashuri për herë të parë në një ekskursion apo diçka tjetër. Shkolla është bërë vendi im i preferuar për të fituar dhe përmirësuar aftësitë, njohuritë e mia, shkëmbimin e përvojave, muzikën e preferuar, hobi apo rezultatet sportive.

Zhvillimi i tipareve tuaja ndodh si rezultat i maturimit, rritjes suaj dhe ky proces quhet zhvillim i personalitetit.

UNË E SHQYRTOJ PËRPARIMIN (progres) PERSONAL

Çdo fëmijë përparon kur fiton njohuri dhe aftësi të tilla si, për shembull, leximi, shkrimi, numërimi. Në bazë të këtyre njohurive dhe aftësive, fëmija zhvillon njohuri, afinitet dhe aftësi të tjera. Për shembull, zgjidhja e problemeve komplekse matematikore, shkrimi i eseve, veprave poetike, riprodhimi dhe krijimi i veprave muzikore dhe artistike, ndaj në këtë mënyrë e shpreh kreativitetin personal.

Fëmijët gjatë rritjes mësojnë të bashkëpunojnë me njëri-tjetrin, gjë që është shumë e rëndësishme për punën e mëtejshme dhe të suksesshme në grup. Ata inkurajohen të kenë empati me njerëzit e tjerë, veçanërisht me miqtë e tyre në situata të ndryshme të jetës. Ata mësojnë të njohin gjendje të ndryshme emocionale, fitojnë shkathtësi dhe aftësi që do t'i ndihmojnë të kapërcejnë një gjendje trishtimi ose zhgënjimi. Fëmijët, përmes procesit të rritjes dhe zhvillimit, fitojnë aftësinë për të kontrolluar emocionet e tyre.

Për shembull, një nxënës i klasës së parë pritët të qajë kur i bie ushqimi. Por, për një fëmijë në klasën e pestë apo të nëntë, është një situatë që kapërcehet shpejt duke gjetur një zgjidhje të përshtatshme.

Fëmijët më të vegjël kanë një prag më të ulët të tolerancës, sepse toleranca gjithashtu mësohet. Fëmijët mësojnë se si të jenë të durueshëm dhe të kenë vetëkontroll ndaj disa ngjarjeve të papritura. Ata mësojnë se si të përgjigjen në mënyrë të përshtatshme për moshën e tyre në lidhje me karakteristikat e tjera personale të fëmijëve të tjerë, si pamja fizike, aftësitë intelektuale, stili i jetesës, qëndrimet, besimet dhe zakonet.

Marrëdhënia e ndershme mes fëmijëve

Marrëdhënia e ndershme mes fëmijëve - tolerancë dhe miqësi

Marrëdhënia e ndershme do të thotë të kthejmë atë që nuk është e jona

Gjithçka në natyrë zhvillohet, gjithashtu edhe njeriu

Suksesi në shkollë është pjesë e zhvillimit personal

Një nga **tiparet** më të rëndësishme që një fëmijë pritet të njohë si të rëndësishme dhe të dobishme për të gjithë në komunitet është ndershmëria.

Ndershmëria është qëndrim i sigurtë ndaj vetes dhe njerëzve të tjerë. Njerëzit e ndershëm bëjnë vepra që janë të dobishme dhe nuk e bëjnë për interes ose me shpresën se do t'i përgjigjen me një shërbim, por nga përgjegjësia e tyre morale. Ka edhe tipare të tjera që janë shumë të rëndësishme për një jetë të mirë në komunitetin e afërt dhe më të gjerë, ashtu siç ka edhe tipare që e pengojnë atë.

Cilat cilësi, sipas jush, kontribuojnë në të mirën e të gjithëve dhe cilat janë të kundërta me to?

TË VENDOSIM QËLLIME SIPAS KARAKTERISTIKAVE DHE MUNDËSIVE TONA PERSONALE

Fëmijët duan të mendojnë për veten në të ardhmen: si do të duken, çfarë do të bëjnë, si do të jetë jeta e tyre. Po aq e rëndësishme është që t'i inkurajomë ata të mendojnë në të ardhmen edhe me pyetjet e mëposhtme:

Çfarë lloj personi dëshiroj të jem?

Si dua të jetoj dhe çfarë dëshiroj të bëj?

Çfarë lloj bote dua të ndërtoj?

Është e natyrshme të përjetosh suksese në jetë, por edhe dështime. Dështimi është pjesë e zhvillimit dhe mund të tejkalohet duke vendosur synime reale dhe duke bërë një plan për të arritur qëllimet e vendosura.

Pasi të kemi vendosur synime reale që mund t'i arrijmë brenda një periudhe të caktuar kohore, ne bëjmë një plan që mund të na ndihmojë të rrisim aftësitë tona organizative. Me planin mund të parashikojmë se me çfarë problemesh do të përballemi, të kërkojmë mënyra për t'i kapërcyer ato. Më pas le të mendojmë se kush mundet dhe si mund të na ndihmojë dhe në fund të nxjerrim një përfundim nëse ia kemi arritur qëllimit, pra nëse e kemi tejkaluar dështimin.

Prandaj, synimet që vendosim duhet të jenë në përputhje me cilësitë dhe aftësitë tona. Në arritjen e qëllimeve të vendosura është shumë e rëndësishme të mos dorëzohemi lehtë. Ne duhet të jemi këmbëngulës dhe të ndërtojmë një qëndrim pozitiv ndaj problemeve, duke i parë ato si sfida që janë interesante për ne për t'u përballur dhe për t'i kapërcyer.

Shpeshherë për nxënësit disa probleme matematikore apo zgjidhja e problemeve kimike apo e problemeve në fizikë shkaktojnë rezistencë, sepse është një përpjekje e madhe për t'i kuptuar apo për t'i zgjidhur ato.

Me mbështetjen e duhur dhe besimin në kapacitetet tona, duke investuar punë të palodhur zhvillojmë cilësi të rëndësishme, si këmbëngulja dhe optimizmi, me të cilat do të kapërcejmë rezistencën dhe do t'ia dalim.

Secili prej nesh ka disa gjëra në jetë të cilat na pëlqejnë dhe që duke i bërë ato, janë krejtësisht të përjashtuara nga ngjarjet që na rrethojnë. Të përfshirë në atë aktivitet, ne nuk mendojmë të shikojmë televizor, të flejmë, të hamë dhe kur jemi shumë pasivë, por kur bëjmë diçka në mënyrë aktive. Eksperienca të tilla mund të quhen përvoja të "tolerancës" dhe konsiderohen shumë të rëndësishme për mirëqenien apo lumturinë tonë. Ndjenja e arritjes është çelësi për të përjetuar kënaqësi nga ajo që bëjmë. Përparimi që bëjmë në një fushë të caktuar falë punës, interesave dhe angazhimit tonë, na çon drejt zhvillimit.

Në procesin e zhvillimit zbulojmë se cilat cilësi janë të natyrshme tek njeriu, për të krijuar një jetë të mirë dhe bashkëjetesë me të tjerët.

Disa nga cilësitë më të rëndësishme të aftësive tona sociale dhe emocionale janë: bashkëpunimi, kreativiteti, vetëkontrolli, ndjeshmëria, toleranca, optimizmi dhe ndershmëria. Ata mbështesin jetën harmonike të individit dhe shoqërisë.

Asnjë nga këto tipare nuk mund të kontribuojë në zhvillimin e komunitetit nëse një "ishull" është i izoluar. Të gjitha këto cilësi duhet të ndërliken, të ndërthuren për të formuar themelin e një shoqërie të zhvilluar.

Zhvillimi i tipareve pozitive personale na drejton në lëvizje pozitive në shoqëri, sepse shoqëria përbëhet nga individë. Cilat cilësi do të zhvillohen tek individët, vlera të tilla do të ekzistojnë në shoqëri. Kërkimi i diçkaje që duhet të jetë e përbashkët dhe e dobishme për të gjithë qytetarët quhet e mira e përbashkët dhe ajo bazohet, ndër të tjera, në vlerat e miratuara.

Lexoni, mendoni, diskutoni!

Shpërndani me shokun / shoqen aktivitetin tuaj të preferuar të cilin ti e njeh si "varësi", dhe më pas se si jeni ndjerë herën e fundit që e keni bërë. Në fakt, ai aktivitet mund të jetë çdo gjë për të cilën je plotësisht i / e përkushtuar, diçka që të pëlqen ta bësh, aq shumë që të bën të "varur", diçka që, edhe pse përpiqesh nuk e përjeton si të shqetësuar. Shembulli ideal është një aktivitet në të cilin mendoni se po përmirësoheni me kalimin e kohës. Përpiquni t'u transmetoni shokëve / shoqeve ndjenjat që ju shkakton ky aktivitet dhe, nëse është e mundur, përpiquni t'u tregoni atyre diçka që lidhet me këtë aktivitet (mjeshtërinë ose aftësinë tuaj). Nxitini ata t'ju bëjnë pyetje për aktivitetin.

Çfarë është "diçka" për ty? Merrni një copë letër dhe vizatoni se si ndiheni derisa po merresh me atë aktivitet. Mbani mend ku jeni, çfarë bëni, me kë jeni, cila është gjëja më e mirë për atë që bëni? Më pas, në grupe të vogla, tregoni njëri-tjetrit për "varësinë" tuaj.

- A ka ndonjë gjë që ndani me të tjerët që shumica prej jush dëshironi të bëni?
- A është një aktivitet në të cilin përjetoni "varësi"?
- Përse janë të rëndësishme këto përvoja?
- A mendon ndonjëherë se plotësisht të pëlqen ajo që bën në shkollë? Si do të ishte për ty të kishit klasa në të cilat do të ketë më shumë mundësi për "varësi"?

Ndoshta do të dëgjoni përgjigje të ndryshme se çfarë përbën një gjendje "varësie" për secilin prej jush. Gjithashtu pritet që disa nxënës të mos kenë përvojë me një aktivitet që i preokupon plotësisht dhe ata e shijojnë atë. Kërkimi për atë "diçka" duhet të vazhdojë. Me siguri do të zbulohen sfida dhe rrethana të reja para jush që do t'ju pushtojnë vëmendjen dhe do t'ju japin kënaqësi.

AKTIVITETE TË PROPOZUARA

Aktiviteti 1:

Identiteti im

Mendoni për veten dhe disa aspekte të identitetit tuaj.

Përgjigju pyetjeve të mëposhtme:

- Çfarë veçorish zotërojnë? (për shembull: këmbëngulje, çiltërsi, dhembshuri, shpërthim, zell, shoqërueshmëri, tërheqje, dembelizëm, kreativitet, kuriozitet, realizëm, përshtatshmëri etj.)
- Kur, në cilën periudhë të jetës sime (mosha e vogël, parashkollore, mosha shkollore) u bëra i / e vetëdijshëm për këto veçori?
- Për zhvillimin e këtyre veçorive ka ndikuar: familja, shkolla, moshatarët / et, dikush tjetër (kush/cilët).
- Çfarë veçorish ndaj me shumicën e bashkëmoshatarëve të mi?
- Cilat veçori janë unike për mua?
- Çfarë lloj personi dua të jem?
- Cilat veçori dua t'i ndryshoj, cilat duhet t'i zhvilloj më tej?
- Çfarë duhet të bëj për të zhvilluar ato veçori për të cilat po përpiqem?

Aktiviteti 2:

Intervistë

Punoni në çift. Zbuloni sa më shumë që të mundeni për shokun / shoqen tuaj të klasës dhe bëni pyetje për ta ndihmuar atë të përcaktojë qëllimin dhe të planifikojë për ta arritur atë. Përdorni katër hapat e mëposhtëm:

Hapi 1

Vendosja e qëllimit. Paramendoni veten pas një vit. Çfarë do të dëshiroje të arrish? Çfarë qëllime ke vendosur për veten? Zgjedh një synim për të cilin do të punosh. Nëse shoku / shoqja jote ka problem rreth përkufizimit të qëllimit, parashtroi ndonjë nga pyetjet në vijim: çfarë dëshiron të bësh më së shumti (në shkollë, në kohën e lirë)? Çfarë të bën të ndjehesh i / e lumtur? Në çfarë je më i / e mirë? Për çfarë të tjerët do të thonë se je i / e mirë (sa je i / e aftë për atë)? Çfarë mendon tani, cili është qëllimi yt?

Hapi 2

Tani bëj një plan. Çfarë është me e rëndësishme për ta realizuar qëllimin tënd? Çfarë duhet të mësosh, të bësh, të ushtrosh, të ndryshosh për ta realizuar qëllimin tënd? Çfarë shkathtësi duhet të zhvillosh? Si e paramendon vetëm pasi që e ke realizuar qëllimin tënd? Çfarë më tutje?

Hapi 3

Përpunoi hapat e parë që duhet t'i ndërmarrësh. Cila është gjëja e parë që do ta bësh (që sot ose nesër)? Kush mund të të ndihmojë? Çfarë do të bësh më tutje? Sa kohë do të të nevojitet? Çfarë mund të rezultojë si pengesë/problem? Si do ta tejkalosh? Çfarë do të ndërmarrësh dhe kush mund të të ndihmojë?

Hapi 4

Ndryshoni rolet në çift.

ETIKA, VLERAT DHE HUMANIZMI

VENDIMET TË CILAT I MARRIM DUHET TË JENË ETIKE!

Çfarë duhet bërë për të vepruar në mënyrë etike?

Ka disa mënyra për të arritur një vendim të justifikuar etik. Shpjegimet e dhëna, ose argumentet e dhëna për të mbështetur vendimin, janë po aq të rëndësishme sa edhe vendimet e marra. **Nëse argumentet e dhëna udhëhiqen nga arsye pozitive, universale, humane, atëherë thuhet se ka etikë në vendimmarrje.**

Merrni parasysh shembullin!

Në një rajon të vendit ka një studim që tregon se një test i tokës zbuloi një përqindje të madhe ari dhe një përqindje të madhe bakri. Është në interes të ekonomisë hapja e një miniere që do të punësonte rreth 1000 persona, të cilët do të zgjidhnin kështu problemin e tyre ekzistencial.

Përndryshe, fshatarët e atij rajoni mezi mbijetojnë me bujqësi dhe blegtori.

Në një distancë prej dhjetë kilometrash nga vendi i parashikuar për minierën ndodhet një moçal me një specie të rrallë të florës dhe faunës. Ky rajon është shpallur monument natyre, i ashtuquajtur fier mbretëror.

Në moçal jetojnë disa lloje zogjsh të rrallë, duke përfshirë çafkën e madhe të bardhë, pastaj breshkat e kënetës, gjarpërinj me bisht të bardhë dhe eskulapusi dhe më interesantet nga flora janë livadhet e lagura me salep të purpurt. Ligji parashikon që nëse zbulohet një mundësi zhvillimi në një zonë të caktuar, shteti duhet ta mundësojë atë. Aktet nënligjore garantojnë që, nëse në tokë zbulohet xehe, duhet të bëhet një studim shkencor për mbrojtjen e mjedisit që vlerëson rrezikun për mjedisin.

Nëse minerali fillon të nxirret dhe miniera hapet, ekziston rreziku i përdorimit të cianidit, pasi është një lëndë që prodhon ar dhe bakër. Përdorimi i cianidit në shumë rajone të botës tregon se ka katastrofë mjedisore dhe për këtë arsye ambientalistët e quajnë atë një "bombë bërthamore mjedisore".

Çdo zëvendësim i cianidit është pothuajse po aq i rrezikshëm për ekuilibrin ekologjik.

- Si do ta zgjidhni këtë dilemë morale? Cfarë është më mirë? Të sigurohet një jetë e denjë për shumë familje, me rrezikun e vuajtjes së një pjese të natyrës pas disa dekadash, ose të mbetet moçal, me rrezik të gjithë banorët të jetojnë në varfëri?
- Në bazë të cilave argumente e bëtë zgjedhjen? Çfarë keni menduar kur zgjodhët? Çfarë zgjidhjesh mund ofrohen dhe të njëjtat zgjidhje çojnë në të mirë të përgjithshme? Cili është argumenti moral me të cilin do të mbrohen vlerat më të larta njerëzore?

Si mund të kapërcehet kjo gjendje?

Për shembull, tejet të mundshme janë arsyet e mëposhtme :

1. Miniera duhet hapur me çdo kusht sepse në këtë mënyrë do të punësohen 1000 persona dhe familjet e tyre do të kenë një jetesë të sigurt. Argumenti është se mundësia e fitimit është më e rëndësishme se mbrojtja e natyrës.
2. Miniera duhet të hapet duke hartuar një leje të veçantë studimi për mbrojtjen e mjedisit sepse kështu parashikon ligji. Argumenti kryesor këtu është respektimi i ligjeve, pa marrë parasysh çfarë ata sollën.
3. Të mos hapet miniera, por të bëhet një strategji për zhvillimin e atij rajoni. Të mbrohet si zonë ekologjike ku do të qëndrojnë turistët dhe fshatarët do të fitojnë para nga eko-turizmi.

Protesta civile kundër hapjes së një miniere që do të ndot mjedisin.

Ne kemi një detyrim moral për të mbrojtur dhe ruajtur mjedisin e pastër.

Protesta civile kundër hapjes së një miniere që do të ndot mjedisin.

Njeriu shpesh ballafaqohet me disa zgjidhje të mundshme

Dilema morale:
Si mund të bëj gjënë e duhur?

„Veproni sipas atij parimi personal që mund të dëshironi të bëhet një ligj i përgjithshëm“

- Immanuel Kant

Në raste të ndjeshme etike, ne shpesh përballemi me dilemë morale.

Dilema morale paraqitet atëherë kur:

- jemi në një situatë ku parimet tona themelore morale janë në konflikt me njëra-tjetrën;
- një parim i caktuar moral tregon se ai nuk është i mjaftueshëm, ose zbatimi i tij do të ketë pasoja moralisht katastrofale;
- detyrat, vlerat, të drejtat, virtytet ose kujdesi i duhur janë reciprokisht të rëndësishme dhe në konflikt me njëra-tjetrën. Për shembull, kur doni të jeni të drejtë, por në të njëjtën kohë dikush do të jetë i lënduar.

Dilema të tilla morale janë pjesë e jetës sonë dhe ne shpesh jemi të kapur nga mendime të vështira dhe konfuze se çfarë do të ishte moralisht e drejtë. Disa nga këto dilema lidhen me jetën tonë personale dhe marrëdhëniet që kemi me njerëzit e tjerë në jetën tonë të përditshme.

Mendoni se çfarë ju shtyn të merrni një vendim për një dilemë morale. A është interesi vetjak, a është bindje ndaj autoriteteve (prindërve, mësuesve, drejtorit)? E gjitha kjo është për shkak të respektimit të ligjit dhe rendit, është për shkak të mbrojtjes së një të drejte dhe lirie të njeriut apo për shkak të vlerave etike universale siç është jeta, shëndeti, dinjiteti, liria, drejtësia?

Por të kthehemi te shembulli - nëse dikush vendos të mos hap një minierë vetëm nga frika e ligjit ose dënimit, është një vendim i detyruar për të vepruar në aspektin mjedisor. Një vendim moralisht më i drejtë është kur vendoset mos-hapja e minierës sepse e konsiderojmë një zgjidhje joetike dhe imorale për njeriun dhe mjedisin në përgjithësi. Pra, në varësi të shpjegimit që japim në lidhje me një vendim identik, ka një ndryshim të madh nëse jemi etikë, njerëzor dhe nëse udhëhiqemi nga vlerat më të larta morale.

Në këtë kuptim, Immanuel Kant ka thënë: "Dy gjëra e mbushin shpirtin me admirim gjithnjë e më të ri dhe më të madh... qielli me yje mbi mua dhe ligji moral brenda meje". Ashtu siç ka rregull dhe harmoni në univers, ashtu duhet të ketë rregull dhe parime morale te njeriu.

Imagjinoni që pas çdo dere ka një vlerë. Cilën derë apo cilat dyer do t'`i hapni, pra cilat vlera do të zgjidhni si vlera?

Flisni me shokët / shoqet tuaja për zgjedhjen e vlerave që secili prej jush ka bërë.

VLERAT - BAZAT E ETIKËS

Vlerat luajnë një rol kyç në dimensionin etik të jetës sonë. Vlerat na lejojnë të ndërtojmë parime morale që, nga ana tjetër, do të na çojnë në arritjen e qëllimeve të imagjinuara se çfarë lloj jete duam të kemi.

Sa herë që udhëhiqemi nga vlerat në vendosjen e dilemave morale, atëherë vlerat janë kriteri me të cilin marrim vendime.

Për shembull, vlerat nga të cilat udhëhiqemi mund të jenë: ndershmëria, drejtësia, liria, përgjegjësia, solidariteti. Por ne gjithashtu mund të nxitemi nga interesi vetjak, ose "sepse të tjerët e bëjnë këtë", nevoja për të shmangur ndëshkimin ose shqetësimin, ose motive të ngjashme. A ka dallim në këto kritere sipas të cilave ne udhëhiqemi në marrjen e vendimeve, sidomos kur kemi një dilemë morale? Çfarë është dallimi? Cilat janë kriteret për të jetuar në mënyrë më harmonike midis miqve, familjarëve apo në komunitet?

Njerëzit zakonisht i vlerësojnë veprimet sipas vlerave që ata aspirojnë.

Nëse, për shembull, ne i konsiderojmë ndershmërinë dhe të vërtetën si vlera të rëndësishme për ne, atëherë veprime të tilla si gënjeshtria dhe mashtrimi do të konsiderohen moralisht të gabuara ose moralisht të këqija.

Pra, nëse vlera që ka rëndësi për ne është e vërteta, ne do ta dënojmë gënjeshtren si të metë moralisht, por nuk do të themi as gënjeshtria. Nuk do të gënjejmë, sepse vlera jonë është kriter sipas të cilit udhëhiqemi, por edhe synim i veprimit tonë. Nuk mjafton vetëm të njohim vlerën si kriter të rëndësishëm të të menduarit moral, por ashtu edhe të veprimit, pra veprimet të jenë sipas vlerave që janë të rëndësishme për ne. Përndryshe, do të bëhet fjalë për të ashtuquajturin moralin e rremë.

Të gjithë njerëzit kanë vlerat e tyre që janë të rëndësishme për ta në shkallë të ndryshme dhe për këtë arsye ndërtojnë sistemin e tyre të vlerave. Disa vlera janë të përbashkëta për shumicën e njerëzve, disa vlera janë karakteristike vetëm për disa komunitete, madje edhe shoqëri.

Vlerat shoqërore që janë të përbashkëta për të gjithë njerëzit njihen si vlera universale. Nëse njerëzit i praktikojnë ato, ata kanë gjasa të bëhen: të drejtë, të vërtetë dhe të përgjegjshëm.

Nga vlerat ne formojmë parime morale, kështu që nëse një vlerë e rëndësishme në sistemin tonë të vlerave është drejtësia, ne do të formojmë rregulla/parime morale sipas parimit të drejtësisë dhe sigurisht do të veprojmë sipas këtij parimi.

Për shembull, drejtësia është një nevojë e të gjithë njerëzve - kurrë mos bëni padrejtësi. Nëse, për shembull, ndodh që të pësojmë padrejtësi nga dikush rreth nesh, atëherë mund të veprojmë sipas parimeve "ktheja me të njëjtën masë", ose "mos u bëj të tjerëve atë që nuk dëshiron që ata të të bëjnë ty". Vendimi ynë se cilin parim do të zgjedhim, përcakton etikën tonë. Parimi "Mos u bëj të tjerëve atë që nuk dëshiron që ata të të bëjnë ty" është gjithmonë i justifikuar etikisht. Ky parim çon në **humanizëm** dhe etikë në marrëdhëniet interpersonale.

Në etikë, e mira më e madhe është lumturia që ne aspirojmë, dhe e mira duhet të bëhet për vetë të mirën, jo për ndonjë qëllim tjetër.

Edhe Aristoteli besonte se njeriu do të ishte i lumtur nëse do të zhvillonte natyrën e tij inteligjente. Ai besonte se arsyeja duhet ta drejtojë vullnetin tonë sipas parimit të "mesatares së artë", pra shmangies së ekstremeve të pamenduara. Virtyti më i madh është gjetja e mesit midis dy drejtimeve të këqija, shumë ose shumë pak, ekzagjerimit ose mungesës së masës. Në etikë, çdo person mund të arrijë një të mirë reale, diçka që do t'i lejojë të përparojë në mundësitë që njeriu mbart brenda vetes, ose sipas rrethanave që i ofrohen.

Lexoni, mendoni, diskutoni!

"Ndershmëria është virtyti më i madh"

Në garë (shih foton), vrapuesi Abel Mutai përfaqësoi Kenian, ai ishte vetëm pak metra larg vijës së përfundimit, por ai u hutua nga shenja dhe pushoi së menduari se e kishte përfunduar garën. Atleti spanjoll Ivan Fernandez ishte menjëherë pas tij dhe duke kuptuar se çfarë po ndodhte, ai filloi t'i bërtiste kenianit që të vazhdonte të vraponte. Por Mutai nuk dinte spanjisht dhe nuk e kuptonte. Spanjollli më pas e shtyu Mutain drejt fitores. Një gazetar e pyeti Ivanin: "Pse e bëri këtë?"

Ivan u përgjigj: "Ëndrra ime është që një ditë do të mund të kemi një jetë të këndshme së bashku". Gazetari këmbënguli: "Po pse e latë kenianin të fitonte?" Ivan u përgjigj: "Nuk e lashë të fitonte, ai do të kishte fituar gjithsesi". Gazetari përsëri këmbënguli: "Por ti mund të kishe fituar!" Ivani e shikoi dhe iu përgjigj: "Por a do të isha i lumtur me fitoren? E kujt do t'i shkonte medalja? Çfarë do të mendojë nëna ime për këtë?"

Vlerat kalojnë brez pas brezi. Çfarë vlerash u mësojmë fëmijëve? Le të mësojmë të fitojmë në mënyrë të drejtë dhe të ndershme.

AKTIVITETE TË PROPOZUARA

Aktiviteti 1:

 Zgjidhni një nga shembujt e mëposhtëm dhe shkruani një ese të shkurtër se si është e justifikuar nga pikëpamja etike të veprës.

- Mos e kopjoni testin, edhe kur mësuesi nuk është në klasë, sepse jemi të përgjegjshëm dhe të ndershëm, dhe jo sepse kemi frikë se është e ndaluar ose kemi frikë se mësuesi do të na ndëshkojë. A është ndershmëri të kesh frikë nga ndëshkimi, apo është ndershmëri të veprësh me ndershmëri për bindjen personale të drejtësisë dhe virtytit?
- Pse është morale të njihen disa të drejta të kafshëve si qenie të ndjeshme?
- Çfarë mendoni për klonimin e njerëzve dhe ndërhyrjet në materialin gjenetik? Me cilat dilema morale do të përballët njerëzimi në të ardhmen?

ZHVILLIMI PROFESIONAL DHE I KARRIERËS

Nxënësve duhet shpjeguar në mënyrë profesionale mundësitë për zgjedhjen e profesionit të tyre të ardhshëm

TË GJITHË FËMIJËT KANË MENDIME PERSONALE PËR TË ARDHMEN

Që në moshë të vogël fëmija fillon me imagjinatën dhe imagjionon se kur të rritet do të bëhet ai që dëshiron të bëhet.

Në fëmijëri dhe në adoleshencën e hershme, individi është më i varur nga opinionet e të tjerëve kur bën zgjedhje, por ndërsa piqet, bëhet gjithnjë e më i / e aftë për të marrë përgjegjësinë për vendimin.

Fëmija kur është i vogël vështirë se mund të konkludojë se cilat mjete janë më efektive në arritjen e një qëllimi të caktuar. Për shembull, aftësia për të zgjedhur një shkollë në mënyrë të pavarur rritet me pjekurinë.

Pas përfundimit të arsimit fillor, nxënësit reflektojnë për mundësitë që u ofrohen, përkatësisht si dhe ku të vazhdojnë shkollimin. Të rinjtë, të udhëhequr nga afinitetet, talentet, aftësitë e tyre, vendosin se çfarë i intereson, për atë që do të donin të bënin kur do të rriten.

ZGJEDHJA E PUNËS – PROFESIONIT

Një nga komponentët më të rëndësishëm të jetës së përgjithshme është pikërisht zgjedhja e profesionit, sepse na siguron mjete jetese, ndërsa nga ana tjetër, na jep mundësinë për zhvillim dhe rritje personale.

Për shembull, ne të gjithë e dimë që në moshë të re se çfarë do të donim të bëheshim. Zakonisht është një profesion që e admirojmë, ose diçka që bëjnë prindërit tanë ose të afërmit dhe miqtë tanë.

Ashtu si rriten, të rinjtë e ndryshojnë zgjedhjen e fëmijërisë së hershme me një tjetër, kryesisht bazuar në interesa. Në të vërtetë, interesat luajnë një rol të rëndësishëm se çfarë profesioni do të zgjedhim dhe ai profesion të jetë diçka që përveç se do të punojmë shumë, do të na kënaq në të njëjtën kohë.

Megjithatë, zgjedhja e pjekur e profesionit nënkupton marrjen e disa veçorive të tjera si aftësitë, talentin për diçka, madje edhe disa karakteristika personale. Kështu që, nëse dikush është i dhembshur dhe i gatshëm për të ndihmuar gjithmonë të tjerët, do të ishte e përshtatshme të zgjidhte një profesion si mjek apo psikolog, dhe ata që e shijojnë më shumë vetminë sesa shoqërinë, do të gjenin një profesion që nuk kërkon punë me njerëz.

Sigurisht që në profesion dhe në zhvillimin e karrierës duhet investuar përpjekjet. Asnjë profesion nuk mund të bëhet pa fituar më parë eksperiencë, pa mësuar si të punosh dhe pa u munduar në punë. Në këtë mënyrë, në fakt, ne zhvillojmë dhe përmirësojmë veten dhe në të njëjtën kohë bëhemi të dobishëm për komunitetin.

Cilat janë fushat tuaja të interesit, çfarë aftësish keni apo dëshironi të zhvilloni? A do të arrini të fitoni mjaftueshëm duke zgjedhur profesionin tuaj për të pasur një jetë dinjitoze? Çfarë duhet të bëni për t'u bërë profesionist ose ekspert në një fushë të caktuar?

GJATË ZGJIDHJES SË PROFESIONIT MUND TË MERRET NDIHMË

Ashti si individ fillon të ndërgjegjësohet për mundësitë për të bërë karrierën e tij, ai/a jo do të kërkojë ndihmë nga familja e tij/saj, shkolla, mësuesit ose komuniteti ku jeton. Të rinjtë, në këtë mënyrë, ndërtojnë përgjegjësi për vendimet personale në lidhje me karrierën e tyre dhe të rriturit duhet të ndjekin interesat e fëmijëve dhe karakteristikat e tyre personale. Por, në të njëjtën kohë, të jetë një mbështetje e vërtetë për ta në rrugën në të cilën fëmija dëshiron të vazhdojë shkollimin për të arritur një profesion.

Profesioni laborant / laborante

Profesioni polic / police

Profesioni gjykatës / gjykatëse

Kur të vendosni se çfarë doni të jeni në jetë, çfarë jeni të interesuar dhe çfarë dëshironi të bëni, është më mirë të mendoni se çfarë aftësish keni ose dëshironi të zhvilloni. Gjatë këtij rrugëtimi, ju mund të merrni një shpjegim ekspert për mundësitë e zgjedhjes së një profesioni të ardhshëm, për sa i përket karakteristikave dhe tipareve tuaja personale që do t'ju ndihmojnë të realizoni idetë tuaja për angazhimin tuaj profesional.

Orientimi profesional synon ta drejtojë profesionalisht të riun në profesionin që i përshtatet më shumë. Orientimi profesional, mbi të gjitha, ka për detyrë të ndihmojë të rinjtë të zgjedhin profesionin e tyre sipas interesave dhe aftësive të tyre.

Lexoni, mendoni, diskutoni!

Profesioni – parukier / parukiere

Me rastin e zgjedhjes së shkollës së mesme, informacioni i rëndësishëm është edhe konkurrenca, pra kërkesa për një profesion të caktuar në tregun e punës.

Bëjini vetes pyetjet e mëposhtme:

- Cilat janë dëshirat dhe ëndrrat tuaja për të ardhmen?
- Me çfarë do të donit të merreni kur do të jenë të rritur?
- Cilët janë anët tuaja të forta?

Të punosh do të thotë të japësh mund për të bërë diçka (një produkt) ose për të ofruar shërbime. Për shembull, puna e arkitektëve është të vizatojnë dhe planifikojnë se si do të duket një ndërtesë (produkt), mjekëve u takon të ekzaminojnë dhe trajtojnë njerëzit që janë të sëmurë (të ofrojnë shërbime). Arkitekti dhe mjeku punojnë që njerëzit e tjerë të kenë një vend ku të jetojnë dhe të jenë të shëndetshëm.

Është shumë e rëndësishme ndërkohë që ne jemi duke punuar që vazhdimisht të përpiqemi të jemi më të mirë dhe të mësojmë diçka të re. Kjo quhet progres në karriere.

Për shembull: Denisi dëshiron të ndërtojë një karrierë si parukier i mirë. Kështu ai planifikon të mbarojë shkollën e mesme parukerie, të shkojë në praktikë me një nga parukierët më të mirë në qytet, të fillojë punë praktike në një sallon parukerie, të marrë punë të rregullt në sallon parukerie dhe më vonë ndoshta të hapë sallonin e tij. Për të qenë një parukier i mirë, Denisi duhet të ndjekë vazhdimisht trajnime, të blejë revista dhe të marrë pjesë në panaire, për të zbuluar se cilat modele flokësh janë në modë dhe cilat produkte përdoren.

Profesioni – piktor / piktores

Ne kemi folur tashmë se çfarë është karriera dhe kemi përmendur një shembull se si të ndërtohet karriera (shembulli me parukierin). Karriera përfshin njohuritë e individit, punët dhe atë që ai ose ajo bën në kohën e tij të lirë (për shembull, vullnetarizmi, leximi etj.).

Ju duhet të zgjidhni se cila do të jetë karriera juaj. Ajo që shihni, ajo që mësoni, ajo që flitet në shtëpi (ose ndoshta prindërit tuaj), ndikon në atë që zgjidhni si karriera. Planifikimi i karrierës nuk ka të bëjë vetëm me "ndjekjen e një pune" ose studimin e "diçkaje".

Për lehtësi dhe efektivitet më të madh në zgjedhje, është mirë të njiheni se si dhe ku mund të shkoni. Mund të merrni informacion për profesione të ndryshme nga mësuesit dhe ndihmë nga psikologu i shkollës për pikat tuaja të forta.

PUNA I JEP KUPTIM JETËS

Profesioni i jep formë jetës së njerëzve. Interesi hyn në të gjitha porët e jetës sonë, duke krijuar zakone karakteristike, qëndrime, status social, shoqëri, madje edhe tipare të veçanta të personalitetit. Edhe pse puna është shpesh një detyrë e pakëndshme, sepse kërkon përpjekje të vazhdueshme, ajo është gjithashtu burim kënaqësish dhe gëzimesh të ndryshme.

Puna të bën njeri dhe humanizon individin. Puna i mundëson çdo individ të ndihet i dobishëm dhe të kontribuojë në krijimin e vlerave personale dhe shoqërore.

MËSIMI NUK PËRFUNDON KURRË - TË MËSUARIT GJATË GJITHË JETËS

Zgjedhja e një prej profesioneve të shumta bën kthesën kryesore në jetën e çdo individ. Mund ta udhëheqë individin nëpër rrugët e krijimtarisë, arritjeve, lumturisë dhe kënaqësisë.

Në mënyrë që një person të jetë i suksesshëm në atë që është duke bërë, ai / ajo duhet së pari të përfundojë arsimimin e duhur dhe të fitojë njohuritë dhe aftësitë e nevojshme.

Profesioni – aktor / aktore

Profesioni – kuzhinier / kuzhiniere

Profesioni – mjek / mjeke

Procesi i përzgjedhjes fillon kur fëmija ndërgjegjësohet dhe vazhdon të përmirësohet përmes përzgjedhjes së shkollave, trajnimeve, kurseve dhe aktiviteteve të ndryshme hobi.

Zhvillimi është proces që pothuajse nuk përfundon kurrë, edhe për të rriturit. Gjithmonë ka vend për të mësuar disa gjëra të reja, për të fituar aftësi dhe njohuri të reja, për të përmirësuar personalitetin në sjellje. Prandaj thuhet se ajo që mësohet në shkollë është vetëm fillimi i madh i "shkollës së jetës".

AKTIVITETE TË PROPOZUARA

Aktiviteti 1:

Cili është "elementi" juaj?

"Elementi" është pika në të cilën talenti natyror shkrihet me pasionin personal, por mbështetet edhe nga mundësitë e mjedisit. Kur njerëzit janë në "element", ata mendojnë më fort se janë pikërisht ata që janë, frymëzohen thellë dhe arrijnë sukses në nivelin më të lartë.

Le të flasim për talentet tuaja! Mendoni se keni ndonjë talent? A e keni zbuluar? Si e kuptove se në çfarë jeni të mirë dhe çfarë ju intereson? Është mjaft e zakonshme të "kërkosh" në moshën tënde. A ka ndonjë prej jush që është i angazhuar intensivisht në diçka tjetër përveç përgjegjësive të shkollës? Diskutoni pak për këtë.

Në secilën kolonë, shkruani disa gjëra (çka janë ato që ju pëlqejnë, cilat ju "ju shkojnë", cilat i bëni vullnetarisht dhe për cilat keni mbështetje).

Dua	"më shkon për dore"	Kam vullnet	Më ndihmon = kam mundësi

Shihni ku ka mbivendosje. Ajo që shfaqet në shumicën e kolonave mund të jetë "elementi" juaj!

AKTIVITETE TË PROPOZUARA

Aktiviteti 1:

PYETJE PËR DISKUTIM

- Sa lehtë e gjete "elementin" tënd? Ndoshta keni më shumë se një? Çfarë konkludove? Për të qenë në gjendje të zgjidhni midis asaj në të cilën jeni të mirë, ose asaj që dëshironi, çfarë do të zgjidhni? Cilat janë pasojat e zgjedhjes së një profesioni vetëm për hir të punësimit të lehtë ose fitimeve më të mira dhe jo për shkak të një angazhimi të sigurtë? A do të udhëhiqen vendimet tuaja nga këshillat e prindërve apo nga interesat tuaja dhe pse?
- Cilat janë profesionet e reja sot, profesione për të cilat prindërit tuaj mund të mos kenë dëgjuar? Në çfarë mund të jenë njerëzit të aftë apo të talentuar? Si do t'i gruponi aktivitetet dhe profesionet e njerëzve?

Diskutoni se si mund ta ndihmoni njëri-tjetrit për të gjetur "shkëndijën" ose kuptimin tuaj në jetë?

Aktiviteti 2:

Diskutoni se çfarë lloj shkollash të mesme ekzistojnë në komunën/qytetin tuaj?

- Kërkoni konkurset e kaluara dhe merrni parasysh regjistrimin në shkollë të mesme.
- A ka ndonjë shkollë në zonën tuaj (qytet, komunë) sipas interesave tuaja?
- Pyetni në një shërbim pedagogjik-psikologjik se çfarë do të thotë orientim profesional? Një psikolog mund t'ju ndihmojë me orientimin profesional.

Aktiviteti 3:

Bëjini njëri-tjetrit pyetje rreth orientimit në karrierë. Çdo nxënës / se duhet të mendojë për 1-2 pyetje që janë mbledhur në një kuti/enë. Pastaj, të gjithë nxjerrin nga një pyetje dhe i përgjigjen asaj.

AKTIVITETET PËR MENDIM KRITIK DHE ZGJIDHJE TË PROBLEMEVE

Aktiviteti 1:

Lexoni dhe mendoni për këto personalitete!

Një nga njerëzit e shurdhër më frymëzues, ose gratë e shurdhëra, është **Helen Keler (1880-1968)**. Ajo mësoi të komunikonte dhe u bë një autore dhe aktiviste e njohur politike. Helen Keler ishte vetëm 19 muajshe kur humbi aftësinë për të parë dhe dëgjuar si pasojë e etheve. Ann Sullivan filloi të punonte me të në 1887 për t'i mësuar asaj se si të komunikonte. Ky ishte fillimi i një periudhe 49-vjeçare bashkëpunimi mes tyre. Në 1888, Helen mori pjesë në Institutin Perkins për të Verbërit. Në 1894, Helen dhe Ann u transferuan në Nju Jork për të ndjekur shkollën Wright-Human për të Shurdhërit. Ata u kthyen në Massachusetts në 1898 dhe Helen u regjistrua në Shkollën e Kembrixhit për Zonja të Reja, përpara se të merrte lejen në 1900 për të ndjekur Kolegjin Ratcliffe. Ajo u diplomua në vitin 1904, duke u bërë personi i parë i shurdhër dhe i verbër që mori këtë diplomë. Helen Keler u bë një folëse dhe autore me famë botërore falë vullnetit të saj të madh. Luftimi i aftësive të kufizuara shqisore është bërë misioni i saj i jetës. Në vitin 1915, ajo themeloi Helen Keler International, një organizatë jofitimprurëse për parandalimin e verbërisë. Ai dhe Ann Sullivan vizituan 39 vende të botës.

Stephen Hawking (1942 - 2018). Fizicien teorik, astrofizicien, kozmolog dhe shkencëtar i shquar. Stephen Hawking u diagnostikua me ALS në moshën 21 vjeçare dhe mjekët parashikuan vetëm 2 vite të tjera jetë, por ai jetoi deri në 75 vjet. Ai ishte i paralizuar nga koka deri te këmbët për më shumë se tridhjetë vjet dhe përdori një ndihmës zanor për të komunikuar. Ai përdorte edhe një karrige me rrota, të cilën e drejtonte duke përdorur lëvizje të vogla të kokës dhe syve.

Asgjë nga këto nuk e pengoi atë të zhvillonte veprimtarinë e tij si studiues dhe profesor shembullor. Ai drejtoi një jetë personale intensive dhe është një nga personazhet më të njohur të kohës sonë.

AKTIVITETE PËR MENDIM KRITIK DHE ZGJIDHJE TË PROBLEMEVE

Frida Kahlo (1907 - 1954). Ajo ka vuajtur nga poliomieliti në fëmijëri dhe sipas disa burimeve ka pasur edhe “spina bifida”, e cila i ka shkaktuar dismetri në këmbën e djathtë. Përveç kësaj, problemet e saj me shtyllën kurrizore u përkeqësuan nga një aksident gjatë adoleshencës, i cili i la probleme fizike dhe pasoja gjatë gjithë jetës së saj.

Frida kaloi pjesën më të madhe të jetës së saj në shtrat, duke vuajtur nga dhimbje të forta. Megjithatë, ajo u bë një nga artistet ikone e të gjitha kohërave dhe një ikonë e shekullit të njëzetë.

Aleksandar Matovski-Cako është mësues i diplomuar për arsim parashkollor dhe sot punon në Komunën e Qytetit të Shkupit. Aleksandri është një person me sindromën Down. Suksesi i tij i madh konsiderohet të jetë vendi i parë i fituar në Republikën e Polonisë në kërcim. Përveç kërcimit, Cako shkruan edhe poezi, ka emisionin e tij në radio dhe është një aktivist i zëshëm për të drejtat e njeriut. Aleksandri ka marrë shumë çmime, certifikata dhe çmime për punën e tij, si dhe është përzgjedhur si pjesë përbërëse e Konferencës kushtuar Ditës Botërore të Sindromës Down, e cila u zhvillua më 21 mars 2016, në selinë e Kombeve të Bashkuara të Amerikës në Nju Jork. Është një dëshmi e vërtetë që njerëzit me Sindromën Down mund të arrijnë sukses në jetë, pavarësisht sfidave me të cilat përballen çdo ditë.

Pyetje për diskutim

1. Cilat tipare personale kanë zhvilluar këta personalitete për të arritur qëllimin e tyre?
2. Pse është e rëndësishme të zhvillojmë tipare që do të na çojnë në zhvillimin personal dhe zhvillimin e shoqërisë?

TERME:

Zhvillimi: Zhvillimi është proces që krijon rritje, progres ose ndonjë ndryshim pozitiv.

Tiparet: Tiparet e personalitetit janë tipare relativisht të qëndrueshme të personalitetit, siç janë tiparet e personalitetit, aftësitë, temperamentit dhe interesat.

Etika: Shkenca e moralit, e parimeve dhe normave morale dhe e rolit të tyre në jetën shoqërore dhe personale të njeriut. Sjellje në përputhje me normat dhe rregullat e moralit.

Humaniteti: Njerëzimi, i denjë për njeriun, filantropia.

Vlera: Vlerat janë ideale, ide që tregojnë atë që është domethënëse, e dëshirueshme, e vlefshme. Si element integral i moralit, ato e drejtojnë njeriun drejt asaj që është e mirë, e dëshirueshme dhe e dobishme.

Plani: Një sistem masash i paracaktuar për përmbushjen në kohë të detyrave të përcaktuara.

Karriera: Profesionit, shërbimi, profesionit i zgjedhur; koha e kaluar në një profesion.

Profesioni: Veprimtaria kryesore për të cilën ka përgatitje dhe që shërben për të siguruar jetesën.

Të mësuarit gjatë gjithë jetës: Një proces i vazhdueshëm i vetë-përmirësimit.

PYETJE NGA TEMA:

- Çfarë nënkuptohet me zhvillimin e cilësive personale?
- Cilat cilësi të individit janë pozitive dhe të dëshirueshme?
- Me zhvillimin e cilave cilësi do të arrini të kapërceni sfidat me të cilat përballeni?
- Pse është e rëndësishme të vendosni synime realiste dhe si mund t'i arrini ato?
- Çfarë duhet të mbizotërojë kur merrni vendime të rëndësishme?
- Cilat janë vlerat që duhen mbështetur në rast të një dileme morale?
- Pse është e rëndësishme të përqendrohemi në të mirën e përbashkët?
- Pse shëndeti, humanizmi, jeta dhe dinjiteti i një personi duhet të jenë kriteri suprem në marrjen e vendimeve?
- Sa i rëndësishëm është profesionit i jetës që zgjidhni?
- Çfarë duhet të keni parasysh kur zgjidhni profesionin tuaj të ardhshëm?
- Pse duhet të planifikoni për zhvillim profesional?
- Cilat janë përfitimet e të mësuarit gjatë gjithë jetës dhe punës së palodhur?
- Si duhet t'i drejtoni interesat tuaja në lidhje me zgjedhjen e profesionit?

BASHKËPUNIMI DHE LIDHSHMËRIA NË SHOQËRINË QYTETARE

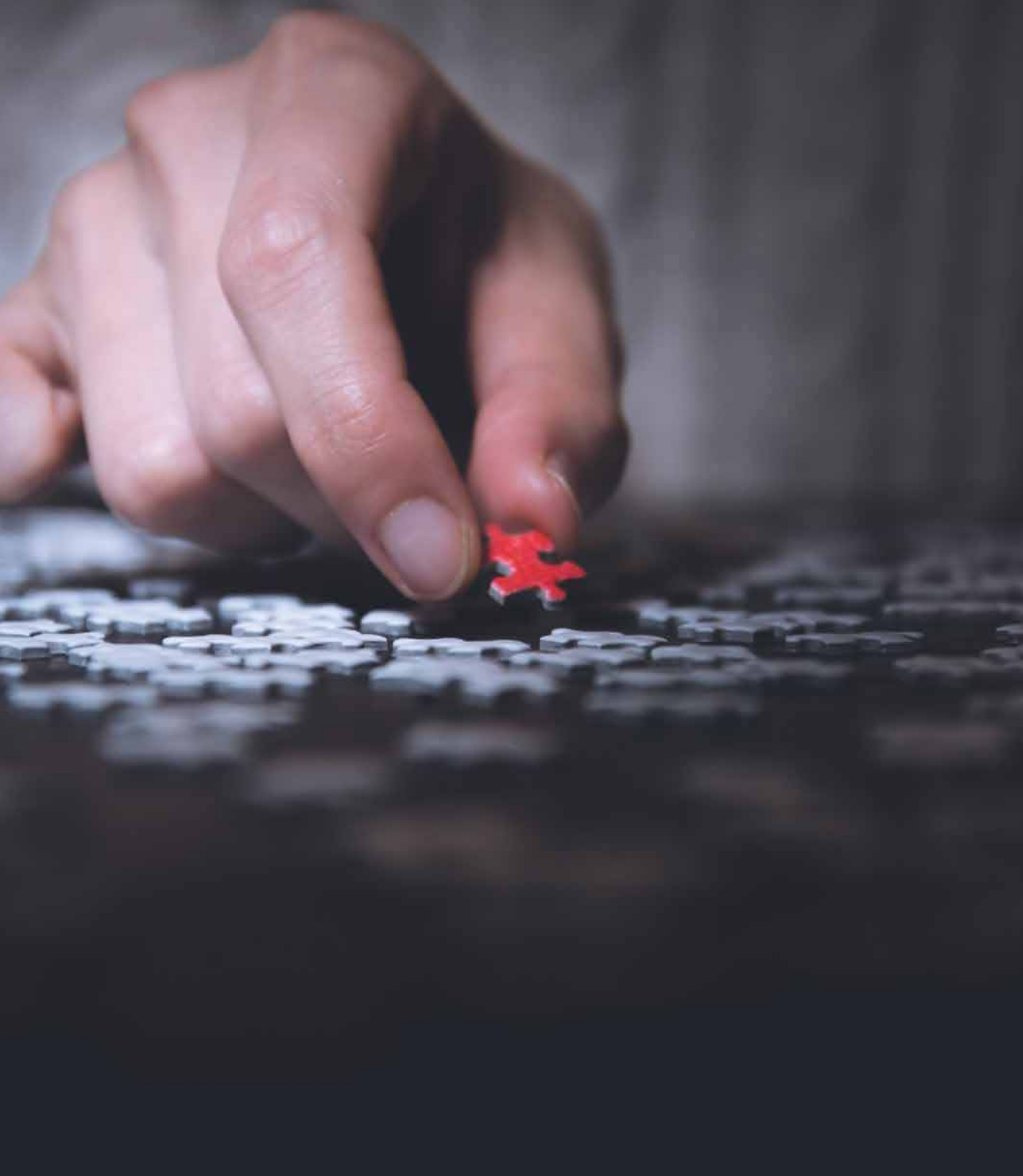
- PRANIMI DHE RESPEKTIMI I DALLIMEVE
- QËNDRIME DHE PIKËPAMJE
- KONFLIKTE DHE PËRBALLJE ME KONFLIKTE
- INTERKULTURALIZMI NË SHOQËRINË QYTETARE

VËSHTRIM I TEMËS

Pas përfundimit të kësaj teme do të jeni në gjendje të:

- respektoni dallimet në bazë etnike, fetare, gjinore, sociale përmes shembujve konkret;
- analizoni shembuj të diskriminimit në kushte të mënyrës bashkëkohore të jetesës;
- propozoni dhe merrni pjesë në aktivitete konkrete që promovojnë respektim të dallimeve dhe bashkëpunim;
- respektoni pikëpamje të ndryshme që i kanë të tjerët për një temë të caktuar;
- diskutoni shembuj të tolerancës në pikëpamje të ndryshme;
- dalloni llojet e konflikteve në situata konkrete të konflikteve;
- analizoni me situata të konfliktit në grupin e bashkëmoshatarëve;
- sugjeroni aktivitete që nuk nxisin dhunën në shkollë;
- bëni dallimin midis multikulturës dhe interkulturës;
- kryeni aktivitete specifike që kontribuojnë në ndërtimin e vlerave interkulturore.

TEMA 2

PRANIMI DHE RESPEKTIMI I DALLIMEVE

"Askush nuk lind me urrejtje për një person tjetër vetëm sepse ai person ka ngjyrë të ndryshme lëkure, origjinë të ndryshme ose fe të ndryshme. Njerëzit mësojnë se si të urrejnë, ata mund të mësohen dhe si të duan - dashuria është më e natyrshme për zemrën e njeriut sesa e kundërta."

Nelson Mandela

Diversiteti përfshin të gjithë njerëzit e ndryshëm

Secili prej tyre kontribuon me veçantinë e tij, i cili në fakt e bën vendin tonë të veçantë.

Në çdo shoqëri mund të shohim vlera të ndryshme dhe mënyra të ndryshme jetese.

Një shoqëri duhet të respektojë në mënyrë të barabartë të gjitha mënyrat e jetesës (të cilat janë në përputhje me të drejtat e njeriut) dhe t'i trajtojë ato me të njëjtin respekt. Ndërkaq, respekti ndërtohet përmes diskutimit, mirëkuptimit të ndërsjellë dhe dëshirës për kompromis. Shoqëria jonë është e larmishme dhe, siç mësuam vitin e kaluar, diversiteti nuk ka të bëjë vetëm me etninë, kombësinë apo fenë. Ka shumë lloje të tjera dallimesh midis njerëzve. Dallimet e dukshme që janë të jashtme dhe që tregojnë gjëra që nuk mund t'i ndryshojmë janë moshë, raca dhe atributet e tjera fizike. Megjithatë, ka dallime të padukshme që përfshijnë atë që nuk shihet lehtë.

Për shembull, ne nuk mund të shohim përvojën e punës së dikujt, nuk dimë për statusin martesor, arsimimin, arritjet, të ardhurat apo besimet fetare të një personi.

PËRPARËSITË DHE PRANIMI I DALLIMEVE TË NJERËZVE TJERË

Lexoni, mendoni, diskutoni!

Jam rritur në një zonë rurale ku nuk kishte njerëz të ndryshëm nga raca, feja apo etnia. Kur fillova kolegjin, u transferova në një qytet më të madh, multietnik, ku takova njerëz të ndryshëm dhe ide të ndryshme. E kaluara jonë nuk ka pse të na kufizojë - sigurisht që kam përfituar nga ide të reja dhe njerëz të ndryshëm pavarësisht fillimeve të mia të hershme.

- Cilat janë përfitimet e takimit dhe shoqërimit me njerëz që janë të ndryshëm nga ne?
- Çfarë kontribuon në pranimin e dallimeve të njerëzve të tjerë?

Përzjerja me ata që janë të ndryshëm nga ne do të thotë të krijosh një ndjenjë lidhjeje me ta. Respekti për ngjashmëritë dhe dallimet e të tjerëve "hap derën" për shumë mundësi. Për shembull, mësimi i gjërave të reja, krijimi i miqve të rinj me njerëz nga grupe të ndryshme etnike, kulturore ose fetare në komunitetin tonë thjesht na bën më interesant për shkak të botëkuptimit tonë më të gjerë.

Pra, diversiteti përfshin njerëz të gjinive, moshave, orientimeve seksuale, aftësive të kufizuara, feve, besimeve dhe më shumë.

Është e rëndësishme që të gjithë të respektojnë njëri-tjetrin në mënyrë që të gjithë të mund të shoqëroheni, të mësojmë nga njëri-tjetri dhe të ndajmë një përzjerje kulturash dhe përvojash.

TË GJITHË JEMI TË BARABARTË

Kur isha më i vogël më tallnin sepse familja ime nuk kishte para. Fëmijët më tallnin sepse nuk kisha atlete të fundit të një marke të njohur, pra vetëm sepse familja ime ishte e varfër.

- Çfarë, mendoni, a ndikoi ajo tek unë?
- A ishte e drejtë kjo?

Në shkolla, ngacmimi mund të jetë një formë diskriminimi.

Gjithçka që ka rëndësi për vendin tonë, nga muzika dhe moda te ushqimi dhe gjuha, ndikohet nga komunitete të ndryshme etnike, kultura dhe grupe shoqërore.

Vetëm pse nuk flas mirë maqedonisht si ju ose nuk veproj në një mënyrë të caktuar, nuk ju jep të drejtë të më quani me ndonjë emër poshtërues! Ju nuk dini asgjë se kush jam dhe nga vij!

- A është e drejtë kjo?

Mos diskrimino!

Shumë fëmijë në mbarë botën ndihen të frikësuar, të poshtëruar, të trishtuar, të vetmuar, të lënduar fizikisht, të mërziur dhe akoma më shumë.

Kjo për shkak se dikush tjetër mendon se vetëm për shkak të "kush janë" ata meritojnë të ngacmohen. A është kjo e drejtë?

Le të zbulojmë se çfarë do të thotë të jesh i diskriminuar?

DISKRIMINIMI

Të gjithë kemi lindur të ndryshëm, ndaj a është e drejtë të shkarkojmë dikë vetëm për shkak të "kush është ai"?

Çfarë është e padrejtë?

Çfarë do të mendonit nëse një djalë do të donte të bëhej estetist apo një vajzë për hidraulik? A është roza për vajzat dhe bluja për djemtë?

Diskriminimi është diçka që ndodh çdo ditë në mjedisin tonë.

Diskriminimi është formë e trajtimit të padrejtë, të pabarabartë të një personi ose grupi njerëzish, vetëm për shkak të rrethanave të caktuara personale si raca, përkatësia etnike, besimi fetar, gjinia, paaftësia, mosha, orientimi seksual, statusi social, etj. njerëz ose grupe në disavantazh në raport me të tjerët. Diskriminimi është sjellje që nuk i trajton njerëzit në mënyrë të barabartë. Një sjellje e tillë (sjellje e padrejtë) i pengon njerëzit të gëzojnë plotësisht të drejtat dhe interesat, përfitimet dhe mundësitë e tyre ose, në rastin më të mirë, ua vështirëson qasjen e të drejtave dhe interesave të tyre.

Për shembull, praktika negative e grave të reja të papuna gjatë shtatzënisë ose nënave të fëmijëve të vegjël.

Ne duhet të jemi të vetëdijshëm se ka ngjashmëri dhe dallime midis njerëzve dhe se dallimet midis njerëzve janë shpesh baza për diskriminim. Siç thamë edhe më lart, bazë për diskriminim mund të jetë ngjyra e lëkurës, pra është diskriminimi racor, pastaj gjinia, gjuha, feja dhe etnia, mosha etj.

Në fakt, mund të flasim për forma të tjera të diskriminimit: diskriminim direkt, diskriminim indirekt, ngacmim, diskriminim në takime, gjuhë urrejtjeje etj.

LLOJE TË DISKRIMINIMIT

Diskriminim i direkt

Diskriminimi direkt ndodh kur një person i caktuar trajtohet në mënyrë më të pavolitshme sesa individët ose grupet tjera, për shkak të përkatësisë së tyre ose karakteristikave personale.

Për shembull, agjenti i pasurive të paluajtshme i thotë një personi se ai ose ajo nuk ka pronë me qira sepse ai ose ajo i përket një komuniteti të caktuar etnik, por i konfirmon një personi tjetër se ai ose ajo po e jep me qira pronën.

Diskriminim indirekt

Diskriminimi indirekt ndodh kur një rregull ose procedurë e caktuar ka të bëjë njëjtë me të gjithë, por efekti nga zbatimi i rregullës ose procedurës është më i pavolitshëm për persona ose grupe të caktuara.

Për shembull, punëdhënësi ka vendosur politikën e vet sipas së cilës njerëzit duhet të jenë 180 cm të gjatë ose më të gjatë për të bërë një punë të caktuar. Mund të diskriminojë në mënyrë indirekte gratë dhe disa grupe etnike (diskriminim gjinor ose racor).

Një shembull tjetër është nëse mënyra e vetme për të hyrë në një institucion publik është me shkallë, atëherë personat që përdorin karrige me rrota nuk mund të hyjnë në ndërtesë (diskriminim në bazë të aftësisë së kufizuar).

Disa forma të tjera të diskriminimit janë: diskriminimi që përfshin aftësinë (diskriminimi ndaj personave me aftësi të kufizuara); diskriminim i bazuar në përkatësinë politike dhe pamjen e dikujt (diskriminim ndaj dikujt sepse ai ose ajo është shumë i / e madh ose shumë i / e vogël, shumë i / e lartë ose shumë i / e ulët).

INTERVENIME PAQEDASHËSE PËR LUFTËN KUNDËR DISKRIMINIMIT:

Rezistenca pa dhunë

Në një situatë kur dikush është i diskriminuar, ne nuk duhet të "kthejmë kokën nga ana tjetër", por duhet të ngrihemi në mbrojtje të të diskriminuarve.

Ndonjëherë njerëzit nuk dinë si ta parandalojnë, apo si ta kundërshtojnë, një akt diskriminimi.

Ndonëse Agroni ishte një djalë që kishte dëshirë dhe dhunti për baletin, familja e tij ia ndaloi ushtrimin, pasi sipas tyre baleti ishte vetëm për vajza. Megjithatë, ai ndoqi pasionin e tij dhe u bë një balerin i suksesshëm, duke kërcyer në baletin "Liqeni i Mjellmave".

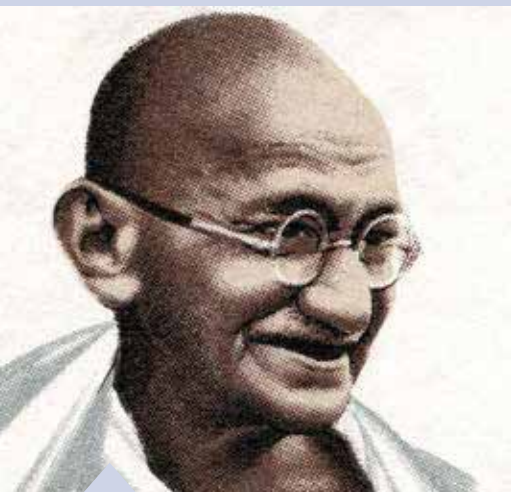

Pse nuk i pëlqeu familjes së Agronit ideja që Agroni të bëhej një balerin?

Nga vijnë pikëpamjet e familjes së tij?

A ka vërtet disa sporte që janë për vajzat dhe të tjera për djemtë?

A është e drejtë që disa gjëra të etiketohen si gjëra për vajza apo djem?

Mohandas Mahatma Gandhi, udhëheqësi më i rëndësishëm politik dhe shpirtëror i Indisë. Ai konsiderohet si "babai i kombit" në Indi, atdheu i tij i lindjes. Protestat e tij jo të dhunshme drejtuan deri në pavarësinë e Indisë. Besimet dhe veprimet e tij kanë frymëzuar lëvizjet për të drejtat civile në mbarë botën. Ai është një ikonë e paqes botërore. Ditëlindja e tij, 2 tetori, festohet në mbarë botën si Dita Ndërkombëtare kundër Dhunës.

A mendoni se pasojat e tregtisë së skllëvërve ishin të dukshme shumë kohë pas shfuqizimit të skllavërisë? A mendoni se ato ndikojnë në pabarazitë në mbarë botën sot?

Sigurisht që në këto raste ne mund të ndihmojmë dhe të gjejmë mënyra paqësore për të reaguar.

Shembull

Ëndrra e Gandit ishte India e pavarur, paqe dhe liri për të gjithë. Guximi dhe vendosmëria që Gandhi i tregoi botës gjatë ndjekjes paqësore të ëndrrave të tij e bënë atë një frymëzim për të gjithë botën.

Në vend që të përdornin forcën apo mizorinë për të arritur qëllimet e tyre, "arma" e zgjedhjes së Gandit ishte paqja dhe dashuria e vazhdueshme. Shumë udhëheqës të mëdhenj dhe familje mbretërore luftuan për lirinë vetëm për qëllimet e tyre. Ata shpesh përdornin sulmet dhe gjakderdhjen si mjetet e tyre kryesore. Megjithatë, Gandhi tregoi se të gjithë e meritojnë lirinë në mënyrë të barabartë dhe se ajo mund të fitohet pa asnjë përdorim të dhunës apo frikësimit.

Ne gjithmonë duhet të përpiqemi dhe të praktikojmë për të arritur qëllime të caktuara pa përdorimin e mjeteve të dhunshme. **Disa nga ato praktika të rezistencës jo të dhunshme janë: protesta simbolike, mosbindje civile, demonstrata, greva, bllokada.**

Lexoni, mendoni, diskutoni!

↓ Çfarë na tregojnë këto fakte brutale?

Pse u vranë këta njerëz?

Ruanda, gjenocid 1994	800,000 njerëz u vranë në vetëm 100 ditë
Gjermania naziste, Holokausti 1933-45	11 milionë njerëz u vranë
Kamboxhia, gjenocid 1976-78	Janë vranë rreth 1.4 milion njerëz

Gjenocid - shkatërrim sistematik, shfarosje e një grupi të caktuar njerëzish për arsye racore, fetare ose kombëtare.

Aktiviteti 1:

Lexoni tekstin më poshtë dhe përgjigjuni:

Në të kaluarën, vetëm të bardhët sundonin Republikën e Afrikës së Jugut dhe vetëm ata bënë jetë të privilegjuar me punë të mira, shtëpi të bukura dhe qasje në shkolla dhe kujdes shëndetësor të mirë. Megjithatë, shumica e individëve me ngjyrë të zezë punonin në punë me paga të ulëta dhe jetonin në komunitete të varfra dhe në kushte të këqija. Përveç kësaj, ata nuk kishin shumë të drejta, nuk u lejuan as të votonin në zgjedhje! Si shumë të tjerë, Nelson Mandela besonte se të gjithë meritonin të trajtoheshin njësoj, pavarësisht nga ngjyra e lëkurës.

Në vitin 1948, qeveria e Afrikës së Jugut prezantoi një sistem të quajtur "apartheid", i cili rriti më tej ndarjet racore të vendit. Sipas ligjeve të reja raciste, zezakët dhe të bardhët u detyruan të bënë jetë të ndara. Ata nuk lejoheshin të jetonin në të njëjtat zona, të ndanin një tryezë në një restorant, të shkolloheshin në të njëjtat shkolla, madje as të uleshin së bashku në një tren apo autobus!

- Kush u diskriminua dhe pse?
- Cila ishte baza për diskriminim?
- Hulumtoni se çfarë bëri Mandela.

Apartheid - një politikë e diskriminimit racor, ndarjes racore.

Aktiviteti 2:

Vizatoni mbishkrime në një hamer derisa mendoni për shembujt e diskriminimit që i keni lexuar tashmë dhe më pas shkruani mendimet, ndjenjat ose pyetjet tuaja rreth shembujve specifikë. Disa nxënës mund të shkruajnë në hamer në të njëjtën kohë.

- Hidhni një sy "murit të grafitëve" dhe diskutoni për temën "Mos diskriminoni"!
- Cilat janë disa nga arsyet pse njerëzit për të cilët keni lexuar janë diskriminuar? Pse njerëzit mund të diskriminohen?
- Listoni mënyra se si mund të kundërshtoni diskriminimin. Cilat janë disa mënyra se si mund të kundërshtoni me siguri diskriminimin (strategjitë paqësore)?
- Në çifte ose në një grup të vogël, krijoni një hamer që ilustron një nga idetë që dolën nga klasa juaj për të kundërshtuar diskriminimin. Vendosni dhe ekspozoni hamer tuaj nëpër shkollë për të inkurajuar shokët e klasës që të ndërmarrin veprime kundër diskriminimit.

QËNDRIME DHE PIKËPAMJE

Lexoni, mendoni, diskutoni!

Reklamimi për pijen "Coca Cola" të viteve 1970 bëri që kjo markë të bëhej globale dhe të bëhej pija joalkoolike më e njohur ndonjëherë!

Nëse "Pepsi" do të kishte bërë një punë të mirë të reklamimit fillimisht, kjo kompani mund të ishte shitësi më i mirë, e jo "Coca-Cola".

- A pati kjo reklamë një ndikim të madh te njerëzit që të bëhet e njohur?
- Si ndikojnë reklamat në qëndrimet dhe zgjedhjet tona?
- A ndikon reklamimi që të blini një produkt?

MENDIME DHE QËNDRIME

Secili prej nesh vlerëson mjedisin tonë. Të gjithë ne krijojmë mendime nëse na pëlqen diçka apo jo. Është e rrallë që dikush të ketë një qëndrim neutral, për shembull ndaj, çokollatës, llojeve të caktuara të muzikës ose një personi të famshëm. E thënë thjesht, **qëndrimet** janë një vlerësim i njerëzve, objekteve ose ideve. Secili ka të drejtën e mendimit të tij, pozicionit të tij dhe këndvështrimit të tij për gjërat që e rrethojnë dhe që janë të rëndësishme për të. Të tjerët duhet ta respektojnë këtë pikëpamje, edhe pse mund të mos pajtohen me të.

Qëndrimet janë të rëndësishme sepse ato shpesh përcaktojnë se çfarë bëjmë ne - nëse hamë çokollatë, marrim pjesë në koncerte dhe votojmë për një person. Prandaj, shumë kompani përpiqen të ndikojnë në qëndrimet tona - për t'i blerë produktet e tyre.

Ngrohja globale, pra çfarë?
Kush do të shqetësohet nëse nuk kemi dimër në 2070?
Fakt apo opinion?

Nga ana tjetër, politikanët përpiqen të ndikojnë në pikëpamjet tona për të na bindur të votojmë për ta. Dhe mediat shpesh përpiqen të ndikojnë në disa nga pikëpamjet tona të caktuara duke paraqitur të njëjtat lajme në mënyra të ndryshme. Prandaj, është shumë e rëndësishme që të formulojmë me kujdes pikëpamjet dhe qëndrimet tona dhe t'i rishqyrtojmë ato nëse hasim në fakte të reja relevante për një temë të caktuar.

Kush ndikon më shumë në pikëpamjet tuaja?

Cili është ndikimi i tyre në pikëpamjet tuaja?

Sa shpesh merrni vendime bazuar në pikëpamjet dhe opinionet tuaja?

NDIKIMI NDAJ QËNDRIMEVE

Shumë gjëra mund të ndikojnë në qëndrimet tona në një mënyrë të mirë ose në mënyrë të keqe.

Si mendoni se media mund të ndikojë fuqishëm në pikëpamjet tona?

Shpesh nuk jemi të vetëdijshëm se pikëpamjet tona mund të ndikohen nga një shumëllojshmëri informacionesh, qëllimi i të cilave është të manipulojnë opinionin publik dhe të krijojnë një pamje të veçantë të fenomeneve/ngjarjeve.

Në 10 vitet e fundit migrimi i të rinjve është rritur për 20%.

Fakt apo opinion?

Lexoni, mendoni, diskutoni!

Fakt apo gënjeshtër?

3Ligjet për të drejtat e njeriut i ndalojnë njerëzit të fotografohen në parqe publike.

Shtypi ditor, shtator 2009.

Nuk ka asnjë dispozitë në Ligjin për të drejtat e njeriut që ndalon dikë që të fotografojë lule në publik. Nëse fotografi synonte t'i përdorte fotot në mënyrë komerciale, atëherë ai mund të ketë nevojë për leje nga pronarët, por kjo nuk ka të bëjë fare me Ligjin për të drejtat e njeriut. E drejta e një personi për respektimin e jetës private dhe familjare mund të ushtrohet nëse një fotograf ka qenë ndërhyrës në fotografimin e individit pa pëlqimin e tij. Për shembull, duke ndjekur një personazh të famshëm vetëm për ta fotografuar atë.

- Si ndikojnë titujt e gabuar në pikëpamjet tona?
- Cili është rreziku i keqinformimit (lajmi i pasaktë)?
- Pse mendoni se gazetat raportojnë informacione të pasakta?
- A mund të besoni në gjithçka që lexoni?

Faktet i referohen diçkaje që është e vërtetë dhe e vërteta e së cilës mund të vërtetohet, pra diçka që mund të vërtetohet se është e vërtetë.

Opinion është bindje personale.

Kur dëshironi të paraqitni këndvështrimin tuaj, duhet t'i përmbaheni transmetimit të fakteve dhe argumenteve për ato këndvështrime, pa përdorur ofendime ndaj grupeve të caktuara, stereotipave të caktuara e të ngjashme.

Sa ndikojnë thashethemet (ajo që dëgjoni nga të tjerët) në qëndrimin tuaj ndaj një personi / fenomeni të caktuar?

Pse është e rëndësishme të japim opinionet tona, bazuar në mirëkuptim dhe fakte të vërtetuara?

Titujt e gazetave, si dhe raportet, jo gjithmonë bazohen në fakte, domethënë nuk janë gjithmonë të sakta! Kjo është arsyeja pse është e rëndësishme të sfidoni atë që dëgjoni dhe lexoni dhe të përpiqeni të zbuloni faktet.

Pasi t'i njihni faktet, mund të krijoni opinionet tuaja dhe të jeni më të sigurt në pikëpamjet tuaja.

A bazohen thashethemet në fakte apo janë të ekzagjeruara?

Çfarë ndikimi mund të kenë thashethemet në pikëpamjet dhe opinionet tona? Thashethemet janë shpesh të ekzagjeruara ose mund të jenë histori krejtësisht të fabrikuara. Thashethemet mund të kenë një efekt shumë negativ në pikëpamjet tona dhe mund të çojnë në ngacmime.

Është e rëndësishme të siguroheni që kur flisni për disa gjëra ose për disa njerëz, pikëpamjet tuaja duhet të bazohen në fakte dhe mirëkuptim.

Shumë shpesh miqtë tanë ndikojnë se çfarë qëndrimi do të mbajmë për dukuritë e ndryshme. Miqtë mund të jenë një burim i rëndësishëm informacioni, por gjithsesi duhet të jemi të kujdesshëm kur pranojmë një qëndrim apo këndvështrim të caktuar. Në situata të tilla ne duhet të përpiqemi të zbulojmë faktet, përpara se të formojmë opinionet dhe idetë tona.

Kur kontrollojmë tërësisht pretendimet e ndryshme (kur kemi informacion të mjaftueshëm) dhe kur zbulojmë faktet, atëherë mund të ndihemi të sigurt në përfundimet tona. Në këtë mënyrë ne do të shmangim paragjykimet dhe do të parandalojmë sjelljet diskriminuese.

DHËNIA E OPINIONEVE PERSONALE

Është shumë e rëndësishme të formoni opinionet tuaja dhe të keni besim në pikëpamjet tuaja.

Çfarë mund të bëni për të formuar opinionin tuaj për një temë të caktuar dhe për të qenë të sigurt në pikëpamjet tuaja?

- Zbuloni faktet.
- Bëj pyetje.
- Kontrolloni atë që dëgjoni dhe lexoni.

- Mendoni për të gjitha informacionet dhe formoni opinionet tuaja.
Pikëpamjet tuaja mund të ndikohen nga faktorë të jashtëm.

Kjo është arsyeja pse është e rëndësishme të diskutohet, të formohen opinione të bazuara në kuptimin paraprak dhe mbledhjen e informacionit dhe fakteve. Ju duhet të respektoni pikëpamjet dhe opinionet e të tjerëve, por nëse doni të interpretoni opinionin tuaj, duhet ta bëni atë me argumente, duke paraqitur fakte.

Përkujto veten!

Stereotipet dhe paragjykimet

Stereotipet - keqkuptime që vazhdojnë ndaj të dhënave dhe fakteve.

Paragjykimet - opinione dhe qëndrime negative të ndjekura nga ndjenja që nuk bazohen në fakte.

Si mund të dalloni "thashethemet" nga informacionet reale?
Mendoni për të gjitha informacionet dhe formoni mendimin tuaj!

Reklamë për kravata e vitit 1951

Qëndrimet e shumicës së qytetarëve ishin se kjo është krejtësisht e pranueshme. Sot, edhe pse portretizimi stereotipik i roleve gjinore është ende i pranishëm, kjo konsiderohet e papranueshme. Për shkak të kësaj, shumë kompani synojnë të ndryshojnë përfaqësimin stereotipik të roleve gjinore dhe, për shembull, të shfaqin reklama në të cilat burrat bëjnë edhe punët e shtëpisë. Për rrjedhojë, qëndrimet e qytetarëve po shkojnë gjithnjë e më shumë në drejtim të mospranimit të nënshtimit të një gjinie ndaj tjetrës. Pra, gjatë fundit të viteve të 60-70-ta, qëndrimet në shoqëritë perëndimore në lidhje me barazinë gjinore kanë ndryshuar ndjeshëm. Ajo u ndikua nga faktorë të ndryshëm dhe mediat (duke përfshirë edhe reklamat) janë vetëm një nga faktorët që mund të ndikojnë në formimin dhe ndryshimin e qëndrimeve dhe pikëpamjeve.

AKTIVITETE TË PROPOZUARA

Aktiviteti 1:

Shikoni më shumë reklama në TV ose në internet dhe më pas diskutoni se si reklamimi ndikon në qëndrimet, sjelljen dhe zgjedhjet tuaja.

Diamanti

Krijoni dhe prisni nëntë letra në të cilat do të shkruani ndikimet e jashtme në pikëpamjet dhe opinionet tuaja. Renditni ato në formën e një diamanti. Vendosni tiparin më të rëndësishëm në krye dhe më pak të rëndësishëm në fund. Fillimisht renditini ato individualisht, më pas grupohuni në dyshë dhe bini dakord për renditjen.

Diskutoni se çfarë ka ndikim më të madh dhe më pas diskutoni nëse ato ndikime janë të mira apo të këqija.

Aktiviteti 2:

Mendoni për thashethemet për shokët tuaj të klasës. A ekzagjerohet lajmi në të njëjtën mënyrë siç bëjnë disa gazetarë dhe në këtë rast? Si ndikon e gjithë kjo në opinionet tuaja?

A mund të shkaktojnë thashethemet ngacmime, paragjykime dhe diskriminim?

Aktiviteti 3:

Diskutoni nëse njerëzit lindin me paragjykime dhe diskriminim?

Çfarë është ajo që mund të ndikojë në qëndrimet e tyre? Shqyrtoni nëse edukimi ka ndikim, nëse ndikon në qëndrimet e prindërve dhe familjes, nëse është përvoja personale, përvoja negative, media, miqtë, frika nga e panjohura, apo nëse është mungesë mirëkuptimi, intolerancë, arrogancë, e kështu me radhë.

KONFLIKTE DHE PËRBALLJE ME KONFLIKTE

A keni qenë ndonjëherë në një situatë të vështirë, për shembull, kur njerëzit e tjerë nuk mund të bien dakord për diçka?

Si u ndjetë në atë moment?

A ju duk i frikshëm apo emocionues keqkuptimi mes tyre?

Çfarë bëtë në atë moment?

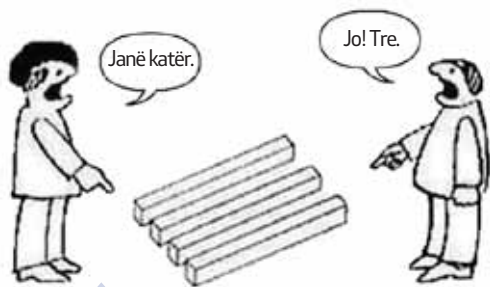
Merrni vendime që marrin parasysh nevojat e të tjerëve.

Mendoni dhe diskutoni!

Çka shihni në fotografitë?

PERSPEKTIVA TË NDRYSHME

Me të vërtetë është konfuze!!!

Ndaloni konfliktin!
Konfliktet nuk duhet të
çojnë në dhunë

Konflikt nuk duhet të jete (nga latinishtja conflictus, mosmarrëveshje) - një mosmarrëveshje midis dy ose më shumë personave. Mendimet e ndryshme nuk përbëjnë konflikt, ndërsa mund të çojnë në konflikt.

Ekziston një tendencë që njerëzit ta perceptojnë situatën vetëm nga perspektiva e tyre. Prandaj, njerëz të ndryshëm shohin veti të ndryshme të të njëjtit objekt dhe njerëz të ndryshëm përshkruajnë të njëjtën ngjarje në mënyra të ndryshme. Ndonjëherë duhet ta shikojmë problemin nga këndvështrimi i personit tjetër, në mënyrë që të kuptojmë me të vërtetë këndvështrimin e tij/saj.

Duhet ta vendosni veten në vendin e tjetrit dhe të imagjinoni se si do të ndiheshit, do të mendonit ose do të vepronit nëse do të ishit në atë situatë. Kur jeni në gjendje të imagjinoni një situatë nga këndvështrimi i dikujt tjetër, mund të kuptoni më mirë motivet e njerëzve të tjerë ose të ndryshoni sjelljen tuaj në mënyrë që të mos ofendoni askënd ose të mos bini në konflikt me dikë.

Keni parë që një mosmarrëveshje / keqkuptim i vogël të kthehet në një konflikt të madh?
Çfarë mendoni, pse?

KONFLIKTI

Konfliktet janë një pjesë e pashmangshme e jetës sonë të përditshme. Ata janë pjesë e pandashme e marrëdhënieve mes njerëzve, madje edhe atyre që kanë shumë vlerë për njëri-tjetrin. Është një dukuri e përditshme në shtëpi, në shkollë, në punë, apo kudo tjetër ku ka njerëz me besime, vlera dhe përvoja të ndryshme.

Njerëzit priren t'i shohin konfliktet vetëm si diçka shumë të keqe, negative, diçka që duhet shmangur. Por cili do të jetë rezultati i konfliktit dhe nëse ai me doemos do të përkeqësojë marrëdhëniet mes njerëzve, varet nga mënyra se si i qasemi zgjidhjes së tyre. Nëse nuk trajtohet me kujdes, konflikti mund të përshkallëzohet në dhunë dhe t'ju lëndojë. Kur konflikti mbulohet dhe çështjet e rëndësishme mbeten të pazgjidhura, mund të çojë në pakënaqësi, duke krijuar një mjedis të tensionuar. Megjithatë, duhet të ndërmerren hapat e nevojshëm për zgjidhjen e konfliktit, mund të konstatohet se "pastrimi i ajrit" ul tensionin dhe krijon mirëkuptim për të ardhmen.

Ndonjëherë individëve ju duken disa kultura shumë të çuditshme dhe disa nuk i pëlqejnë ato. Dhe kjo çon në konflikt. Në vend që të grindemi se cila është kultura më e bukur dhe më e mirë, ne mund të shijojmë kultura të ndryshme. Kur kjo është e vështirë për ne, mund të përpiqemi të pranojmë se jemi të ndryshëm dhe të përpiqemi të gjejmë disa gjëra të përbashkëta. Kur ka një konflikt mund të përpiqemi të gjejmë "mesataren e artë", diçka për të cilën biem dakord ose të gjithë mund të dorëzohen pak.

KONFLIKTET DHE ATA SI NDIKOJNË MBI NE

Shpesh e gjejmë veten në konflikt me ata me të cilët kalojmë më shumë kohë: prindërit, miqtë, bashkëpunëtorët, shokët e skuadrës dhe të ngjashme.

Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Nëse dy miq nuk bien dakord se ku të dalin natën, kjo mund të konsiderohet si një përplasje e dy mendimeve.
Si mund të zgjidhet kjo?

ARSYET PËR PARAQITJEN E KONFLIKTEVE

Ka shumë mënyra se si mund të fillojnë konfliktet: keqkuptimet, turpi, krenaria, paragjykimi dhe presioni nga bashkëmoshatarët tanë janë vetëm disa nga arsyet. Situatat që çojnë në konflikt mund të jenë gjithashtu rezultat i: **burimeve të kufizuara; nevojat bazë të pakënaqësisë; sisteme të ndryshme besimesh dhe vlerash që dalin nga sfondi personal dhe përvojat e akumuluarat të jetës; qëllime dhe interesa të ndryshme; këndvështrime të ndryshme për një situatë.**

Nëse e njohim situatën e mundshme të konfliktit më herët, mund të jemi në gjendje ta parandalojmë që ai konflikt të përshkallëzohet në një situatë të rrezikshme të dhunshme.

Konfliktet, për shkak të **burimeve të kufizuara**, më së shpeshti ndodhin kur dy persona ose dy grupe duan të njëjtën gjë, por jo të mjaftueshme për të dyja palët. Laptopët kryesorë, për shembull, janë asete të shtrenjta që mund t'u shpërndahen punonjësve bazuar në nevojat dhe njohuritë e disa kompanive. Kur një grup punonjësish kanë qasje në asete të tilla ndërsa të tjerët jo, mund të lindë një konflikt midis punonjësve ose midis punonjësve dhe menaxhmentit.

Konfliktet që lindin nga **burimet e kufizuara fizike** (përfshirë kohën) janë: paratë, pajisjet, autoriteti, kufizimet gjeografike, ndryshimi organizativ ose forca të tjera të jashtme.

Nevojat **bazë të pakënaqësisë** mund të jenë të natyrave të ndryshme - psikologjike dhe fiziologjike (ose biologjike). Njerëzit kanë nevoja të ndryshme. Gjëja më themelore është që njeriu të ketë ushqim, ujë dhe gjumë (nevojat biologjike).

Ne duhet të komunikojmë me një ton të qetë dhe të ekuilibruar.

Shkaqet e konfliktit mund të jenë: nevojat themelore të pakënaqura; besime të ndryshme; qëllime dhe interesa të ndryshme; këndvështrime të ndryshme për një situatë.

Ilustrim i duarve shumëngjyrëshe që përfaqësojnë vlera të ndryshme. Duke filluar me vlerën më të rëndësishme për ju - si do t'i renditni ato?

Është shumë e rëndësishme që njeriu të jetë i mbrojtur nga lëndimet, nga sulmet e njerëzve të tjerë, nga tërmetet dhe stuhitë (të jetë i sigurt dhe i sigurt). Njerëzit duhet të jenë të dashur (nga prindërit, miqtë, një person tjetër specifik), të jenë pjesë e një grupi që u pëlqen (qytetarë të një vendi, pjesë e një grupi njerëzish që flasin të njëjtën gjuhë, anëtarë të një klubi), të jenë të sigurt në vetvete (të ndihen mirë për atë që dinë dhe mund të bëjnë) dhe të jenë në gjendje të bëjnë atë që janë më të mirët (të luajnë futboll, të gatuajnë, të bëjnë diçka, të këndojnë, të luajnë, të zbulojnë, të ngjiten etj.). Nevojat bazë të pakënaqura janë baza e shumë konflikteve që në pamje të parë duket se shkaktohen nga faktorë të tjerë.

Vlerat e ndryshme të njerëzimit lindin nga dallimet në besimet se cilat aktivitete, gjëra dhe ide janë të drejta, kuptimplota, të dobishme dhe të mira dhe cilat jo. Shumë konflikte lindin sepse njerëzit duan që të gjithë njerëzit të mendojnë në të njëjtën mënyrë si ata se çfarë është e mirë dhe çfarë është e keqe, çfarë është e drejtë dhe çfarë është e gabuar. Ata mendojnë se gjithçka që kanë mësuar nga gjyshërit dhe nënat e baballarët dhe ata me të cilët kanë qenë miq, është gjëja më e saktë dhe më e mirë dhe kështu duhet të veprojnë të gjithë dhe të gjithë duhet të mendojnë në të njëjtën mënyrë.

Për shembull, mund të besoni se kursimi i parave dhe planifikimi për të ardhmen është një vlerë e rëndësishme, ndërsa shoku juaj më i mirë mendon se është më e rëndësishme të shijoni jetën në të tashmen. Konfliktet **për qëllime të ndryshme** ndodhin kur palët në konflikt kanë ide të ndryshme se si të plotësojnë një nevojë të caktuar.

LLOJET E KONFLIKTEVE

Në varësi të palëve të përfshira në konflikt, konfliktet përgjithësisht ndahen në:

- **Konflikti interpersonal**, "ballë për ballë" (babë-nënë, nënë-fëmijë, fëmijë-fëmijë, mësues-nxënës). Shumë libra dhe filma përshkruajnë këto lloj konfliktesh. Në Star Wars, Luke Skywalker përplasat me forcat e Mbretit, veçanërisht Darth Vader. Në serialin "Harry Potter", konflikti kryesor i Harrit është me Voldemortin dhe ata që punojnë për të;
- **Konflikti intrapersonal** - personi kundrejt vetes. Kur nuk mund të vendosim se çfarë duam ose çfarë të bëjmë ose si të veprojmë. Shembull: Ardita pa shoqen e saj duke vjedhur një shok klase. Tani Ardites i duhet të zgjedhë midis mbajtjes së miqësisë me të ose të bërë gjënë e duhur;
- **Konfliktet që lindin si rezultat i konfliktit të interesave ndërmjet grupeve** ose "grupi kundrejt grupit". Për shembull, klasë – klasë , grupe të ndryshme etnike. Vlerësohet se në botë nga viti 1820 deri në vitin 1945, të paktën 59 milionë njerëz u vranë gjatë konflikteve midis grupeve të një lloji ose një lloji tjetër;
- **Konfliktet që ndodhin ndërmjet anëtarëve të një grupi**. Për shembull, konfliktet midis anëtarëve të një ekipi sportiv, kolektiv pune, të një njësie.

Çfarë lloj konflikti ka në skenën e serialit Harry Potter?

Pasi thyen vazon e preferuar të së ëmës, Katerina heziton të vendosë nëse do t'i tregojë të vërtetën nënës apo do të përpiqet të fshehë gabimin e saj dhe të fajësojë qenin që mbajnë në shtëpi.

Çfarë lloj konflikti është ky?

Lexoni, mendoni, diskutoni!

Shembull: Erdi bëri një projekt arti duke shprehur pakënaqësi ndaj brutalitetit të policisë. Mësuesi i tij i artit i pëlqen projekti dhe përpiqet ta shfaqë në shfaqjen e artit të qytetit, por komisioni e refuzon projektin. Tani Erdi dhe mësuesi i tij i artit do të luftojnë për lirinë e shprehjes.

A ka konflikt në këtë shembull dhe mes kujt është konflikti?

ZGJIDHJA PAQESORE E KONFLIKTEVE

Çështë e rëndësishme në një situatë konflikti për të gjetur një zgjidhje paqësore të konfliktit

- identifikimi i ndjenjave dhe sjelljeve në një situatë konflikti;
- për të komunikuar me mirëkuptim (komunikim efektiv);
- për të gjetur zgjidhje alternative;
- për të bërë një marrëveshje dhe për të gjetur zgjidhjen më të përshtatshme.

Nëse problemi shmanget, konflikti nuk do të zgjidhet, dhe një konflikt i pazgjidhur dhe i zgjatur mund të çojë në pakënaqësi, armiqësi dhe madje edhe përshkallëzim të dhunës. Kjo është arsyeja pse duhet njohja e konfliktit. Veçanërisht e rëndësishme në procesin e të kuptuarit dhe analizimit të konflikteve është **identifikimi i ndjenjave dhe sjelljeve në atë situatë konflikti**.

Më shpesh, gjëja e parë që vërejmë në një situatë konflikti është sjellja (të bërtitura, rrahja, përplasja e derës, tërheqja, etj.). Pas çdo sjelljeje qëndron një ndjenjë që shkakton një sjellje të tillë (zemërim, zhgënjim, pafuqi etj.). Ndjenja shkaktohet nga një problem i caktuar dhe problemi më së shpeshti shfaqet mes njerëzve që kanë një lloj relacioni / marrëdhënieje. Këta katër elemente, sjellja, ndjenja, problemi dhe relacioni / marrëdhënia, janë elementet bazë të konfliktit dhe kur përpiqemi për zgjidhje konstruktive të konfliktit, duhet të kemi parasysh të gjithë këta elemente.

Kur lind një konflikt, ne duhet të gjejmë një mënyrë për ta zgjidhur atë. Gjëja më e rëndësishme në këtë është komunikimi. Nëpërmjet komunikimit ne duhet të shohim se cili është shkak i konfliktit dhe, kur e dimë tashmë, mund ta heqim atë ose të gjejmë një mënyrë për të kuptuar njëri-tjetrin. Për këtë duhet të dëgjojmë:

- kush çfarë do dhe pse e do atë;
- të themi atë që mendojmë dhe duam dhe pse duam atë;
- të përpiqemi të gjejmë një zgjidhje në të cilën secili do të gjejë atë që i nevojitet.

Aftësitë më të rëndësishme që duhet të zhvillojmë për menaxhimin efektiv të konfliktit janë: **të folurit efektiv** (të shprehurit e nevojave, ndjenjave dhe arsyeve tuaja) dhe **të dëgjuarit aktiv**.

Gjeni një zgjidhje paqësore për konfliktin

Çfarë është e dukshme ose mund të shihet qartë në një situatë konflikti? Zakonisht, kur ndodhemi në një situatë konflikti, ato që bien në sy dhe lehtësisht të dukshme janë: sjellja, qëndrimet, komunikimi joverbal (shprehjet e fytyrës, kërcënimet me dorë, gishtat), dhuna, emocionet, kërcënimet, shantazhet etj.

Çdo person i përfshirë në konflikt duhet të komunikojë në mënyrë që të shprehë "perspektivat ose ndjenjat e tyre për situatën", "çfarë duan" dhe "pse". Ju duhet të përshkruani konfliktin. Filloni fjalitë me "Unë", "Ju" ose "Ti".

Mesazhet "Unë" janë deklarata që tregojnë se si ndiheni. Ato janë mënyra më e përshtatshme për të shprehur ndjenjat tuaja në një mënyrë të qetë dhe me respekt. Duke përdorur mesazhet "Unë", komunikimet tuaja nuk marrin një ton fajtor apo akuzues. Mesazhet "Unë" ju lejojnë: të shprehni një ndjenjë, të përshkruani një sjellje të caktuar dhe të shprehni se si ajo ndikon tek ju. Shembuj të pjesëve të mesazhit "Unë" duhet të përfshijnë: "Ndjehem" (gjendja e ndjesisë) kur (përshkruani sjelljen specifike), sepse (thoni se si ndikon tek ju).

Për shembull, "Ndihem i lënduar kur i tregon dikujt diçka që të kam thënë në fshehtësi, sepse nuk doja që dikush tjetër ta dinte".

Përveç përcaktimit të konfliktit, secila palë duhet gjithashtu të ndjehet se është e dëgjuar dhe se është e kuptuar. Këtu fillon **dëgjimi aktiv**. Kërkojini personit tjetër të përshkruajë se si ai ose ajo duket dhe ndihet në situatë nga këndvështrimi i saj. Dëgjoni për të kuptuar me të vërtetë ndjenjat dhe nevojat e personit tjetër. Mundohuni të tërhiqeni dhe imagjinoni se si do të ndiheshit nëse do të ishit në situatën e tjetrit (kjo ndjenjë quhet empati). Sigurohuni që personi tjetër e di se ju po përpiqeni ta kuptoni situatën nga këndvështrimi i tij. Mund të jetë e rëndësishme të përsërisni kuptimin tuaj për atë që keni dëgjuar ose të thoni diçka të tillë si, "Unë e di që kjo pyetje është e rëndësishme për ju sepse ..." Ndonjëherë, do ta zbuloni se është e nevojshme të pajtoheni ose të mos pajtoheni.

Për të zgjidhur konfliktin, të dyja palët duhet të identifikojnë **zgjidhjet e mundshme**. Kur identifikoni zgjidhjet e mundshme për konfliktin, është e rëndësishme të qëndroni pozitivë dhe të hapur për kompromis. Mos harroni se konflikti është një problem që të dyja palët duhet ta zgjidhin së bashku, jo një betejë për t'u fituar. Duhet të kthehet në një ofertë me zgjidhje të mundshme, duke shqyrtuar pasojat e secilës zgjidhje. Jini kreativ dhe përqendrohuni në zgjidhje në vend që të zhvendosni fajin. Mos i gjykoni idetë e tjetrit.

Për të arritur një **marrëveshje zgjidhjeje**, ju duhet të jeni të përkushtuar për zgjidhjen e konfliktit. Konflikti përfundon kur të dyja palët arrijnë një marrëveshje që plotëson nevojat dhe është e drejtë për të dyja palët.

Komunikimi efektiv dhe përdorimi i teknikave efektive të komunikimit janë baza për të "zbuluar" elementët e fshehura të konfliktit.

Ajo që nuk vëmë re në konflikt dhe nuk dimë janë: arsyet e vërteta të konfliktit, vlerat personale, prejardhja kulturore e personave të përfshirë në konflikt dhe përvojat e tyre të mëparshme jetësore, paragjykimet, pritshmëritë, nevojat e të ngjashme.

Mënyrat për të zgjidhur konfliktin

Konflikti është një problem dhe problemi duhet zgjidhur. Një zgjidhje reale e konfliktit vjen kur gjendet një zgjidhje që do të kënaqë të gjitha palët në konflikt.

Një marrëveshje konstruktive mund të arrihet me:

- kompromis;
- bashkëpunim;
- ndërmjetësim nga një palë e tretë.

Kompromisi - kur situata nuk është aq e rëndësishme, por problemi duhet të zgjidhet, atëherë ne përfshijmë të "bëjmë pazar" me palët e përfshira në konflikt.

Në të njëjtën kohë, të gjithë heqin dorë nga pak nga diçka dhe në fund arrihet një zgjidhje kompromisi në të cilën të gjithë do të humbasin diçka, por do të ketë një zgjidhje të pjesshme me të cilën të gjitha palët janë pjesërisht të kënaqura.

- Secila palë heq dorë pjesërisht nga kërkesat e saj.
- Me kompromis, secila palë pjesërisht fiton dhe pjesërisht humb.

Bashkëpunimi - me rastin e aplikimit të stilit të bashkëpunimit, secila nga palët është e rëndësishme dhe çdo aktivitet kontribuon në gjetjen e një zgjidhjeje të përbashkët. Zgjidhja nuk duhet të jetë perfekte, por duhet të jetë mjaft e mirë dhe e pranueshme për të gjithë. Zakonisht, procesi i gjetjes së një zgjidhjeje zgjat më shumë dhe kërkon komunikim aktiv nga të gjitha palët e përfshira. Duhet të bëhen përpjekje për të gjetur një zgjidhje cilësore me të cilën të gjithë janë të kënaqur dhe të ndihen si fitues, edhe pse mund të kenë hequr dorë nga diçka. Në procesin e bashkëpunimit, është veçanërisht e rëndësishme që të respektohet mendimi i secilës palë në konflikt dhe të merren parasysh interesat e tyre, si dhe interesat e të gjitha palëve.

- Konflikti nuk shihet si problem vetëm nga njëra anë, por si një problem i përbashkët në të gjitha anët.

Ndërmjetësimi i palëve të treta është kur komunikimi ndërmjet palëve ndërpritet për shkak të tensioneve të tepruara dhe mosbesimit reciprok, konflikti nuk mund të zgjidhet pa përfshirjen e një ndërmjetësi (palë e tretë). Pala e tretë është një individ ose grup njerëzish neutral dhe objektiv që thirret për të ndihmuar në zgjidhjen e konfliktit. Kjo metodë quhet edhe ndërmjetësim, dhe ndërmjetësi quhet ndërmjetësues.

SI TË ZGJIDHEN KONFLIKTET PA DHUNË

HAPI:

1. Ndal - stop! Mos lejoni që konflikti të përkeqësohet. Sa më pak të zemëroheni, aq më lehtë do të jetë ta zgjidhni problemin.
2. Tregoni si lindi konflikti. Çfarë e shkaktoi mosmarrëveshjen? Çfarë pëlqen apo nuk i pëlqen secilit prej jush?
3. Mendoni për mundësitë pozitive për zgjidhjen e konfliktit. Si mund të plotësoni nevojat e njëri-tjetrit dhe në të njëjtën kohë ajo të jetë e drejtë?
4. Zgjidhni një zgjidhje pozitive për të cilën të gjithë do të bien dakord njëzëri.

Nëse ende nuk jeni dakord, kërkoni dikë tjetër t'ju ndihmojë të zgjidhni konfliktin.

Ky quhet **ndërmjetësim** dhe ai që të ndihmon quhet **ndërmjetësues**.

RREGULLA:

Jam dakord për zgjidhjen e konfliktit.

Kthehu për të folur! Mos nderprit! Jini të qartë dhe tregoni të vërtetën për atë që ju shqetëson dhe çfarë ju nevojitet në të vërtetë.

Dëgjoni personin tjetër. Sigurohuni që të kuptoni se si ai ose ajo e sheh problemin.

Përdorni ndjenjat e përbashkëta, jo duart tuaja. Jini të përgatitur për kompromis.

Konflikti i zgjidhur është një fitore e arsyes dhe njerëzimit.

Te Romeo dhe Zhuljeta, konflikti kryesor është mes dy familjeve, ndërsa Romeo dhe Zhuljeta e duan njëri-tjetrin dhe janë në konflikt me familjet e tyre.

Te Odisea, Odiseu përballet me shumë konflikte në udhëtimin e tij, pasi ndeshet me një Kiklop, shtrigën Cirke, Lotus Etaras, etj.

AKTIVITETE TË PROPOZUARA

Aktiviteti 1:

A mund të gjeni disa shembuj konfliktesh në letërsi (në leximet që mësoni) dhe në filma? A mund të ketë më shumë se një lloj konflikti?

Duke pasur parasysh shkallën me të cilën teknologjia po përparon, a mund të ketë një konflikt midis njeriut dhe teknologjisë në të ardhmen?

Aktiviteti 2:

Merrni parasysh situatat e konfliktit të bashkangjitura.

- Situata 1;
- Situata 2;
- Situata 3;
- Situata 4.

Analizoni situatën dhe përgjigjuni pyetjeve të mëposhtme:

- Cili është shkaku i konfliktit?
- Kush është i përfshirë në situatën e konfliktit, pra ndërmjet kujt (individëve apo grupeve) ndodh konflikti?

SHTOJCË

Situata 1

Gëzimja dhe Arta janë shoqe që nga klasa e parë. Tani janë në klasën e nëntë dhe duhet të kenë test nga fizika. Nota nga testi do të ndikojë në notën finale në fund të vitit shkollor. Arta e di se fizika nuk i shkon aq mirë dhe se nëse merr notë më të ulët kjo do t'i ndikojë në sukses dhe ndoshta nuk do të mund të regjistrohet në shkollën e mesme në të cilën dëshiron të shkojë. Ajo mësoi se Gëzimja i ka gjetur pyetjet e testit, ndërsa Gëzimja madje i ofroi Artës që t'ia japë. Arta e di se ajo që e bën Gëzimja nuk është në rregull, por gjithashtu e di se duhet doemos të marrë pesë në testin që të ketë sukses në fund të vitit që do t'i garantojë regjistrim në shkollën që e do.

Situata 2

Agimi dhe Erhani ishin në terren basketbolli dhe gjuanin kosha në anët e kundërta të terrenit për lojë. Ishin të kthyer me shpinë dhe as që vërejtën se janë afruar pranë njëri-tjetrit. Erhani i qëllonte të gjithë koshat, derisa Agimi tërë kohën gjuante huq. Në një moment Erhani, pa dashur e shtyu me shpinë Agimin, i cili i nevrikosur nga seria e gjuajtjeve huq, ndërsa edhe pak i turpëruar nga shokët të cilët e shikonin si publik, u kthye dhe i bërtiti Erhanit. Erhani nuk e kishte të qartë pse i bërtet Agimi dhe në mënyrë instinktive edhe ai filloi t'i bërtasë Agimit.

Situata 3

Djemtë dhe vajzat duan ta shfrytëzojnë terrenin e vetëm për lojë në mëhallë. Djemtë ishin marrë vesh të luajnë futboll, ndërsa vajzat volejball. Filluan të zihen rreth asaj se kush ta shfrytëzojë terrenin. Djemtë thoshin se terreni është për futboll dhe se nuk është e thënë që vajzat të luajnë volejball meqë edhe ashtu ai është "sport i mërzitshëm". Vajzat ndjeheshin të ofenduara dhe u kundërpërgjigjën se futbollit është "sport i krisur" dhe se djemtë vazhdimisht e përdorin terrenin, ndaj rendin e kanë tani vajzat ta shfrytëzojnë. Askush nuk lëshonte pe. Situata rezultoi me zënka të mëdha mes dy grupeve të fëmijëve.

Situata 4

Pesë miq kanë themeluar bandë muzikore dhe zakonisht interpretojnë përpunime të grupeve tjera. Megjithatë, kohë më parë vendosën që të bëjnë këngë me tekst dhe muzikë personale. Një ditë këngëtari erdhi me tekst për muzikë që kitaristi dhe bateristi e kishin bërë. Teksti nuk i pëlqeu kitaristit meqë konsideronte se përmban fjalë vulgare dhe se kjo nuk do të ishte mirë për imazhin e grupit. Bateristit i pëlqeu teksti meqë konsideronte se në këtë mënyrë grupi do të duket "kull". Edhe dy anëtarët tjerë të bendit kishin mendime të ndara rreth tekstit të këngës.

Arsimi Qytetar për klasën e 9-të - udhëzues për mësimdhënës

INTERKULTURALIZMI NË SHOQËRINË QYTETARE

"Ku fillojnë në të vërtetë të drejtat universale të njeriut?" Në vende të vogla, afër shtëpisë, aq afër dhe aq të vogla sa nuk mund të shihen në asnjë hartë të botës. Megjithatë ata janë bota e individit; lagjen në të cilën jetojmë; shkolla ose kolegji ku ndjekim mësim; fabrikën, fermën apo zyrën ku punojmë. Të tilla janë vendet ku çdo burrë, grua dhe fëmijë kërkon drejtësi të barabartë, mundësi të barabarta, dinjitet të barabartë, pa diskriminim. Pa veprime të bashkërenduara nga qytetarët për t'i mbështetur ata "afër shtëpisë", ne do të kërkojmë përparim më kot në botën e gjerë."

Eleanor Roosevelt

A mund të listoni pjesëtarë të kulturave të ndryshme në lagjen ku jetoni apo në territorin e vendit tonë?

Le të shohim ndryshimin midis multikulturalizmit dhe interkulturalizmi dhe të shohim se si këto nocione lidhen komunitetit dhe bashkëpunimit.

Lexoni, mendoni, diskutoni!

Në shkollat shumëgjuhëshe, një numër i madh nxënësish ndahen në bazë të gjuhës së mësimi. Ato janë të vendosura në ndërtesa të veçanta ose të vendosura në pjesë të ndryshme të ndërtesës ose në ndërtime të ndryshme. Në shkollat njëgjuhëshe, nxënësit nuk kanë vend për të komunikuar me nxënësit që po mësojnë një gjuhë tjetër mësimore.

A është shembulli i mësipërm i multikulturalizmit apo interkulturalizmi?

Çfarë mendoni ju?

DALLIMI MES MULTIKULTURORES DHE INTERKULTURORES

Një shoqëri multikulturore është një shoqëri në të cilën jetojnë disa grupe të ndryshme kulturore ose etnike. Njerëzit jetojnë në të njëjtën hapësirë, por individët nga një grup kulturor zakonisht komunikojnë vetëm me njëri-tjetrin. Njerëzit jetojnë së bashku, por çdo grup kulturor nuk duhet të ndërveprojë me njëri-tjetrin.

Për shembull, në **një lagje multikulturore**, njerëzit mund të blejnë sende ushqimore ose të ulen në restorante të një bashkësie tjetër etnike pa komunikuar realisht me fqinjët e komuniteteve të tjera etnike.

Ata nuk kanë komunikim/ndërveprim të drejtpërdrejtë, pra nuk bashkëpunojnë me njëri-tjetrin. Pakicat mund të tolerohen në mënyrë pasive, por jo të pranohen apo vlerësohen.

Një shoqëri Interkulturalizmi është një shoqëri në të cilën ka mirëkuptim dhe respekt për njëri-tjetrin ndërmjet komuniteteve të ndryshme. Komunikimi interkulturor fokusohet në shkëmbimin e ndërsjellë të ideve dhe normave kulturore dhe zhvillimin e marrëdhënieve të ndërsjellta. Në një shoqëri interkulturore, askush nuk mbetet i pandryshuar, sepse të gjithë mësojnë nga njëri-tjetri dhe rriten së bashku. Ky ndërveprim përfshin praninë e interesit, pranimit dhe respektit të ndërsjellë. Njerëz nga kultura të ndryshme njihen me njëri-tjetrin dhe shoqërohen.

Për të ndërtuar një shoqëri interkulturore, ne duhet të respektojmë dallimet; ndërgjegjësimi për identitetin e vet personal dhe kulturor dhe pranimi e grupeve / komuniteteve / kulturave të ndryshme; vendosjen dhe ruajtjen e komunikimit dhe dialogut ndërmjet grupeve / komuniteteve / kulturave të ndryshme; pranimi i atyre njerëzve që janë të ndryshëm nga ne dhe aftësia për të bashkëvepruar me ata që janë të ndryshëm nga ne, një ndërveprim që është i lirë nga qëndrimet negative (stereotipe, paragjykime, diskriminim).

Shoqëria ndërkulturore na mundëson të mësojmë nga njëri-tjetri, të plotësohemi dhe zhvillohemi si individë.

Nxënësit e të dy shkollave punuan së bashku për të përgatitur një broshurë që do të përmbajë informacione jetën dhe veprën e të dy patronëve, Aco Shopov dhe Liman Kaba.

Nxënësit performuan së bashku këngën "True Colors" dhe njëzëri dërguan një mesazh të fuqishëm - bukuria vjen në ngjyra dhe forma të ndryshme.

Nëpërmjet projekteve të IIE në shkolla, ne mësojmë se si të jetojmë së bashku në botën e shumëllojshmërisë (diversitetin) / dallimet.

Ura e gurit

Ndërveprimi me njerëz me prejardhje të tjera kulturore dhe njohja e cilësive themelore të natyrës njerëzore si diçka e përbashkët. Është pikënisja për të ndërtuar një jetë së bashku në paqe.

Çarshia e vjetër e Shkupit

Ne jetojmë në një shoqëri në të cilën ekzistojnë komunitete/ grupe/kultura të ndryshme dhe duhet të përpiqemi të ndërtojmë një shoqëri Interkulturore në të cilën do të ketë bashkëpunim mes kulturave të ndryshme.

Diversiteti etnik e ka bërë shoqërinë tonë të pasur në kulturë dhe ka kontribuar në zhvillimin tonë ekonomik, social dhe demokratik.

Qëllimi i Interkulturalizmi është të kapërcejë bashkëjetesën pasive dhe të arrijë një mënyrë të zhvilluar dhe të qëndrueshme të të jetuarit së bashku në një shoqëri multikulturore.

Një shembull i mirë i arritjes së zhvillimit të integritimit ndëretnik dhe promovimit të Interkulturalizmi është mësimi i gjuhëve, historisë dhe kulturave të grupeve pakicë në shoqëri.

Ç'ËSHTË INTEGRIMI NDËRETNIK NË ARSIM SI NË SHKOLLAT SHUMËGJUHËSHE ASHTU EDHE ATO NJËGJUHËSHE

Kur nxënësit marrin pjesë në aktivitete të përbashkëta, ata kanë mundësinë të:

- komunikimi i drejtpërdrejtë dhe kontakti i ndërsjellë;
- njohja e ndërsjellë dhe bashkëpunimi me të tjerët;
- duke mësuar për njëri-tjetrin, njëri për tjetrin;
- reduktimin e stereotipeve dhe paragjytimeve negative për të tjerët.

Mirëkuptimi interkulturor është një mjet i fuqishëm që mund t'i ndihmojë individët, familjet dhe shkollat "të mësojnë të jetojnë së bashku".

Lexoni, mendoni, diskutoni!

A duhet ta shohim ndryshimin nga vetja si një mundësi për të mësuar dhe jo si një kërcënim?

Shembull i një shkolle multikulturore

- Mësuesit i mësojnë nxënësit vetëm për kulturën e të tjerëve, por nuk krijojnë mundësi reale që nxënësit e bashkësive/kulturave të ndryshme etnike të takohen së bashku për mësimdhënie ose aktivitete jashtëshkollore, etj.;
- Mësuesit nuk bashkëpunojnë me njëri-tjetrin në planifikimin dhe zhvillimin e orëve;
- të mësuarit për kulturat e tjera është pa komunikim/ndërveprim të drejtpërdrejtë;
- njësitë janë homogjene nga ana etnike/gjuhësore;
- nuk ka klasa/aktivitete të përbashkëta ndërmjet njësisë;
- pikat/aktivitetet për manifestime dhe festime përgatiten veçmas.

P. Valerie: "Uni ynë qëndron në faktin se ne ndihemi universalë - njerëzit e universit".

Shembull i një shkolle Interkulturore

- klasat përbëhen nga nxënës të komuniteteve të ndryshme;
- klasat e përbashkëta nxisin dialogun ndërmjet nxënësve në mënyrë që ata të mund të njihen më mirë me njëri-tjetrin;
- organizimet dhe festimet shkollore planifikohen dhe realizohen bashkërisht;
- mësuesit krijojnë mundësi reale për nxënësit që të takohen, të mësojnë dhe të shoqërohen së bashku (ajo ofron një mundësi për të vendosur një dialog midis nxënësve të ndryshëm komunitetet/kulturat);
- Mësimdhënësit e grupeve/kulturave të ndryshme etnike/gjuhësore bashkëpunojnë me njëri-tjetrin dhe janë shembull i bashkëpunimit dhe komunikimit të ndërsjellë e të ngjashme.

Vetëm kontaktet e ndërsjella mund të integrojnë komunitetet.

AKTIVITETE TË PROPOZUARA

Aktiviteti 1:

Diskutim për Interkulturalizmin

1. A mund të njohim elementë në mjedisin tonë interkulturore dhe cilat janë ato elemente?
2. A dini ndonjë aktivitet apo ngjarje në qytet/shtet që kontribuon ose ka kontribuar në një bashkëpunim dhe ndërveprim më të madh ndërmjet anëtarëve të komuniteteve/kulturave të ndryshme dhe cilët janë ata elementë? Nëse nuk e dini, atëherë çfarë do të bënit për të kontribuar në krijimin e një shoqërie interkulturore? Në cilën shkollë do të dëshironit të studionit? Në çfarë ambienti do të dëshironit të jetonit?

Aktiviteti 2:

Propozoni një iniciativë që do të forcojë integrimin multietnik.

Të gjithë duam të jemi të pranuar dhe të respektuar, është një nevojë njerëzore që ne e quajmë dinjitet.

AKTIVITETET E MENDIMIT KRITIK DHE ZGJIDHJA E PROBLEMEVE

Aktiviteti 1:

Shkruani një përbërje me temën: Konflikti midis njeriut dhe teknologjisë.

- Duke pasur parasysh shkallën me të cilën teknologjia po përparon, a mund të ketë një konflikt midis njeriut dhe teknologjisë në të ardhmen?
- Cilat janë pasojat e këtij supozimi?

Aktiviteti 2:

Cili nga titujt e mëposhtëm bazohet në fakte dhe cilët tituj janë opinione dhe përpjekje për të ndikuar në pikëpamjet e lexuesve.

Titujt e lajmeve:

Fakt apo opinion?

Seti 1 i titujve:	Seti 2 i titujve:	Seti 3 i titujve:
<ul style="list-style-type: none"> • Titulli 1: Adoleshentet janë “jashtë kontrollit”. • Titulli 2: Vajzat – gjenerata e radhës e pijanecëve! • Titulli 3: Hulumtim: numri më i madh i vajzave në krahasim me djemtë konsumojnë alkool. 	<ul style="list-style-type: none"> • Titulli 1: Të rinjtë ikin nga vendi! • Titulli 2: Në 10 vitet e fundit, migrimi i të rinjve është rritur për 20%. • Titulli 3: Më të mirët largohen – kush do të mbetet? 	<ul style="list-style-type: none"> • Titulli 1: Gjatë 50 viteve të ardhshme, pritet që temperaturat të rriten për 3 gradë. • Titulli 2: Për 50 vite, do të zhdukemi. • Titulli 3: Ngrohje globale, po çka? Kujt do t’i pengojë nëse në vitin 2070 nuk kemi dimër?

Aktiviteti 3:

Na tregoni për një konflikt që keni pasur së fundmi me një person tjetër. Përfshini detaje specifike se ku ndodhi konflikti, kush ishte i përfshirë, çfarë ndodhi, si përfundoi dhe si u ndjetë ju dhe pala tjetër në fund.

Diskutoni

Si do të ishte i dobishëm ky informacion? Çfarë do të bënit me informacionin pasi ta kishit atë? Pse do të ishte e dobishme të jemi në gjendje të analizojmë konfliktin në këtë mënyrë?

Pas diskutimit jepni një sugjerim/alternativë për zgjidhjen e konfliktit. Pastaj shikoni zgjidhjet e ofruara dhe hidhni ato që nuk janë të mira për të dyja palët dhe zgjidhjet që nuk do të parandalojnë problemet e ardhshme. Bëjini vetes pyetjen: a do të funksionojë kjo zgjidhje? Në fund, zgjidhni zgjidhjen që mendoni se do të jetë më e suksesshme dhe e mirë për të dyja palët.

TERME:

Diversiteti - diversiteti, veçantia: përfshirja e llojeve të ndryshme të njerëzve (si njerëz të racave ose kulturave të ndryshme) në një grup ose organizatë.

Diskriminim - kufizim, sfidim i të drejtave të një grupi të caktuar shoqëror për shkak të gjinisë së tyre racore, etnike, fetare dhe orientimit seksual ose përkatësisë sociale nga një grup shoqëror dominues.

Qëndrimi - mirëkuptim, mendim për një problem të caktuar, këndvështrim, këndvështrim.

Opinion - një mënyrë e caktuar e të menduarit, qëndrimi, këndvështrimi.

Konflikt - një konflikt midis dy ose më shumë palëve.

Interkulturalizëm - nënkupton tejkalimin e pranimet pasiv të faktit multikulturor të kulturave të shumta që ekzistojnë në një shoqëri dhe në vend të kësaj promovimi i dialogut dhe ndërveprimit ndërmjet kulturave.

PYETJE NGA TEMA:

- Çfarë është diskriminimi?
- Si fillon diskriminimi?
- Pse njerëzit mund të diskriminohen?
- Rendisni mënyrat se si mund të kundërshtoni diskriminimin.
- Jepni shembuj të diskriminimit gjatë historisë dhe në jetën e përditshme.
- Çfarë është diskriminimi indirekt?
- Cili është ndryshimi midis multikulturalizmit dhe interkulturalizmit?
- Jepni një shembull të interkulturalizmit.
- Sugjeroni një aktivitet për të promovuar interkulturalizmit.
- A mund të krijohet një shoqëri multikulturore ndonjë çështje që shkakton, për shembull, mungesë mirëkuptimi?
- A mendoni se mund të bëhet ndonjë gjë për të inkurajuar kohezionin e komunitetit ndërmjet grupeve fetare, etnike dhe kulturore apo sociale në shoqëri?
- Nëse dikush ju thotë se nuk ka zgjidhje dhe ju duhet të përfshiheni në një konfrontim të dhunshëm, çfarë do të mendoni? Mendoni se duhet të jetë kështu? Çfarë do t'i thoshit atij nëse ai do t'ju thoshte këtë?

PYETJE NGA TEMA:

- Si ndiheni kur shihni shokët tuaj të klasës duke u grindur me njëri-tjetrin?
- E kujt është përgjegjësia për të parandaluar dhunën?
- A mendoni se ka diçka që nuk shkon me dikë që largohet nga situata e konfliktit?
- Dikush do të thotë se dhuna është thjesht diçka me të cilën duhet të mësoheni, sepse ajo ndodh gjatë gjithë kohës. Çfarë mendoni për atë qëndrim? A është një ide e mirë të mësohesh me dhunën? Pse do të përgjigjeshit "po" ose "jo" në këtë rast?
- Çfarë ndodh kur njerëzit që nuk janë dakord nuk e dëgjojnë njëri-tjetrin? Çfarë mund të bëjnë ata?
- Çfarë do të thotë fjala "kompromis"? Çfarë duhet bërë përpara se të arrihet një kompromis?
- Pse është e rëndësishme që konfliktet të zgjidhen në mënyrë paqësore? Çfarë mund të ndodhë nëse nuk zgjidhen?
- A ka ndonjë konflikt që nuk mund të zgjidhet?
- Jepni shembuj të ndërhyrjeve paqësore për të luftuar diskriminim.
- Çfarë lloje konfliktesh ekzistojnë në varësi të palëve të përfshira në konflikt?

QYTETARI DHE SHOQËRIA QYTETARE

- PËRGJEGJËSIA SOCIALE
- ORGANIZATAT QYTETARE DHE GRUPET E PËRFAQËSIMIT

VËSHTRIM I TEMËS

Pas përfundimit të kësaj teme do të jeni në gjendje të:

- të kuptoni se çfarë është përgjegjësia sociale në shkollë dhe në komunitet;
- përfshihen në situata që kërkojnë përgjegjësi sociale;
- të njohësh situata specifike në të cilat qytetarët mund të ndikojnë në përmirësimin e jetës së komunitetit përmes shoqërimit dhe organizimit;
- hulumtoni shembuj të nismave qytetare;
- pranoni veprimet e qytetarëve përmes iniciativave qytetare (formale dhe joformale);
- sugjerojnë lloje të ndryshme nismash për të përmirësuar jetën e shkollës dhe komunitetit.

TEMA 3

PËRGJEGJËSIA SOCIALE

“Nëse doni lumturinë në një orë, bëni një sy gjumë. Nëse doni fat për një ditë, shkoni në peshkim. Nëse do lumturi për një vit, trashëgo pasuri. Nëse do lumturi për jetën, ndihmo dikë.”

Fjalë e urtë kineze

Veprimet tona prekin të tjerët dhe ne duhet të përpiqemi të kemi një ndikim pozitiv tek individët dhe shoqëria. Përgjegjësia sociale fillon nga shtëpia dhe na përgatit të jemi qytetarë globalë.

PËRGJEGJËSIA SOCIALE

Si ndiheni kur keni bërë një punë të mirë për të cilën jeni përgjegjës? Jeni të shqetësuar për mjedisin dhe ndotjen në qytetin tuaj? Dëshironi të ndihmoni në shpëtimin e kafshëve të abuzuara ose të braktisura?

Përgjegjësia individuale

Ne vazhdimisht marrim vendime, të mëdha dhe të vogla. A duhet të shkoj me autobus apo biçikletë? Çfarë dua të bëj pas diplomimit? Pavarësisht nëse jemi të vetëdijshëm apo jo, vendimet tona ndikojnë tek të tjerët. Ne duhet të jemi përgjegjës për mjedisin tonë.

Sjellje e përgjegjshme

Në çdo shoqëri, vlerat e pranuar morale dhe etike tregojnë se çfarë është sjellja njerëzore me përgjegjësi ose në mënyrë të pranueshme.

Biçikleta është një zgjidhje e thjeshtë për shumë probleme në botë - ndryshimet klimatike, obeziteti, mbipopullimi, shëndeti dhe ndotja.

Pasi vendoset sjellja e përgjegjshme, njihet sjellja e papërgjegjshme, sjellje jashtë rregullave morale dhe etike të komunitetit. Sjellja e përgjegjshme dhe e papërgjegjshme njihet edhe në shoqërinë civile moderne. Kur kemi bërë mirë atë për të cilën jemi përgjegjës, ndihemi të kënaqur dhe me vetëbesim të lartë. Secili prej nesh ka përgjegjësi ndaj vetes, miqve, familjes, kafshëve shtëpiake, shkollës, komunitetit të afërt dhe më gjerë. Ndonjëherë ne jemi të ndarë mes vendosjes nëse do të bëjmë diçka, sepse mund të gjykohe miqtë, t'i shkaktojmë siklet dikujt tjetër, e kështu me radhë. Megjithatë, ne duhet të udhëhiqemi edhe nga ndjenja jonë personale për atë që është e drejtë dhe çfarë do të na bëjë të ndihemi të kënaqur dhe krenarë. Nëse sillemi me përgjegjësi, atëherë të tjerët do të kenë besim tek ne dhe do të mund të mbështeten tek ne, dhe ne do të kemi një imazh pozitiv për veten dhe vetëvlerësim të lartë. Do të kemi një ndjenjë të këndshme se ajo që po bëjmë është për të mirën e përbashkët të të gjithëve dhe do të shkaktojë një ndryshim pozitiv tek të tjerët.

Çfarë është përgjegjësia sociale?

Të jesh përgjegjës shoqëror do të thotë të marrësh përgjegjësi për veprimet personale dhe për t'u kujdesur që veprimet tona të mos reflektojnë negativisht te të tjerët. Përgjegjësia sociale mund t'i referohet mirëmbajtjes së thjeshtë të shtëpisë (kursimi i ujit, për shembull), në shkollë (duke mbajtur orenditë në klasë). E gjitha kjo mund t'i referohet ndërmarrjes së veprimeve specifike për përmirësimin e kushteve të caktuara përmes ndihmës në komunitet, vullnetarizmit, ndërgjegjësimin, problemet e komunitetit dhe të ngjashme. Të qenit social përgjegjës gjithashtu do të thotë të dënosh veprimet negative që shohim tek të tjerët (p.sh. sjellje të dhunshme, mashtrimi, etj.).

Ka shumë familje që kanë nevojë për ndihmë ushqimore. Dhuroni ushqimin e tepërt!

Parandalohuni humbjen e ushqimit dhe ndihmoni ata që kanë nevojë. Jini të përgjegjshëm social. Merrni përgjegjësinë për një botë më të mirë.

Lexoni, mendoni, diskutoni!

A janë shembujt/udhëzimet e dhëna pjesë e përgjegjësisë sociale?

- Transporti: ecni, përdorni biçikletën ose transportin publik.
- Në shtëpi: zëvendësoni llambat me llamba fluoreshente (të cilat janë efikase në energji). Instaloni panele diellore ose izolim më të mirë në shtëpinë / apartamentin tuaj. Hiqni pajisjet elektrike nga priza.
- Kompania: analizoni efikasitetin energjetik të kompanisë dhe investoni në ngritjen e kapaciteteve. Ju nuk keni nevojë të printoni gjithçka. Përdorni letër të ricikluar.
- Mbillni një pemë në oborrin tuaj, në mal, në livadhin përballë jush. Çfarë do të kontribuojmë me gjëra kaq të thjeshta?

Çfarë do të kontribuojmë me gjëra kaq të thjeshta?

Pse duhet t'i praktikojmë këta shembuj të thjeshtë?

Shumë kompani dhe institucione në vendin tonë kanë vite që mbështesin aksionin kombëtar "Dita e pemës".

Në vitin 2018, Revista Forbes emëroi kompanitë më të përgjegjshme shoqërore në botë. Në krye të listës është gjiganti i teknologjisë "Google", i ndjekur nga kompanitë "Walt Disney" dhe "Lego", të cilat në mars 2018 njoftuan se do të nisin prodhimin e produkteve të tyre nga burime bimore.

Çdo individ ka përgjegjësinë të veprorë në një mënyrë që është e dobishme për shoqërinë, jo vetëm për individin. Nëse ndonjë nga veprimet ose vendimet e tij i shkakton dëm shoqërisë ose mjedisit, atëherë ai veprim (ajo sjellje) konsiderohet shoqërisht i papërgjegjshëm. Nëse veprimi është i dobishëm për shoqërinë ose mjedisin, atëherë themi se është një çështje e përgjegjësisë sociale.

Përgjegjësia sociale duhet të përfshihet në të gjitha aktivitetet/vendimet e përditshme, veçanërisht ato që do të prekin të tjerët dhe/ose shoqërinë në tërësi.

Kompanitë e mëdha industriale duhet të kishin zhvilluar një sistem të përgjegjësisë sociale. Ata duhet të neglizhojnë përfitimet personale dhe materialet dhe të jenë të përgjegjshëm shoqërorë, duke siguruar kështu mirëqenien e shoqërisë. Disa prej tyre dhurojnë një pjesë të fitimit për qëllime humanitare, financojnë mbrojtjen e mjedisit, sponsorizojnë aktivitete rinore, klube sportive e të ngjashme. Në këtë mënyrë do të ketë një ekuilibër midis rritjes ekonomike dhe mirëqenies së shoqërisë dhe mjedisit.

Për shembull, disa kompani janë quajtur "kompani të teknologjisë së gjelbër në botë". Ata përfitojnë plotësisht nga energjia e rinovueshme, paketimi i produkteve prodhohet me 99 për qind produkte letre të ricikluara.

Njerëzit bashkohen në grupe që punojnë së bashku për të inkurajuar dhe praktikuar aktivitete të përgjegjshme shoqërore. Qytetarët, institucionet dhe organizatat kanë detyrimin të veprorë për të mirën e shoqërisë në tërësi.

Nxënësit kanë gjithashtu përgjegjësi në familje, shkollë dhe komunitet. Ata mund të jenë aktivë dhe të angazhuar, jo vetëm për përfitimin e tyre personal, por edhe për përmirësimin e klimës së shkollës dhe për të mirën e të gjithë nxënësve.

Për shembull, nxënësit e një shkolle organizuan një shfaqje mode "Trash fashion" për të mbrojtur mjedisin duke ripërdorur dhe ricikluar mbetjet. Nxënësit treguan imagjinatën e tyre dhe nga kilogramët e mbeturinave të letrës, plastikës, najlonit, metalit, tekstileve dhe ambalazheve të mbeturinave bënë krijime që kënaqën mësuesit, prindërit dhe shokët e klasës të pranishëm. Një shembull tjetër janë nxënësit të cilët nën moton "Jep një shportë plastike, mos u bëj më keq për natyrën", arritën të ndikojnë tek shokët e klasës që të zëvendësojnë shishet plastike me ato metalike.

Të jesh shoqërisht përgjegjës do të thotë të sillësh në mënyrë etike, të ushqesh burimet tona sociale, kulturore dhe natyrore, si dhe të marrësh vendime që do të jenë në interes të shumicës.

Kur ne të gjithë, individualisht, organizativisht dhe në nivel qeveritar, të përpiqemi për përgjegjësi sociale, sigurisht që do të kemi një ndikim pozitiv në jetën e përgjithshme shoqërore.

PROPOZIM AKTIVITETE

Aktiviteti 1:

- Hulumtoni rëndësinë e përgjegjesisë sociale dhe çfarë do të thotë të jesh një punëdhënës dhe punonjës i përgjegjshëm shoqëror.

Aktiviteti 2:

Bëni një vizatim ose video (mund të përdorni gjithashtu një aplikacion) që tregon se çfarë mund të bëni individualisht / individualisht për të reduktuar emetimet e CO₂ dhe për të zvogëluar efektet e ngrohjes globale. Tregojeni atë në një mënyrë të thjeshtë dhe piktoreske.

Diskutoni temën: Nëse vendosim të ndryshojmë disa zakone (të këqija), a mund të kontribuojmë në përmirësimin e mjedisit në të cilin jetojmë dhe punojmë.

Aktiviteti 3:

Analizoni situatat e dhëna në bashkëngjitje dhe diskutoni pyetjet e dhëna:

Situata 1: Të jesh apo të mos jesh?

- Cila nga idetë për zgjidhjen e problemeve që po shqyrton Sara ju duket më logjike? A mund të mendoni një mënyrë më të mirë për të zgjidhur problemin?
- Çfarë do të bënit në një situatë të tillë? Nëse mendoni se varet nga përmbajtja e imazhit, ku do ta tërhiqni ato linja? Mund të shpjegoni pse?
- A mendoni se secili duhet të jetë në gjendje të thotë atë që dëshiron nëse është mes njerëzve të besuar? Pse? Pse jo?
- A keni qenë në një situatë të ngjashme? Çfarë ndodhi? Çfarë mendoni për mënyrën se si u zgjidh situata?
- A është një situatë e tillë problem për shkollën, nëse askush nuk e sheh atë përveç anëtarëve të grupit të mbyllur?
- A kemi përgjegjësi morale kur përdorim internetin? Si do ta përkufizonit këtë përgjegjësi?
- Çfarë është një "perimetër moral"? A mendoni se keni një busull moral?
- A e kanë të gjithë njerëzit? Si e dini nëse dikush po vepron në përputhje me perimetrin e tij moral?

Situata 2: A është e gabuar nëse askush nuk e ka parë?

- Vendoseni veten në vendin e Khanit? Çfarë do të bënit?
- A do të kishit vendosur ndryshe nëse do ta dinit se paratë i përkisnin bankës dhe jo një personi?
- A do të kishit vendosur ndryshe nëse do të kalonin njerëz të tjerë?
- A do të kishit vendosur ndryshe nëse do të ishit me miqtë? Çfarë do të bënit?
- A bëtë diçka që e dinit se ishte e gabuar sepse askush nuk po e shikonte? Si u ndjetë kur e bëtë këtë? A do ta bënit përsëri? Pse? Pse jo?
- Çfarë do të merrni nëse i zbatoni fjalët e gjyshit të Khanit për të mashtruar? Jeni dakord që sa herë që tradhtoni jeni më afër të konsideroheni si "mashtrues"?
- Mendoni për një vendim që keni marrë kohët e fundit që mund të prekë më shumë njerëz se ju. Tani imagjinoni sikur të gjithë në botë të bënin të njëjtën gjë. Si do të jetë ajo botë? Dëshironi të jetoni në të?

Situata 1:

Te jesh apo te mos jesh?

Sara u ftua t'i bashkohej një grupi fëmijësh nga shkolla e saj në Facebook. Për shkak se zakonisht ishte e turpshme dhe kohët e fundit kishte filluar të shoqërohej me atë grupë, u ndje shumë mirë që u "pranua" në grup. Ishte shumë argëtuese, ata shkëmbyen buzëqeshje, ranë dakord të dilnin. Derisa një ditë...

Sara hapi Facebook-un dhe pa që dikush kishte postuar një foto të një vajze në repartin e saj me kokën e montuar në një trup kafshe. Anëtarët e tjerë të grupit kanë nisur të komentojnë dhe ta ngacmojnë vajzën në foto. Sara, edhe pse nuk e njihnte mirë vajzën në foto, ishte e sigurt se po ta shihte foton – do të lëndohej. Sara e dinte se ky ishte një grup i mbyllur dhe vetëm anëtarët mund të shihnin gjithçka që postohet, por ajo pyeste veten nëse donte t'i përkiste një grupi që postonte gjëra të tilla. Çfarë thotë kjo për të? Nëse dikush e sheh këtë, mund të mendojë se është qëndrim i të gjithë anëtarëve të grupit.

Ajo po mendonte gjithashtu nëse dikush jashtë grupit mund ta shihte foton. Po sikur të "përhapet" përmes internetit dhe ajo të mos bëjë asgjë për ta parandaluar? Nëse ajo do t'u thoshte diçka anëtarëve të grupit, ata do t'i përgjigjeshin asaj "lirohu" dhe e konsideronin të çuditshme. Megjithatë, ajo nuk mundi të pajtohej me situatën. A duhet t'u thotë diçka prindërve të saj dhe të rrezikojë t'i fiket qasja në internet? A është klasa, e cila ishte shumë e respektuar dhe rrezikonte të ngrinte temën në nivelin e gjithë shkollës dhe të ndëshkonte të gjithë nxënësit? A duhet t'ua thotë ajo anëtarëve të grupit dhe të rrezikojë të "shkëputet" nga shoqëria. A duhet të largohet nga grupi? Ajo ndihej e bllokuar mes vendimeve. Ajo nuk bëri asgjë të keqe. Sapo u bashkua me grupin e FB-së. Pse ishte ky një problem i tillë për të? Si të veprohet?

Situata 2:

A është gabim nëse askush nuk e ka parë?

Khan u tha lamtumirë miqve të tij dhe u nis për në shtëpi. Ai ishte në humor të mirë, festa sapo ka filluar dhe ai do të mund të jetë me miqtë e tij gjatë gjithë ditës. Ai lëshoj muzikë në telefon, vuri kufjet dhe buzëqeshi. Teksa kalonte nëpër dyqanet duke u kthyer për në shtëpi, vuri re diçka në bankomat. U afrua dhe pa para. Khan shikoi përreth. Nuk kishte njeri. Nuk kishte makina, askush nuk kalonte. Dikush ndoshta ka përdorur bankomatin dhe ka harruar të marrë paratë e tij. Kushdo që të ishte, ai tani është zhdukur. Ai shkoi te bankomati dhe nxori paratë. Një mijë denarë. shikoi përsëri përreth. Nuk kishte njeri. Ai mund t'i kthente paratë në bankë të nesërmen. nuk ka kuptim? Ishte vetëm një mijë denarë! Ata ndoshta nuk kanë shumë domethënie për atë që i harroi dhe do të kenë shumë kuptim për Khan. Ju mund të blini një dhuratë për ditëlindje, një ëmbëlsirë në pasticeri. A është gabim të bësh diçka të tillë vetëm një herë? Khan po mendonte për këtë. Kjo nuk do të thotë se ai është një hajdut. Dikush u mor me vete dhe i harroi paratë. Khan e bindi veten se ishte mirë të merrte paratë. E bën vetëm një herë. Dhe askush nuk duhet ta dijë. I futi paratë në xhep dhe u largua. Ndërsa kënga tjetër filloi të luhej, Khan kujtoi diçka që kishte dëgjuar nga gjyshi i tij: "Sa herë që gënjen, i afroresh më shumë të konsiderohesh gënjeshtar". Por kjo nuk ishte e njëjta gjë. Apo? Khan luajti muzikën më fort dhe vazhdoi rrugën për në shtëpi.

ORGANIZATAT QYTETARE DHE GRUPET E PËRFAQËSIMIT

LLOJET E ORGANIZIMIT TË SHOQËRISË CIVILE

Njerëzit, për nga natyra e tyre, janë qenie shoqërore, dhe për këtë arsye, ata shoqërohen në organizata dhe shoqata të ndryshme. Në këtë mënyrë ata përmirësojnë cilësinë e jetës së tyre, dhe në të njëjtën kohë ushtrojnë të drejtën e shoqërimit të lirë. Njerëzit dalin vullnetarë për t'u bashkuar me organizatat për të përmbushur nevojat e tyre. Organizimi në forma të ndryshme shoqatash u jep atyre mundësinë për të zgjidhur çështje që janë me interes të përbashkët për të gjithë qytetarët. Nëpërmjet debateve publike, debateve, veprimeve ata tërheqin vëmendjen e publikut për një problem në shoqëri apo në komunitet. Mundësia "më e madhe" për zgjidhjen e problemeve në shoqëri është nëse përkrahet nga një numër më i madh i qytetarëve. Megjithatë, nuk duhen anashkaluar as rastet individuale të aktivizimit qytetar, pasi shoqëria duhet të jetë njësoj e hapur për format individuale dhe të përbashkëta të veprimit. Mënyrat në të cilat qytetarët mund të bashkohen janë përmes partive politike, shoqatave qytetare dhe grupeve joformale të avokimit.

Partitë politike janë organizata politike që luftojnë për të ardhur në pushtet dhe në këtë mënyrë zbatojnë politikën që përfaqësojnë dhe që duhet të jetë në interes të qytetarëve.

Shoqatat qytetare (ShQ) janë organizata joqeveritare që nuk luftojnë për të ardhur në pushtet, por për të

Nisma qytetare për shpëtimin e Malit Vodno!

Thirrje për organizim qytetar

Mesazh nga aktivistët civilë

Takimi i punës në të cilin qytetarët marrin pjesë me propozime për ndryshimin e ligjeve

Kushtetuta e vendit tonë, përmes nenit 20, rregullon të drejtën për bashkim të lirë, sipas të cilit "Qytetarët janë të lirë të krijojnë shoqata të qytetarëve dhe partive politike, të anëtarësohen në to dhe të largohen prej tyre". Rregullimi më i detajuar i kësaj të drejte është rregulluar me Ligjin për shoqata dhe fondacione, dhe për të formuar një shoqatë formale të qytetarëve, përkatësisht një organizatë të shoqërisë civile, nevojiten 5 themelues-individë.

influencuar qeverinë në fusha të ndryshme të jetës në shoqëri. ShQ-të janë shumë të ndryshme në qëllimet dhe aktivitetet e tyre. Ato mund të jenë arsimore, paqeje, kërkimore, punë për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të njeriut, plotësimin e nevojave sociale, kulturore ose ekonomike. Ata mund të avokojnë për promovimin e grupeve të caktuara të marginalizuara, për shembull: persona të pafavorizuar social, persona me nevoja të veçanta, prindër të vetëm, sëmundje të varësisë, refugjatë.

Grupet e avokimit janë grupe joformale të qytetarëve me një qëllim të caktuar, siç është luftimi i urisë në botë ose mbrojtja e mjedisit. Ka edhe organizata që plotësojnë nevojat e anëtarëve të tyre për sport, argëtim, hobi, kohë të lirë cilësore. Ato nisin aktivitete të ndryshme dhe mund të themelohen nga fëmijë, të rinj, punonjës, pensionistë. Mund të përmendim shembuj të ndryshëm të organizatave të fëmijëve, klubeve, organizatave të skautëve, shoqatave të alpinistëve, shoqatave rinore.

Organizatave qytetare (OQ) OQ-të janë jopartiake dhe nuk kanë tendencë për të siguruar pushtet politik. Ato mund të formohen në nivel lokal ose rajonal, kombëtar, ndërkombëtar ose global.

Si shembull do të marrim Greenpeace, një organizatë qytetare që përdor lobimin për të fituar mbështetje politike për fushatat e saj. Ata ngrenë çështje mjedisore për të përcjellë problemet dhe për të ofruar zgjidhje në hartimin e politikave publike. Për shembull, inkurajimi i përdorimit të burimeve të rinovueshme të energjisë dhe riciklimi.

Për shkak të të gjitha këtyre karakteristikave, OQ-të kanë një rëndësi të madhe në zhvillimin e shoqërisë civile. Shumëllojshmëria e madhe e shoqatave, grupeve dhe organizatave të shoqërisë civile të formuara lirisht ofrojnë qasje më të lehtë në plotësimin e nevojave të individëve, si dhe në plotësimin e nevojave të komunitetit më të gjerë. Qytetarët i realizojnë nevojat e tyre të ndryshme në baza të ndryshme: fetare, gjinore, racore, etnike, kulturore, sociale, ekonomike dhe të ngjashme.

Vullnetarizmi është një mënyrë për t'u përfshirë në avancimin e jetës në komunitet. Vullnetarizmi është angazhimi i individëve ose grupeve të cilët vullnetarisht pranojnë të ofrojnë shërbime për një popullsi të caktuar. Vullnetarizmi bazohet në idetë e vetë-ndihmës, ndihmës reciproke dhe filantropisë. Më së shpeshti zbatohet në organizata fetare, humanitare, sociale dhe joqeveritare.

Situata ka ndryshuar shumë kohët e fundit dhe shumë institucione të sektorit publik përfshijnë vullnetarë për të kryer detyra të caktuara.

Çfarë është vullnetarizmi?

Vullnetarizmi është një aktivitet i papaguar, i ndërgjegjshëm, i lirë që synon mirëqenien e të tjerëve dhe të komunitetit. Vullnetarizmi është një formë e pjesëmarrjes së qytetarëve në proceset e zhvillimit të komunitetit. Vullnetarizmi mbështet vlerat më fisnike të njeriut: pacifizmin, lirinë, mundësitë e barabarta, sigurinë dhe drejtësinë për të gjithë.

PJESËMARRJA E NXËNËSVE - PARLAMENTI I NXËNËSVE

Pjesëmarrja demokratike është kur studentët janë të lirë të shprehin mendimet e tyre në procesin e vendimmarrjes. Nxënësit marrin vendime bazuar në mendimin e shumicës (më shumë se gjysma e nxënësve me të cilët lidhet vendimi ose më shumë se gjysma e përfaqësuesve të zgjedhur në parlamentin e nxënësve).

Pjesëmarrja e nxënësve ka një rëndësi të veçantë shoqërore nëse kemi parasysh se është mjeti më i mirë përmes të cilit nxënësit mund të mësojnë se si të marrin pjesë në mënyrë demokratike në jetën e shkollës dhe të komunitetit.

Sipas nenit 12 të Konventës për të Drejtat e Fëmijës, fëmijët kanë të drejtë të shprehin lirisht pikëpamjet e tyre, të cilave duhet t'u kushtohet vëmendja e duhur në përputhje me pjekurinë e tyre.

Nxënësit mund të marrin pjesë në nivel individual, kur veprojnë si individë, ose në nivel grupi, kur përfaqësojnë interesat e një grupi të tërë. Sipas mënyrës së përfshirjes së nxënësve, bëhet dallimi ndërmjet **pjesëmarrjes së drejtpërdrejtë**, kur secili ka mundësi të shprehë mendimin e tij drejtpërdrejt, dhe **pjesëmarrjes indirekte**, kur nxënësit përfaqësohen nga një ose më shumë përfaqësues të tyre.

HAPAT E PJESËMARRJES DEMOKRATIKE

- **Nxënësit duhet të informohen** për të gjitha gjërat që kanë të bëjnë me ta në çfarëdo mënyre, dmth., që i prekin (ngjarjet e shkollës, strukturat e shkollës, procedurat dhe mekanizmat, programi i punës, ndryshimet, etj.).

Informacioni duhet të jetë në kohë (i dhënë mjaftueshëm paraprakisht), i kuptueshëm (i dhënë në një gjuhë të kuptueshme për nxënësit) dhe i aksesueshëm (studentët duhet të dinë paraprakisht se ku mund të drejtohen për të marrë informacionin që u nevojitet).

Mbledhja e Parlamentit të Nxënësve

Nxënësit vendosin!

Përfaqësimi i pikëpamjeve të tyre përmes Parlamentit të Nxënësve

Shkolla është një vend ku ne realizojmë idetë tona

Të rriturit duhet të ndajnë vazhdimisht të gjithë informacionin përkatës me ta, dhe gjithashtu t'i ndihmojnë nxënësit t'i arrijnë ato vetë.

- **Formimi dhe shprehja e një mendimi** është hapi i dytë në pjesëmarrjen demokratike të studentëve. Të gjithë studentët mund të ndërtojnë mendimin e tyre për të gjitha gjërat që i shqetësojnë. Ata kanë të drejtë të shprehin lirisht mendimin e tyre, pavarësisht nga mosha e tyre.
- **Nxënësit duhet të përfshihen në vendimmarrjen e shkollës** për çështjet që i prekin ata. Ka kufizime që dalin si nga mosha ashtu edhe nga përgjegjësitë e tyre në jetën shkollë.
- **Marrja e veprimeve** është hapi i fundit dhe më i lartë në pjesëmarrjen demokratike të studentëve. Kjo do të thotë se, pas vendimeve të marra në fazën e mëparshme, ata janë aktivisht të përfshirë në specifikimin se cilat veprime për ndryshim do të ndërmerren.

Parlamenti i Nxënësve është një institucion formal i garantuar ligjërisht që u ofron nxënësve një mënyrë demokratike shoqërimi. Qëllimi i tij është të përfaqësojë interesat e të gjithë nxënësve në shkollë dhe të sigurojë pjesëmarrjen e nxënësve në vendimmarrje që i prek drejtpërdrejt ata.

Të gjithë nxënësit në shkollë përbëjnë komunitetin e shkollës. Nxënësit kanë të drejtën e organizimit të nxënësve në nivel klase dhe shkolle. **Parlamenti i Nxënësve përbëhet nga kryetarët e bashkësive të klasave.** Kryetari i Parlamentit të Nxënësve zgjidhet me shumicë votash nga numri i përgjithshëm i përfaqësuesve të kryetarëve të klasave me votim të fshehtë.

“Duhet të nxitet dhe zhvillohet bashkëpunimi mes nxënësve, në vend të konkurrencës së pashëndetshme, çiltërsisë; në vend të izolimit, miqësisë; në vend të stigmatizimit, tolerancës”.

SHKOLLA - NJË KËND MIQËSOR PËR TË GJITHË

Shkolla është një vend ku fëmijët kalojnë pjesën më të madhe të kohës dhe për këtë arsye detyra e tyre duhet të jetë ndërtimi i një komuniteti shkollor, në të cilin së bashku do të promovojnë mirëqenien e të gjithëve. Të rriturit duhet të ndihmojnë në këtë proces.

Shkollat moderne duhet të krijojnë një "ambient" pozitive (ndarje, njohje dhe kuptim të ndjenjave të tyre dhe të të tjerëve) në krahasim me një "ambient" negative në të cilën ka armiqësi dhe paaftësi për të kuptuar ndjenjat dhe nevojat e dikujt.

Procesi i ndërveprimit dhe integritimit ndëretnik në shkollë kontribuon në forcimin e komunitetit dhe krijimin e mirëqenies për të gjithë.

Mirëqenia është një gjendje kënaqësie dhe kënaqësie. Te nxënësit, mirëqenia shprehet përmes qetësisë së brendshme dhe relaksimit, sepse shkolla plotëson nevojat e tyre elementare. Ky duhet të jetë synimi i komuniteteve moderne shkollore. Rezultati i të gjitha sa më sipër është shëndeti emocional.

Jeta komunitare dhe shkollore, në shumë mënyra, duhet të funksionojë si familje. Nuk është gjithmonë e lehtë të arrihet sukcesi i komunitetit, por është ende i mundur.

Lexoni, mendoni, diskutoni!

Cilat gjëra duhet të merren parasysh për secilën klasë kur organizohet një komunitet klase?

Çfarë dimë për klasnën? Çfarë aftësisish kanë nxënësit në klasë (komunikim, sjellje sociale, etj.)? Cila është atmosfera në klasë (lëvizje në grup, miqësi)? Cilat rregulla dhe mënyra duhet t'u përmbahen nxënësve (gjuha, detyrat, orari i ndenjësive, rregullat e komunikimit të ndërsjellë, kodi i etikës)? Sa e madhe është klasa dhe cila është struktura e saj (raporti i nxënësve ndaj nxënësve, diversiteti kulturor, etj.)?

Veprimet e Parlamentit të Nxënësve për mbjelljen e gjelbërimit në oborrin e shkollës

Në shkollë duhet të ndërtojmë një atmosferë bashkëpunimi!

Parlamenti i Nxënësve: merr pjesë aktive në mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave dhe interesave të nxënësve; promovon aktivizmin e nxënësve; merr pjesë në aktivitete për ofrimin e mbështetjes ndërmjet bashkëmoshatarëve dhe nxënësve me nevoja të veçanta arsimore, në realizimin e aktiviteteve formale dhe joformale; merr pjesë në përgatitjen e programit vjetor të punës; propozon aktivitete për programet vjetore të ekskursioneve; jep sugjerime për aktivitete jashtëshkollore në shkollë; jep sugjerime për përmirësimin e standardit të nxënësve; merr pjesë në vlerësimin e punës së shkollës; nëpërmjet përfaqësuesve të tij merr pjesë në këshillin e prindërve dhe këshillin e mësuesve dhe organizon dhe merr pjesë në aktivitete humanitare, aktivitete mjedisore dhe punë të dobishme shoqërore.

PROPOZIM AKTIVITETE

Aktiviteti 1:

Plan veprimi për zbatimin e aksioneve të shkollës!

Gjeni një problem ose sfidë që dëshironi të adresoni në shkollën ose komunitetin tuaj lokal. Angazhohuni në mënyrë aktive në konkretizimin e veprimeve për ndryshim. Kur ndërmerrni veprime për ndryshim, ose zbatoni një veprim vullnetar, është veçanërisht e rëndësishme të planifikoni të gjithë hapat, dmth të bëni një plan veprimi që do të shkruajë saktësisht:

1. Çfarë duhet bërë (hapa konkretë)?
2. Cili prej jush, çfarë saktësisht do të bëni?
3. Kush është përgjegjës se si të bëhet kjo?
4. Materialet e nevojshme për të bërë.
5. Në çfarë afati kohor duhet të bëhet?

Analizoni veprimet që keni ndërmarrë dhe përgatituni sipas rezultateve për veprimin e radhës, duke mbajtur parasysht pyetjet e mëposhtme:

1. Çfarë bëmë, pra çfarë aktiviteteve ndërmorëm.
2. A jemi të kënaqur me aktivitetin që kemi kryer?
3. Si jemi ndjerë gjatë realizimit të aktiviteteve?
4. A kishte ndonjë vështirësi?
5. Çfarë do të ndryshonit herën tjetër?
6. Çfarë mësuam nga pjesëmarrja në aktivitet?

Prezantoni rezultatet tuaja në një poster, në një gazetë muri, shkruani një artikull për një gazetë shkollore, një artikull për një gazetë lokale, prezantojini prindërit dhe organet profesionale të shkollës. Zgjidhni mënyrën tuaj për ta bërë atë.

Aktiviteti 2:

Mendoni dhe diskutoni mbi parimet mbi të cilat bazohet puna e Parlamentit të Nxënësve.

1. Promovon barazinë, si për sa i përket të drejtave ashtu edhe kur bëhet fjalë për përgjegjësitë;
2. Zhvillon ndjenjën e përgjegjësisë për respektimin e normave dhe vlerave të shkollës, si dhe për tejkalimin e problemeve në shkollë që janë pjesë e jetës së përditshme (p.sh.: prania e formave të ndryshme të dhunës, çështjet e sigurisë, disiplina gjatë orës së mësimi dhe gjatë pushimeve., duke u marrë me pirjen e duhanit, konsumimin e alkoolit dhe substancave të tjera psikoaktive, etj.);
3. Zhvillon aftësitë sociale dhe forcon të menduarit kritik të nxënësve;
4. Zhvillon ndjeshmëri ndaj nevojave të veta dhe të njerëzve të tjerë;
5. Ndërton respekt dhe pranim të diversitetit.

AKTIVITETET PËR MENDIM KRITIK DHE ZGJIDHJE TË PROBLEMEVE

Aktiviteti 1:

Kur dëgjoni termin Parlament i Nxënësve, çfarë ju vjen fillimisht në mendje? Shkruani përgjigjet dhe komentet që mendoni se lidhen me atë formë të veprimtarisë së nxënësve në shkollë. Zbuloni se çfarë është e drejtë dhe çfarë është e gabuar në thëniet e mëposhtme:

- Parlamenti i Nxënësve mund të organizohet në shkollë;
- Nxënësit kanë njohuritë dhe aftësitë për të udhëhequr Parlamentin e Nxënësve;
- Brenda Parlamentit të Nxënësve mund të zgjidhen të gjitha problemet e shkollës;
- Parlamenti u jep nxënësve mundësinë të bëjnë atë që duan;
- Vetëm nxënësit më të mirë në parlament mund të marrin pjesë;
- Vendimet që marrin nxënësit në parlament merren vetëm në interes të tyre;
- Ekziston një lidhje mes Parlamentit të Nxënësve dhe edukimit qytetar.

Për sa i përket Parlamentit të Nxënësve, është jashtëzakonisht e rëndësishme që të gjithë pjesëmarrësit në shkollë, jo vetëm nxënësit, të dinë të gjitha faktet e nevojshme për këtë formë të veprimtarisë së nxënësve.

Aktiviteti 2:

Punoni në grupe dhe identifikoni fjalë kyçe që mund të përcaktojnë Parlamentin e Nxënësve. Më pas shkëmbeni përgjigjet në grupe. Bëni një panel. Fjalët e mëposhtme mund të gjenden në panel: ligj, institucion formal, demokraci, shoqatë, nxënës, përfaqësim i interesave, vendimmarrje, pjesëmarrje.

Më pas, me ndihmën e mësuesit, formuloni një përgjigje për pyetjen: Çfarë është Parlamenti i Nxënësve? Pastaj përgatitni pyetësorë për të vlerësuar suksesin e Parlamentit tuaj të nxënësve. Ndahuni në dy grupe dhe përgatitni pyetësorët me ndihmën e mësuesit.

- Një grup është duke punuar në një pyetësor për nxënësit që kanë marrë pjesë në punën e Parlamentit të Nxënësve gjatë atij viti shkollor, për të përcaktuar se cilat tema kanë trajtuar dhe çfarë problemesh dhe suksesesh kanë pasur në punën e tyre.

- Grupi i dytë punon për përgatitjen e një pyetësori për nxënësit e tjerë që nuk morën pjesë në punimet e parlamentit, për të përcaktuar nëse e dinë se çfarë temash trajton Parlamenti i nxënësve dhe nëse ndjejnë ndonjë rezultat nga puna e tyre.

PYETJE NGA TEMA:

- Çfarë është përgjegjësia sociale?
- Çfarë do të veçonit si shembull i përgjegjësisë sociale?
- A mund të shpjegoni pse përgjegjësia sociale është e nevojshme apo e dobishme dhe kush përfiton prej saj?
- Jepni shembuj të përgjegjësisë sociale.
- Rendisni praktikat me të cilat promovoni përgjegjësinë sociale individuale.
- Si mundet një organizatë të promovojë përgjegjësinë sociale?
- A mund të marrin pjesë qytetarët në vendimmarrjen e komunitetit?
- Cilat janë mënyrat në të cilat qytetarët mund të organizohen në shoqëri?
- Cili është roli i organizatave qytetare dhe grupeve avokuese?
- Cilat janë mënyrat për të organizuar nxënësit në shkollë?
- Mbi çfarë parimesh organizohen nxënësit në komunitetin e nxënësve?
- Pse është e rëndësishme që nxënësit të propozojnë lloje të ndryshme nismash në shkollë dhe në komunitet?
- Si do të jetë shoqëria nëse qytetarët organizohen dhe bashkohen në organizata dhe shoqata?
- Cili është përfitimi i veprimeve vullnetare të qytetarëve?

TERME

Përgjegjësia shoqërore: Detyrim për kryerje të ndërgjegjshme dhe të mirë të detyrës, punës, detyrës së aplikuar në shoqëri.

Organizata qytetare: Një grup njerëzish, institucionesh ose shoqatash me qëllime dhe interesa të përbashkëta.

Grupet e avokimit: Organizatat joformale për të arritur një qëllim qytetar.

Vullnetarizmi: Një person ose organizatë që punon vullnetarisht ose falas për zhvillimin personal.

Parlamenti i Nxënësve: Shoqata e nxënësve në shkollë me qëllim të arritjes së interesave dhe qëllimeve të përbashkëta të nxënësve.

KULTURA, IDENTITETI KULTUROR, RELIGJIONI DHE MEDIAT SOCIALE

- KULTURA DHE IDENTITETI KULTUROR
- ROLI I RELIGJIONIT NË SHOQËRINË QYTETARE
- NDIKIMI I MEDIAVE SOCIALE MBI QYTETARËT

VËSHTRIM I TEMËS

Pas përfundimit të kësaj teme do të jeni në gjendje të:

- hulumtoni dhe prezantoni kultura të ndryshme nga mjedisi juaj;
- të përcaktoni termin identitet kulturor nëpërmjet një shembulli konkret;
- të dalloni dhe të përkufizoni termat: laicizëm dhe ateizëm;
- të identifikoni vlerat nga fetë që promovojnë vlera universale;
- të paraqesë shembuj pozitivë të tolerancës ndaj tjetrit, religjioz dhe ateistëve;
- të diskutoni nevojën për interpretim kritik mediatik dhe propagandë mediatike;
- të shpjegoni termat censurë dhe autocensurë;
- të analizoni në mënyrë kritike përdorimin e papërgjegjshëm të mediave sociale (dhuna kibernetike).

TEMA 4

Veshjet si pjesë e kulturës - familjet maqedonase dhe shqiptare nga fillimi i shekullit të 20-të

KULTURA DHE IDENTITETI KULTUROR

Çfarë përbën identitetin kulturor?

Kuzhina kombëtare është pjesë e identitetit kulturor

Во најопшта смисла, културата е начин на којшто луѓето комуницираат меѓусебно и со светот околу нив.

Kultura është një grup simbole, vlerash, sjelljesh dhe normash që janë të përbashkëta për një grup të caktuar njerëzish.

Ai përfaqëson karakteristikat e përbashkëta të një grupi njerëzish, ku përfshihen: vendbanimi, feja, gjuha, kuzhina kombëtare, objektet materiale etj. Kultura përfshin gjithashtu vepra arti specifike për atë grup njerëzish. Këta njerëz më pas identifikohen me njëri-tjetrin si i perkasin një kulture, ose si të tillë të identifikuar nga të tjerët.

Disa kultura janë shumë të përhapura dhe ka shumë njerëz që identifikohen me ato vlera, besime dhe origjinë kulturore. Të mbjellat e tjera janë më të vogla. Por vlera e një kulture nuk mund të përcaktohet nga madhësia e saj. Nëse një kulturë e caktuar është shumë e përhapur apo unike për një rajon të caktuar, nëse është e re apo ka ekzistuar me shekuj, nëse ka ndryshuar me kalimin e kohës apo ka mbetur e njëjtë, çdo kulturë është e vlefshme në vetvete.

Besimet dhe praktikat themelore kulturore që më së shpeshti lidhen me çdo grup të caktuar po ndryshojnë dhe evoluojnë vazhdimisht me kalimin e kohës. Kultura mbulon tre aspekte:

Aspektet materiale janë objekte të përdorura nga anëtarët e një grupi kulturor (për shembull, veglat, ushqimet, veshjet, etj.).

Aspektet sociale janë karakteristikat sociale të grupit (për shembull, gjuha, komunikimi, folklori, feja, etj.).

Aspektet subjektive të kulturës janë besimet subjektive, vlerat dhe praktikat e anëtarëve të grupit.

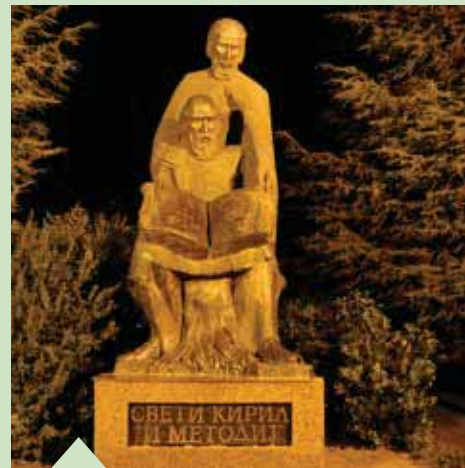
Megjithatë, një anëtar i një kulture të caktuar nuk duhet të identifikohet me të gjitha karakteristikat e saj, por mund të pranojë disa aspekte ose elemente të kulturës. Në këtë mënyrë, secili mund të formojë **identitetin kulturor** që lidhet me përkatësinë në grupe të shumta shoqërore.

Grupe të tilla shoqërore janë: grupet kombëtare, grupet etnike, grupet fetare, grupet gjuhësore, grupet profesionale, grupet e brezave, grupet familjare etj. Çdo individ i përket disa grupeve, dhe për këtë arsye ka lidhje dhe identitete të shumta kulturore (p.sh., kombëtare, fetare, gjuhësore, brezash, familjare, etj.). Identiteti kulturor lind nga origjina e përbashkët që ekziston në gjuhë, fe / religjion, zakone, etni.

Ka dallime në kultura. Është gabim të supozohet se të gjithë anëtarët e një kulture janë të njëjtë. Brenda grupit, janë të mundshme shumë norma, besime dhe praktika të ndryshme kulturore.

Kulturat nuk janë statike. Ato ndryshojnë dhe zhvillohen. Njohja me kultura të ndryshme inkurajon veçanërisht zhvillimin dhe ndryshimin e ndërsjellë.

Kultura nuk është e paracaktuar. Njerëz të ndryshëm respektojnë normat dhe pritshmëritë kulturore në mënyra të ndryshme. Çdo individ ka identitetin e tij kulturor.

Vëllezërit Shën. Kirili dhe Metodi, gjuha është pjesë e identiteti kulturor

Romët dhe identiteti kulturor i romëve

Arti është pjesë e identitetit kulturor

PROPOZIM AKTIVITETE

Aktiviteti 1:

Ndahuni në katër grupe dhe krijoni një projekt me temën: Kulturat në komunitetin tim.

- Grupi i parë hulumton dhe prezanton shprehitë kulturore (zakonet fetare, ushqimi, veshja, përshëndetja, etj.) të tri bashkësive etnike në komunë/shtetin, sipas zgjedhjes së nxënësve.
- Grupi i dytë hulumton dhe prezanton elementet e përbashkëta në normat morale (rregullat etike të sjelljes) të tri bashkësive etnike në komunë/shtetin, sipas zgjedhjes së nxënësve.
- Grupi i tretë hulumton dhe prezanton zakonet (pagëzimi, dasma, festat) e tri bashkësive etnike në komunë/shtetin, sipas zgjedhjes së nxënësve.
- Grupi i katërt ka për detyrë të paraqesë identitetet kulturore nëpërmjet shembujve konkretë dhe elementeve përbërëse të tyre.

Diskutim

Diskutoni në një grup më të madh – njësi e kërkimit në grup të vogël në të cilin keni punuar. Pyetje për diskutim:

1. Çfarë mësuat për kulturat në vendin/komunën tonë? Cilat gjëra janë të ngjashme dhe cilat janë të ndryshme midis kulturave që keni hulumtuar? (Mund t'i përfaqësoni ato edhe përmes diagramit Ven)
2. Cila ishte më e vështira për ju në përcaktimin e karakteristikave të kulturës dhe identitetit kulturor?
3. Sa i qartë jeni për mënyrat se si ndërtohet identiteti kulturor dhe cilët faktorë ndikojnë në ndërtimin e identitetit kulturor?
4. Pse është e rëndësishme njohja e kulturave të ndryshme në vendin tonë?
5. Çfarë tjetër do të dëshironit të mësoni për kulturat e tjera?

Aktiviteti 2:

Intervistoni përfaqësues nga kultura të ndryshme. Pyetjet për intervistimin e anëtarëve më të vjetër të komunitetit janë në fletën e punës më poshtë. Punoni në grupe më të vogla. Bini dakord në secilin grup se si do të bëni raportin e kërkimit (poster, prezantim, libër ...) Brenda secilit grup bëni një plan për kërkimin dhe përgatitjen e prezantimit.

Propozim - pyetësi i intervistës

- Si e përshkruani identitetin tuaj kulturor?
- Cila këngë / tregim / ushqim tradicional ju pëlqen?

- Cilën gjuhë e konsideroni gjuhën tuaj amtare dhe cilat fjalë nga ajo janë të preferuara? Nëse jeni fetar, çfarë traditash fetare praktikoni?
- Çfarë zakonesh praktikoni brenda familjes? Me cilat karakteristika të komunitetit tuaj etnik identifikoheni më shumë?
- Çfarë ndikoi më shumë në formimin e identitetit tuaj kulturor?
- Cilit aspekt të identitetit tuaj kulturor i kushtoni më shumë rëndësi dhe pse?
- Cilat janë stereotipet më të zakonshme që njihni për kulturën tuaj? Me cilin prej tyre nuk identifikoheni?
- Çfarë mendoni për ndikimin e globalizimit në ndërtimin e identitetit kulturor te njerëzit? Sa pozitiv është ndikimi i globalizimit dhe sa negativ? Pse? (Jepni mendime të ndryshme "pro" dhe "kundër" globalizimit dhe argumente që do të mbështesin mendimin tuaj).

Tradita si pjesë e identitetit kulturor - filmi "Toka e mjalit"

ROLI I RELIGJIONIT NË SHOQËRINË QYTETARE

Sot në botë ka shumë fe / religjione, ndër të cilat më të shumtat janë: Krishterimi, Islami, Judaizmi, Hinduizmi dhe Budizmi.

Përkujtoni veten!

Me zhvillimin e shoqërisë erdhën fetë politeiste dhe monoteiste. Fetë politeiste janë ato në të cilat njerëzit besojnë në më shumë se një perëndi. Fetë monoteiste, nga ana tjetër, janë ato në të cilat njerëzit besojnë vetëm në një Zot. Disa njerëz nuk besojnë në ekzistencën e perëndive apo hyjnine. Ata quhen **ateistë**.

Ateizmi, në një kuptim më të gjerë, është një mosbesim në ekzistencën e hyjnine. Në një kuptim më të ngushtë, ateizmi është pikëpamja se nuk ka hyjni. Ateizmi është e kundërta e teizmit, i cili në formën e tij më të përgjithshme është besimi se ekziston të paktën një hyjni.

Rrënja etimologjike e fjalës "ateizëm" daton në shekullin e V para Krishtit, nga Greqia e lashtë *ἀθεος* (atheos), që do të thotë "pa zot (ra)". Gjithkush ka të drejtë të zgjedhë nëse do të besojë apo jo.

FEJA NË SHOQËRINË MODERNE

Feja në historinë e njerëzimit ka qenë frymëzim për veprimin moral të individëve dhe komuniteteve, ndërtimin e një shoqërie të drejtë, luftën për drejtësi të të marginalizuarve por edhe shkaktar konflikti. Feja ka shërbyer shpesh si një justifikim për dhunën. Perëndive u ofroheshin flijime, u persekutuan anëtarët e feve të tjera dhe u zhvilluan luftëra fetare.

Mund të konkludojmë se varet nga mënyra se si një person praktikon fenë dhe interpreton mësimet fetare nëse feja do të jetë një shtytës pozitiv apo negativ në jetën e tij. Në të kaluarën, disa gjykata kishtarë mund të dënonin njerëzit për herezi. Ligjet politike shpesh përkonin me ligjet fetare. Shkenca dhe letërsia miratoheshin vetëm nëse ishin në përputhje me fenë. Kjo do të thotë se bashkësitë fetare kishin edhe pushtet politik.

Në historinë evropiane, luftërat fetare në veçanti kanë bërë të nevojshme ndarjen e fesë nga shteti. Qëllimi ishte promovimi i barazisë dhe tolerancës. Gradualisht u ngrit vetëdija se çdo person ka të drejtë të jetë fetar ose jo fetar dhe se shteti duhet ta mbrojë atë të drejtë themelore të qytetarëve. Ata që nuk besojnë në ekzistencën e perëndive ose hyjnive quhen ateistë, dhe mosbesimi në perëndi quhet **ateizëm**. Në fund të shekullit të 18-të në Evropë në shumicën e vendeve kishte një ndarje të pushtetit shtetëror nga menaxhimi i komuniteteve fetare. Kjo do të thotë se njerëzit që drejtojnë kishën nuk ndikojnë në drejtimin e shtetit. Komunitete të ndryshme fetare bëhen të njohura dhe të barabarta para ligjit. Një shtet i tillë quhet **laik** apo **sekular**.

ÇFARË ËSHTË LAICITETI?

Laicizmi është ndarja e shtetit nga çdo institucion fetar. Nuk do të thotë ndalim i fesë, por i jep lirinë e besimit të gjithë qytetarëve në mënyrë të barabartë, pavarësisht nëse i përkasin fesë së shumicës apo jo. Në shoqëritë laike, feja është një çështje private, e cila nuk duhet të ndikojë në vendimet politike dhe mënyrën e funksionimit të shtetit. Kjo do të thotë se institucionet qeveritare dhe individët që përfaqësojnë shtetin janë të ndara nga institucionet fetare dhe personat fetarë.

Njerëzit që njohin librat e shenjtë të fqinjëve të tyre, librat e shenjtë që praktikojnë atë që shkruhet në to, ata respektohen dhe kuptohen dhe ndihmojnë njëri-tjetrin në jetën e tyre shpirtërore.

“Ideja e Zotit, si vlerë kolektive, shërben për të bashkuar grupin”.

Emil Durkheim

Në Republikën e Maqedonisë së Veriut, përveç Kishës Ortodokse Maqedonase, ekziston edhe Bashkësia Fetare Islame, ajo Katolike, Komuniteti Hebre dhe Kisha Metodiste Ungjillore.

Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut thirret në shtet laik.

Laicizmi nënkupton që secili ka lirinë të jetë ose të mos jetë anëtar i një feje dhe doktrine të caktuar dhe ka të drejtë të mos ketë një fe të caktuar që i imponohet nga shteti. Autoritetet shtetërore duhet të jenë neutrale për çështjet e besimit. Sot, çdo vend modern evropian është laik.

Vendi ynë është një shoqëri multireligjioze dhe respekton të drejtat e të gjitha bashkësive fetare, pra të drejtën e çdo personi për të shprehur fenë e tij. Si shumica e shoqërive moderne, **vendi ynë është laik.**

Ruajtja e lirisë fetare ka përfitimet e veta. E kombinuar me liritë e tjera, liria fetare forcon shoqërinë dhe redukton konfliktet e dhunshme. Shkurtimisht, liria fetare kontribuon në një shoqëri më paqësore, të qëndrueshme dhe bamirëse. Bashkëpunimi, dialogu dhe mirëkuptimi ndërmjet bashkësive fetare janë komponentë thelbësorë në ndërtimin e një shoqërie të shëndetshme demokratike.

Lexoni, mendoni, diskutoni!

Si mund të promovoni vlerat laike (lirinë e mendimit dhe besimit, mbrojtjen e qytetarëve nga detyrimi në përputhje me bindjet e të tjerëve, barazinë, kremtimin e diversitetit, paanshmërinë ndaj një feje të caktuar) në veprimet tuaja dhe të kontribuoni për drejtësinë në shoqëri, pra për të ndaluar intolerancën apo diskriminimin.

Mendoni për aktivitetet që mund të bëni me klasën tuaj në komunën tuaj.

ÇFARË VLERA PROMOVON FEJA?

Roli i fesë duhet të jetë unifikues. Disa mësimet fetare nga fe të ndryshme janë të ngjashme me normat dhe mësimet etike. Ekzistojnë rregulla të sjelljes në të gjitha fetë. Çfarë duhet të bëjë ai që e respekton atë fe dhe çfarë jo. Këto rregulla ndonjëherë janë shumë të ndryshme midis feve të ndryshme, dhe ndonjëherë shumë të ngjashme. Ata që i përkasin një feje të caktuar kanë të drejtë t'u binden këtyre rregullave të sjelljes, por ata nuk duhet t'ua imponojnë ato të tjerëve ose të kërkojnë që të tjerët t'u binden atyre. Këto rregulla sjelljeje nuk duhet t'i lëndojnë njerëzit e tjerë ose t'i pengojnë ata të kenë rregullat e tyre të sjelljes.

Rregullat e sjelljes të dhëna nga shteti në ligje mund të ndryshojnë nga ato fetare dhe ato vlejnë për të gjithë njerëzit në një shtet.

CILAT JANË KËRCËNIMET E SOTME POTENCIALE NGA RELIGJIONI?

Religjioni mund të jetë bazë për diskriminimin e njerëzve në bazë të fesë, për të nxitur luftëra/konflikte.

Njerëzit shpesh mendojnë se religjioni i tyre është unik ose më i miri. Kështu lindin konfliktet dhe ndonjëherë edhe luftërat. Njerëzit vrasin veten për të provuar se feja e tyre është e vërteta dhe unike, në vend që të shijojnë ekzistencën e feve dhe mësimëve të ndryshme.

Darka e iftarit, Ohër 2017. Më shumë se 300 qytetarë myslimanë dhe miqtë e tyre të krishterë ndanë një iftar të përbashkët. Ky iftar është organizuar në frymën e komunitetit dhe solidaritetit. Kultura e tolerancës dhe e bashkëjetesës krijon një vlerë të qëndrueshme, dhe ajo është paqja.

Kultura e paqes dhe e bashkimit na afron gjithmonë, pavarësisht urrejtjes dhe ndarjeve që i ndajnë njerëzit.

Është e nevojshme tolerancë për tjetrin, respekt për diversitetin, refuzim të intolerancës fetare.

PROPOZIM AKTIVTETE

Aktiviteti 1:

Lexoni shembullin dhe diskutoni pyetjet e mëposhtme.

- Manastiri në Reçicë të Vogël në Tetovë është shembull i tolerancës ndërfaqetare.

Shtëpia e Sejdulla Bajramit është vetëm dhjetë metra larg pronës së manastirit. Ai thotë se me njerëzit që mirëmbajnë dhe kujdesen për manastirin, vazhdimisht e ndihmojnë njëri-tjetrin, shoqërohen, e thërsin njëri-tjetrin me kafe, çaj, diçka të ëmbël për të ngrënë. Fetë e ndryshme, thotë ai, janë pengesa më e vogël për ta për të prishur miqësinë e tyre të gjatë. Kujdestari i manastirit, i cili të gjithë në Tetovë njihet si xha Risto, na çoi te Bajrami. Menjëherë u përqaftuan me Bajramin.

Frontline.mk

- Si lidhen njerëzit në zonën tuaj me fetë dhe komunitetet e tjera fetare? Çfarë mund të bëni për ta bërë botën një vend më të mirë për njerëzit nga të gjitha komunitetet fetare dhe jofetare?

Aktiviteti 2:

- Ftoni mysafirë në klasën tuaj të cilët mund të paraqesin informacion rreth fesë ose traditës së tyre fetare. Përpara se të vinë të vizitojnë klasën tuaj, bëni një paradiskutim mbi këtë temë dhe filloni të mendoni për disa pyetje që mund të dëshironi të bëni. Mos harroni, ju gjithashtu duhet të falënderoni mysafirët tuaj.

NDIKIMI I RRJETEVE SOCIALE TE QYTETARËT

Sot, çdokush mund të shpërndajë informacione dhe video në mbarë botën, duke përdorur një "smartphone" ose laptop. Përveçse pozitive, dixhitalizimi ka edhe një anë negative. Mediat sociale shpesh publikojnë informacione për publikun që nuk janë verifikuar përpara se të publikohen nga një organizatë legjitime e lajmeve. Pra, ka mundësi që dezinformatat të përhapen shpejt.

ANËT POZITIVE QË MUND TË SJELLIN RRJETEVE SOCIALE

Nuk duhet të presim më disa javë për të mbërritur një letër, mediat sociale e bëjnë lidhjen jashtëzakonisht të lehtë.

Me zhvillimin e internetit dhe teknologjisë sot, komunikimi është i lehtë dhe ne marrim shpejt informacionin, dërgojmë mesazhet tona, lidhemi në grupe, organizohemi etj. **Rrjetet sociale** janë mjete dhe platforma që njerëzit përdorin në internet për të shkëmbyer mendime, përvoja, pikëpamje dhe çdo informacion tjetër me njëri-tjetrin. Të tjerët mund të komentojnë, të tregojnë nëse u pëlqen diçka apo jo, ose ta ndajnë atë me të tjerët. Në këtë mënyrë, media sociale ofron komunikim të dyanshëm.

Përfitimet e mediave sociale:

- argëtohu;
- ofrojnë komunikim të shpejtë dhe të lehtë;
- informacionin në dispozicion;
- organizim i shpejtë;
- ofrojnë mundësinë për qytetari aktive dhe ndryshim.

Lexoni, mendoni, diskutoni!

- Cilat janë mënyrat e ndryshme se si njerëzit mund të përfshihen në aktivizëm duke përdorur mediat sociale?
- Si mund të përdoret teknologjia si mjet për aktivizmin e të drejtave të njeriut?
- A është e rëndësishme që të rinjtë të marrin pjesë në aktivizëm dhe pse?

Klubi i parë Wiki në vend dhe në Ballkan u hap si projekt i edukimit muzeor në Muzeun e Luftës Maqedonase. Fëmijët e interesuar bëhen anëtarë të klubit që ofron trajnime se si të përfshihen dhe si të shkruajnë artikuj në Wikipedia.

Në një kohë kur jemi të rrethuar vazhdimisht nga media të ndryshme, është e nevojshme të dimë të përballemi me rrjedhën e pakontrolluar të informacionit.

Mediat sociale na lejojnë të jemi **qytetarë aktivë, të shprehim opinionet tona** për tema të ndryshme, **të ndikojmë në vendime të caktuara** që janë të rëndësishme për jetën tonë.

Për shembull, ju mund të shprehni atë që mendoni përmes tekstit, imazhit, muzikës, komentit, këngës, promovoni qytetarinë aktive dhe ndryshimin (**ngrini zërin tuaj**).

Përmes fushatave ju mund të rrisni ndërgjegjësimin e qytetarëve për disa probleme; për të treguar angazhim qytetar.

Mediat sociale mund t'i ndihmojnë njerëzit të ndjekin lajmet me shpejtësi të lartë në ngjarjet kryesore botërore. Kjo i lejon njerëzit në mbarë botën të përgjigjen më shpejt, madje edhe të ndihmojnë, për t'u përfshirë në veprime humanitare ose veprime të tjera.

Për shembull, në janar të vitit 2010, Republika e Haitit u godit nga një tërmet dhe shumë njerëz kishin nevojë për ushqim dhe strehim. Menjëherë pas tërmetit, Kryqi i Kuq Ndërkombëtar bëri një apel për ndihmë në rrjetet sociale. Për një periudhë shumë të shkurtër kohore u mblodhën para nga e gjithë bota për t'i ndihmuar ata.

Funksioni i ndarjes, i disponueshëm në rrjetet sociale, e bën opinionin tonë të aksesueshëm për një numër të madh njerëzish (madje edhe ata që nuk janë në listën e miqve tanë).

Rrjetet sociale frymëzojnë lëvizje dhe iniciativa të mëdha në mbarë botën. Merrni, për shembull, organizatat që synojnë të parandalojnë ndryshimet klimatike duke synuar qeveritë dhe prodhuesit e mëdhenj që rrezikojnë mjedisin.

Ju duhet të përdorni interesin tuaj në mediat sociale për të promovuar mësimin, shprehjen krijuese dhe angazhimin qytetar. Ju mund të përdorni një sërë mjetesh për të kryer kërkime, për të kontaktuar ekspertët, për të bërë pyetje, por edhe për të gjetur lehtësisht përgjigje dhe zgjidhje në lidhje me atë që mësoni në shkollë.

ANËT NEGATIVE QË MUND TË SJELLIN RRJETET SOCIALE

Përveç pozitiveve, rrjetet sociale kanë karakteristikat e veta negative.

Për shembull, postimi i lehtë i dezinformatave dhe lajmeve të pavërteta, vjedhja dhe keqpërdorimi i të dhënave personale, ngacmimi dhe ngacmimi kibernetik, gjuha e urrejtjes dhe dukuri të tjera.

"Ka pasur një rast kur disa gazeta evropiane kanë deklaruar një burrë si të dyshuar të mundshëm. Madje kanë postuar një foto të burrit. Por ai njeri ishte plotësisht i pafajshëm." Dikush ka manipuluar foton nga faqja e tij në Facebook dhe e ka postuar në rrjetet sociale si shaka.

Ajo foto u përhap shpejt në publik.

- Si ndikoi ky informacion tek publiku?
- Çfarë pasojash shkaktoi dhe çfarë pasojash mund të shkaktonte?
- Sa herë jeni bllokuar për të hapur ato reklama/lidhje mashtruese që ju mashtrojnë të klikoni dhe që ju çojnë në informacione të rreme? Për shembull, një titull që thotë se një personazh i famshëm vdiq ose pësoi një tragjedi të tmerrshme.

PROPAGANDA MEDIAKE

Me siguri e keni vënë re ndërsa shikoni filmin tuaj të preferuar, do ta dëgjoni të paktën disa herë dhe do të shfaqen disa reklama. Pse është kjo kështu?

Reklamimi përdoret për të informuar konsumatorët në lidhje me produktet ose shërbimet e ofruara. Reklamuesit duan të kenë më shumë shitje të një produkti dhe të fitojnë më shumë para. Reklammat bëhen nga profesionistë, detyra e të cilëve është të prezantojnë një produkt ose shërbim të caktuar në përpjekje për të na bërë ta blejmë atë. Përveç produkteve, reklamohen për pranim institucione të ndryshme, organizata, shoqata, parti politike, me qëllim që njerëzit të anëtarësohen në atë organizatë ose të pranojnë një shërbim të caktuar.

Qëllimi kryesor i propagandës është të bëjë sa më shumë njerëz të besojnë në një ide të dhënë paraprakisht. Propaganda më së shpeshti shoqërohet me materiale të përgatitura nga qeveritë, kompanitë, grupet aktiviste, organizatat fetare, mediat dhe të ngjashme.

Disavantazhet e rrjeteve sociale:

1. Nuk ka shoqërim me miqtë në botën reale.
2. Dhuna ndaj individëve (tallje, fyerje).
3. Vjedhja dhe keqpërdorimi i fotove private.
4. Mungesa e privatësisë.
5. Disponueshmëria e informacionit tonë personal në çdo kohë.

Propaganda mediatike është informacion ose një grup informacioni që përdoret për të ndikuar në një audiencë të caktuar ose për të promovuar interesa të caktuara. Zakonisht informacioni nuk është plotësisht objektiv dhe i paraqet faktet në mënyrë selektive, për të nxitur disa ndjenja, perceptime ose për të ndikuar në qëndrime të caktuara të audiencës. Informacioni shpesh paraqitet në një mënyrë emocionale, në krahasim me një mënyrë racionale.

Njohuria mediatike
kërkon përqendrim dhe
konsideratë të
kujdesshme

Rikujtojeni:

Ne duhet gjithmonë të jemi të vetëdijshëm për këtë mospërputhje midis mediave tradicionale dhe mediave sociale. Praktikimi i shkrim-leximit mediatik është një aftësi si çdo tjetër. Njohuria mediatike kërkon përqendrim dhe konsideratë të kujdesshme. Çdo ditë shumë qendra pushteti (komunitete politike, biznesi, ekonomike) përpiqen të "shesin të vërtetën e tyre", dhe mendimi kritik është i nevojshëm. Mendimi kritik për propagandën dhe të kuptuarit e synimeve të propagandës janë përgjegjësitë kryesore të qytetarëve.

Gazetaria është një profesion që duhet të kundërshtojë me zë të lartë të gjitha padrejtësitë, diskriminimet, presionet dhe abuzimet në shoqëri, por edhe kundër propagandës dhe imponimit të opinionëve të njëanshme.

Lexoni, mendoni, diskutoni!

- Keni dashur ndonjëherë të "postoni" diçka në profilin tuaj në rrjetet sociale, por a keni ndryshuar mendjen?
- Pse ndryshuat mendjen?
- Sa ndikoi mendimi në vendimin tuaj - Çfarë do të thonë të tjerët / Si do të reagojnë të tjerët?
- A i keni thënë ndonjëherë dikujt tjetër se ai nuk duhej të kishte "postuar" diçka, dhe ai e bëri (tekst / imazh)?
- A keni dëgjuar për termat censurë dhe autocensurë?

Censura është parandalimi i
diçkaje që të lexohet,
dëgjohet ose shihet.

Censura është një ndalim për të shprehur një qëndrim të caktuar, një ndalim për t'u sjellë në një mënyrë të caktuar. Tregon fuqi, përdoret për të mbrojtur një grup të caktuar, ose për t'i mbyllur gojën dikujt, që është në kundërshtim me lirinë e fjalës dhe mund të lidhet me propagandën etj.

Autocensura është kur ne përmbahemi të themi ose të bëjmë diçka, ose zgjedhim gjërat që themi/bëjmë në varësi të asaj se kush nuk dëgjon ose shikon. Ne i ndalojmë vetes diçka për shkak të frikës / pasigurisë, sepse kemi parasysh "të tjerët" dhe reagimin e tyre, etj.

Nuk ka shoqëri vërtet demokratike pa media të lira dhe të pavarura. Dhe anasjelltas – nuk mund të presim media të pavarura dhe të zhvilluara në shoqëritë jodemokratike.

Shmangiësit kryesorë të së vërtetës janë zakonisht politikanët ose qendrat e larta të pushtetit. Censura është e ndaluar dhe është përgjegjësi e gazetarit ta parandalojë atë. Për shkak të ndikimeve politike, ndodh autocensurimi, dhe qytetarët nuk kanë mundësi të zbulojnë të vërtetën.

Çfarë duhet të kërkontë kur lexoni një lajm:

- prania e fakteve;
- nëse autori ka deklaruar disa fakte në tekst, mbi bazën e të cilave ndërton të vërtetën;
- saktësia e burimeve - kontrolloni burimet - nëse ekzistojnë dhe nëse janë të renditura saktë (zakonisht të cituara).
- besueshmëria e citimeve - nëse ato citate janë të besueshme, sepse edhe kur ka një burim, kur është deklaruar me saktësi, ai nuk duhet të përcillet me saktësi apo besnikëri ose thjesht mund të mos jetë relevant.

Nuk duhet të dërgojmë mesazhe që nxisin dhunë, urrejtje dhe energji negative ndaj individëve apo grupeve të ndryshme të synuara. Kjo është më e pakta që mund të bëjmë.

Autocensura – ndalojmë diçka për shkak të frikës/pasigurisë, kemi parasysh “të tjerët” dhe reagimin e tyre.

Në rast raportimi joprofesional, Këshilli i Etikës në Media vendos sanksion moral ndaj mediave.

PROPOZIM AKTIVITETE

Aktiviteti 1:

Lexoni situatën e mëposhtme dhe diskutoni pyetjet e dhëna:

Teksti nuk do të publikohet në formën e tij origjinale.

Aleksi është gazetar i një gazete lokale dhe shkroi një artikull për edicionin e së shtunës për grevën e punëtorëve të tekstilit në qytet, të cilët duhet të punojnë gjatë fundjavave dhe festave. Kur ia dorëzoi tekstin redaktorit, ai i tha se teksti duhej të rishkruhej sepse ngjarja nuk ishte paraqitur në mënyrë objektive. Redaktori pohon se Aleksi nuk mbulon në tekst anën e punëdhënësit, i cili mendon se punëtorët nuk përpiqen aq sa duhet për të përmbushur normat që u kërkohen dhe për këtë arsye duhet të mbarojnë punën në fundjavë. Redaktori e rishkruajti vetë tekstin dhe në versionin e ri ai ishte shumë më pak kritik ndaj pronarit të fabrikës.

Pronari i fabrikës së tekstilit është edhe pronar i gazetës lokale.

- Si mendoni, është kjo censurë apo propagandë mediatike?
- Sa e justifikoni apo nuk e justifikoni një lëvizje të tillë? Shpjegoni.

Aktiviteti 2:

Unë dua të luftoj gjuhën e urrejtjes në mediat sociale në mënyrë sa më efektive.

• Krijoni një grup të mediave sociale të quajtur "Thuaj JO fjalës së urrejtjes". Krijoni një faqe kopertine, rregullat e grupit dhe gjithçka tjetër që nevojitet për të funksionuar, duke përfshirë reagimin tuaj ndaj gjuhës së urrejtjes si administrator.

• Më pas diskutoni pyetjet:

A keni vënë re gjuhën e urrejtjes në internet? Kush i shkruan zakonisht mesazhe të tilla dhe për kë synohen ato? A mendoni se është në rregull dhe, nëse nuk mendoni kështu, pse? A e bëni ndonjëherë këtë edhe pse e dini se është e gabuar? Si ndihet dhe çfarë mendon personi të cilit i drejtohet gjuha e urrejtjes? Si mund ta parandalojmë ose të paktën të reduktojmë gjuhën e urrejtjes?

DHUNA KIBERNETIKE

Faqet e rrjeteve sociale, aplikacionet e komunikimit, faqet e lojërave dhe dhomat e bisedave, si Facebook, Xbox Live, Instagram, YouTube, Snapchat dhe më shumë, mund të jenë të dobishme dhe argëtuese.

Por çfarë do të bëni kur gjërat të shkojnë keq? Ngacmimi kibernetik?

ÇFARË ËSHTË DHUNA KIBERNETIKE?

Dhuna kibernetike është çdo formë ngacmimi që ndodh nëpërmjet internetit ose nëpërmjet telefonave dhe tabletave "të zgjuar".

Është përhapur në internet dhe shumica e të rinjve e kanë përjetuar.

Rrjetet sociale kanë avantazhe dhe disavantazhe, ndaj bëni kujdes me përdorimin e tyre.

Dhuna është lëndimi i vazhdueshëm dhe i qëllimshëm i një personi ose grupi nga një person ose grup tjetër njerëzish. Mund të ndodhë ballë për ballë ose përmes hapësirës kibernetike.

Dhuna kibernetike është keqpërdorimi i mediave dixhitale (të tilla si faqet e internetit, rrjetet sociale, aplikacionet celulare dhe mesazhet me tekst) për të frikësuar, ngacmuar, imituar, mashtruar, përhapur thashethemet, kërcënimet, të dhënat personale të viktimave, përhapjen e gjuhës së urrejtjes ose provokimin e dëmit ndaj dikujt. Më shpesh, dhuna kibernetike synon përdorimin e komunikimit elektronik në një kontekst negativ në lidhje me racën, fenë, përkatësinë etnike,

Në një anketë të kohëve të fundit kombëtare për ngacmimin, 56% e të rinjve thanë se shihnin të tjerët duke u ngacmuar në internet dhe 42% ndiheshin të pasigurt në internet. Ngacmimi saber mund të ndodhë 24 orë në ditë, 7 ditë në javë dhe mund të përhapet shumë shpejt.

"Trolls" (anglisht trolls) - shpesh përdorues anonimë të mediave sociale, të cilët përdorin gjuhë fyese dhe madje edhe gjuhë urrejtjeje (shpesh të paraqitur nën maskën e cinizmit), me qëllim që të provokojnë zemërim, inat, panik, frikë, trishtim, dëshpërim. (dmth. emocione negative) në tjetrin, dhe për argëtimin dhe kënaqësinë e tyre (dmth. emocione pozitive).

"Trolling" – tallje dhe nxitje e komunitetit të internetit me komente, të cilat shpesh janë mesazhe fyese, me qëllim që të krijohet qëllimisht një lajthitje apo gënjeshtër apo të defokuset debati.

statusin social, orientimin seksual, karakteristikë fizike ose mendore, identitetin gjinor dhe karakteristika të tjera personale. Kjo mund të bëhet përmes një "smartphone", kompjuteri, laptopi, tableti apo platforme lojrash online. Mund të zbatohet përmes një sërë shërbimesh online ose celulare, si e-mail, faqet e rrjeteve sociale, aplikacionet e mesazheve me tekst dhe vizuale, shërbimet e ndarjes së fotografive ose bisedave, kamerat e internetit, aplikacionet e të mësuarit vizual dhe lojërat online. Sot është e lehtë të krijosh një profil në Facebook, Instagram, Snapshot, ose një uebsajt dhe blog që të gjithë mund t'i qasen.

Dhuna kibernetike dallon nga dhuna ballë për ballë në disa mënyra kryesore. Mund të ndodhë në çdo kohë dhe në cilindo vend. Gjithashtu, ata mund të zbulohen, mund të zbulohen faqet e internetit. Një numër i madh njerëzish në internet mund të shohin që ndodhin.

Karakteristikat që dallojnë dhunën kibernetike nga dhuna ballë për ballë:

- abuzuesi mund të përdorë profile virtuale anonime;
- mund të ndodhë në çdo kohë dhe është e vështirë të shmanget;
- mund të arrijë një numër të madh njerëzish - përmbajtje e ndarë në grup ose e postuar në platformat publike online.

Dhuna kibernetike mund të marrë shumë forma:

- ngacmimi - dërgimi i vazhdueshëm i mesazheve dhe materialeve pornografike fyese, ngacmuese dhe të ashpra;
- imitim - pretendimi për të hakuar llogaritë e njerëzve të tjerë dhe dërgimi i mesazheve të rreme e të sikletshme në emër të të tjerëve;
- poshtërim - shkrimi i thashethemeve ose deklaratave të tjera të pasakta që mund të dëmtojnë viktimën, si dhe imazhe me përmbajtje degraduese dhe informacione personale të turpshme dhe postimi i tyre ose postimi i tyre në internet;

- mashtrimi dhe zbulimi publik - ndarja e informacionit personal të dikujt tjetër ose mashtrimi i dikujt që të ndajë sekretet e tyre në mënyrë që t'ua transmetojë ato të tjerëve;
- adresim vulgar - dërgimi i mesazheve të zemëruara me përmbajtje vulgare;

Zakonisht, përveç dhunuesit dhe viktimës, në dhunën kibernetike ndodhin edhe persona të tjerë që dëshmojnë të njëjtën gjë. Prandaj një person i caktuar mund të jetë në rolin e:

- Vëzhguesi – vëren konflikt apo sjellje të papranueshme, por nuk merr pjesë në të dhe nuk ndërmer asnjë veprim në këtë drejtim.
- Aleat i viktimës - i përgjigjet situatës së dhunës duke mbështetur personin e dhunuar (përmes mbështetjes morale, këshillimit, ndërmarrjes së veprimeve të përbashkëta me viktimën).
- Kundërshtari (mbrojtësi) - merr iniciativë në mënyrë aktive në zgjidhjen e rasteve të dhunës kibernetike.

Dhuna kibernetik mund të ketë pasoja të rënda. Viktimat ndiejnë: ulje të vetëbesimit, pasiguri, frikë, depresion, shqetësim, trishtim, pagjumësi, ulje të dëshirës për ushqim, ulje të sjelljes dhe suksesit në shkollë, agresion, mendime negative për vetëdëmtim dhe të ngjashme.

SI TË PARANDALOHET DHUNA KIBERNETIKE?

- Nëse të dhënat tuaja personale keqpërdoren në internet, rastin mund ta raportoni në Drejtorinë për Mbrojtjen e të Dhënave Personale (www.dzlp.mk).
- Për rastet e rënda të bullizmit kibernetik, të cilat përfshijnë kërcënime, mund të kontaktoni policinë së bashku me prindërit tuaj.
- Raportoni abuzimet në faqet e internetit dhe rrjetet sociale përmes opsioneve të duhura ose duke kontaktuar drejtpërdrejt administratorin.
- Mos i zbuloni të dhënat tuaja personale në internet.
- Mos thoni fjalëkalimet tuaja.
- Mos ktheni mesazhe të dhunshme, thjesht mbajini ato si provë.
- Mos hapni mesazhe nga dërgues të panjohur ose fëmijë që njihni se janë ngacmues.

Është e ndaluar të fshihesh pas një profili të rremë dhe të dëmtosh një person tjetër. Edhe pse janë argëtuese, me rrjetet sociale duhet të jeni shumë të kujdesshëm.

Edhe pse dikush fshihet pas një profili të rremë dhe kryen dhunë, ajo ka të njëjtën peshë sikur të ishte bërë në botën reale.

Shumica e aplikacioneve dhe faqeve të rrjeteve sociale janë për personat e moshës 13 vjeç e lart.

Internet "meme" ose "mim" (nga anglishtja meme, ekuivalent informacioni i gjeneve, anglisht gene) - çdo informacion që rritet në një fenomen social për transferim dhe ndarje të lehtë dhe të shpejtë nëpër platformat sociale. Kur përdoruesit përmendin "meme", zakonisht bëhet fjalë për një video shaka, imazh, hiperlink ose titull.

Ndikuesit - Kryesisht teknikë të internetit dhe përdorues të avancuar të mediave sociale, të cilët përdorin aftësitë e tyre teknologjike dhe sociale për të rritur dukshmërinë e mesazheve që përhapin

- Mos postoni asgjë në internet që nuk do të dëshironit ta dinte e gjithë klasa.
- Mos dërgoni mesazhe kur jeni të zemëruar.
- Mos u përfshini në ngacmime kibernetike. Nëse e vëreni, raportojini një të rrituri.

Sot dhuna virtuale është një problem real që i përket grupit të krimit kibernetik krahas krimit ekonomik kibernetik (për shembull me kartelat e kreditorëve).

Në rast se jeni viktimë e bullizmit kibernetik, mos heshtni dhe mos u tërhiqni në vetvete. Tregojuni prindërve tuaj ose dikujt që keni besim. Së bashku do të gjeni një zgjidhje!

Sa herë që vizitoni një faqe interneti ose postoni diçka, ofruesi juaj i shërbimit të internetit ka një regjistrim elektronik të aktivitetit tuaj. Edhe nëse krijoni një adresë emaili anonime, ajo përsëri mund të përcillet.

Për shembull, sapo të ngarkoni fotot dhe informacionet tuaja personale në internet, ato qëndrojnë atje përgjithmonë. Pra, mendoni me kujdes nëse dëshironi që fotot tuaja të jenë të disponueshme për të gjithë përgjithmonë, sepse atëherë privatësia juaj bëhet publike.

Mendoni dy herë përpara se të postoni diçka në internet, sepse nuk mund ta ktheni mbrapsht. Është shumë e lehtë që çdo koment apo postim që bëni në internet të hiqet nga konteksti dhe mund të jentë e dëmshme dhe me pasoja afatgjate për ju.

PROPOZIM AKTIVITETE

Aktiviteti 1:

Posteri digjital "Fikni ngacmuesit kibernetikë"

- Krijoni një poster digjital që do të paraqesë strategji mbi temën: "Fike kompjuterin ngacmues."

Ju mund të përdorni idetë tuaja dhe të futni ide nga një faqe interneti, p.sh. Wordle, Tagxedo, Prezie.

- Nëse mundeni, vendoseni atë poster digjital në faqen e internetit të shkollës.

Aktiviteti 2:

Shfletoni faqen e internetit të shkollës dhe shkruani sugjerime për ta modifikuar atë.

- Përshkruani se si duket faqja e internetit e shkollës dhe çfarë informacioni dhe lajmesh përmban ajo. Mundohuni të jepni sugjerime për modifikimin e saj brenda një dite. Detyra kryesore e një redaktori portali është të zgjedhë lajmet dhe informacionet më interesante për audiencën e tij.

AKTIVITETET PËR MENDIM KRITIK DHE ZGJIDHJE TË PROBLEMEVE

Aktiviteti 1:

Shoku juaj poston një "post" në Facebook: "Ndihem i trishtuar (emocion :( ) ... pse njerëzit nuk më lënë të qetë?" Si do të reagonit ndaj postimit të mikut tuaj? Merrni parasysh:

- Cili do të ishte reagimi juaj i parë pasi ta lexoni këtë?
- Çfarë fjalësh të tjera do të përdornit për të përshkruar emocionet e mikut tuaj?
- Pse mendoni se shoku juaj e postoi këtë?
- Si do ta mbështesnit mikun tuaj? (Kontaktim verbal, ballë për ballë, diskutim në internet, etj.)
- A do të përfshinit njerëz të tjerë, si familja apo miqtë?

TERME

Identiteti kulturor: shkalla dhe specifikat e zhvillimit në sferën shpirtërore dhe materiale në një epokë të caktuar ose të një kombi ose individi bazuar në gjuhën, zakonet, fenë dhe përkatësinë etnike.

Laik: I ndarë nga lidhjet ose ndikimet fetare ose shpirtërore.

Ateizmi: Mosbesimi në ekzistencën e hyjnive.

Dhuna: Lëndim i vazhdueshëm, i qëllimshëm i një personi ose grupi nga një person ose grup tjetër njerëzish.

Dhuna kibernetike: Përdorimi i forcës kundër dikujt kundër vullnetit dhe të drejtave të tyre në hapësirën kibernetike.

Censura: Parandalimi i fjalës, komunikimit publik ose informacioneve të tjera me arsyetimin se një material i tillë konsiderohet i turpshëm, i dëmshëm, i ndjeshëm ose "i papërshtatshëm".

Autocensurë: Vetëcensurë, një kufizim i vetëdijshëm i lirisë së krijimit.

PYETJE NGA TEMA:

- Cila është rëndësia e kulturës në shoqëri?
- Cili është funksioni i kulturës në komunitetin tonë?
- Cilat elemente përbëjnë identitetin kulturor?
- Pse çdo individ mund të ketë identitetin e tij/saj kulturor?
- Cilat identitete grupore të individit mund të jenë pjesë e identitetit të tij/saj kulturor?
- Çfarë është ateizmi?
- Jepni shembuj të bashkëpunimit ndërfaqetar.
- Cili është roli i fesë në shoqërinë civile?
- Çfarë është sekularizmi?
- A mund të shpjgoni më hollësisht se çfarë do të thotë kur themi se vendi ynë është laik?
- Çfarë marrëdhëniesh nevojiten ndërmjet besimtarëve nga bashkësitë e ndryshme fetare për një shoqëri të shëndetshme demokratike?
- Jepni shembuj pozitivë të tolerancës midis personave religjioz dhe ateistëve.
- Çfarë teknikash krijuese përdorin mediat sociale për të tërhequr vëmendjen tuaj?
- Çfarë është dhuna kibernetike?
- A keni arsye të dyshoni për një lidhje nga rrjetet sociale? Pse? Jep një shembull.
- Çfarë mund të supozojmë për përdorimin e papërgjegjshëm të mediave sociale?
- Jepni shembuj të dhunës kibernetike.
- A është e pranishme dhuna kibernetike në shkollën tuaj? Krijoni një plan veprimi për të mbrojtur shokët tuaj të klasës nga dhuna në internet.
- Kush mund të themi se është ateist?
- Çfarë kuptoni me propagandë mediatike?
- Jepni disa shembuj të avantazheve dhe disa shembuj të disavantazheve të mediave sociale.
- Cili është ndryshimi midis censurës dhe autocensurës?

QYTETARI DHE SHTETI

- DREJTËSIA DHE SUNDIMI I SË DREJTËS
- SHTETI JURIDIK
- ZGJEDHJET DHE PROCESET DEMOKRATIKE NË SHOQËRI
- ADMINISTRATA SHTETËRORE DHE PUBLIKE NË FUNKSION TË QYTETARËVE

VËSHTRIM I TEMËS

Pas përfundimit të kësaj teme do të jeni në gjendje të:

- listoni karakteristikat e një shteti të së drejtës;
- dalloni interesin privat nga interesi publik dhe përmendni shembuj të joetikës në mjedisin tuaj;
- njihni presionin social në situata specifike midis bashkëmoshatarëve;
- listoni të drejtat e njeriut që janë shkelur në situata korrupsioni;
- vlerësoni se çdo veprim që synon përfitime personale në dëm të tjetrit është joetik dhe/ose i paligjshëm;
- sugjeroni mënyra etike për t'u përballur me situatat e presionit social;
- respektoni rezultatet e zgjedhjeve demokratike dhe vendimet e shumicës në mjedisin tuaj;
- analizoni veprimet e partive politike në shoqëri;
- diskutoni pse pjesëmarrja në zgjedhje është e rëndësishme dhe si lidhet ajo me legjitimitetin e qeverisë (shembuj konkretë);
- krahasoni funksionet dhe përgjegjësitë e administratës shtetërore dhe publike dhe të vërejtë dallimet në situata specifike;
- listoni dhe diskutoni të drejtat dhe përgjegjësitë e qytetarëve në komunitetin tuaj lokal.

TEMA 5

SUNDIMI I SË DREJTËS DHE SHTETI JURIDIK

NGA PADREJTËSIA DERI TE DREJTËSIA

Drejtësia pa mëshirë është një forcë mizore, edhe romakët kishin një thënie - Fiat iustitia, paereat mundus - Le të bëhet drejtësi, edhe sikur bota të dështojë!

Por nuk është mirë të kesh mëshirë pa drejtësi, sepse është shenjë dobësie. Drejtësia duhet të vijë nga moderimi.

"Bota mund të ndryshohet vetëm nga një person që është gati të ndryshojë veten."

Ju keni vënë re padrejtësi në shkollë: mendoni se disa mësues i vlerësojnë nxënësit individualë me nota të larta, thjesht për shkak të prejardhjes ose sjelljes së tyre familjare; mendoni se shkolla nuk po merr masat e duhura për të parandaluar dhunën ndaj nxënësve; ju shqetëson që shpesh ju ndodh që të bëni shumë analiza në një ditë; në shkollë u mor një vendim i rëndësishëm pa pyetur nxënësit.

Nëse pyesim veten se çfarë është karakteristikë e të gjitha këtyre rasteve, do të kuptojmë se në të gjitha rastet ka padrejtësi. Padrejtësitë ndodhin çdo ditë në mjedisin tonë. Edhe pse njerëzit e duan drejtësinë, padrejtësitë ndodhin.

Ekziston një histori në të cilën të gjithë fëmijët e njohin padrejtësinë. Le të kujtojmë historinë e vajzës me shkrepës. Pse iu bë padrejtësi vajzës? Mundohuni ta mendoni vajzën si një vajzë në shoqërinë moderne. Si përfundon historia e Vajzës me shkrepëset? E trishtuar! Ndryshoni fundin e tregimit me një fund tjetër alternativ që përfundon me lumturi dhe mendoni se çfarë i duhet vajzës për të fituar drejtësinë dhe për të arritur lumturinë e saj. Si duhet mbrojtur sot në një shtet ligjor?

Supozoni se shumë vajza dhe djem në botë sot e gjejnë veten në një situatë të ngjashme si një vajzë. Si mund të ndihmohen? Çfarë duhet për të dalë nga një gjendje e padrejtë.

Ndoshta do të mendoni se dikush duhet t'i dëgjojë dhe t'i mbrojtë nga padrejtësia në të cilën ndodhen. Kush është "dikush" për t'i mbrojtur ata? Janë individët dhe institucionet që kanë përgjegjësinë të zbatojnë ligjet në vend dhe të japin drejtësi.

Për sa i përket administrimit të drejtësisë, është e dobishme të dihet se ekzistojnë tre mënyra për të arritur drejtësinë.

- Mënyra e parë është **shpërndarja e drejtësisë**. Cfare do te thote ajo? Ne duhet të marrim parasysh ngjashmëritë dhe ndryshimet midis anëtarëve për sa i përket nevojave dhe aftësive të tyre. Drejtësia shpërndarëse është, për shembull, kur në aksionin mjedisor në shkollën në tym kujdeset se çfarë përgjegjësish do të marrin nxënësit, duke marrë parasysh moshën ose forcën e tyre fizike. **Drejtësia shpërndarëse** është një ndarje e drejtë e pronës dhe burimeve brenda një grupi ose komuniteti.
- Ekziston edhe **drejtësi korigjuese**, dhe kjo është mënyra e drejtë e sjelljes së disa sjelljeve të gabuara të individëve. Për shembull, ndodh që një fëmijë merr diçka që nuk është e tij pa diskutim dhe, nëse e sheh dhe e kthen atë që ka marrë, ose nëse paguan dëmin ose nëse merr një dënim për atë që ka bërë, atëherë zbatohet drejtësia korigjuese. Është shumë e rëndësishme që të merret një përgjigje e menjëhershme për një kundërvajtje ose kundërvajtje për të parandaluar përsëritjen e kundërvajtjes. Në të njëjtën kohë, njoftoni anëtarët e tjerë të komunitetit se një sjellje e tillë e papranueshme çon në një formë ndëshkimi.
- Ekziston edhe **drejtësi procedurale**. Për të marrë vendime të drejta, është e rëndësishme të ndiqni procedurat ligjore (përmes procedurave dhe veprimeve të caktuara). Është shumë e rëndësishme që të përmbahemi nga akuzat ndaj të dyshuarve derisa të vërtetohet se ata kanë bërë diçka të gabuar. Dyshimi se dikush ka bërë diçka që dënohet me ligj nuk do të thotë në të njëjtën kohë faj. Jeni të provuar përmes proceseve gjyqësore, bazuar në prova.

Themis, perëndesha e drejtësisë

Drejtësia shpërndarëse është një ndarje e drejtë

"Çdo shoqëri që është e gatshme të sakrifikojë të vërtetën dhe drejtësinë për të mirën e momentit është e dënuar".

Ka një dallim të caktuar, por edhe një lidhje të pandashme mes **drejtësisë** dhe **ligjit**. Njerëzit në periudha të ndryshme përcaktuan në mënyra të ndryshme se çfarë është e drejtë dhe çfarë është e gabuar. Në të kaluarën konsiderohej e drejtë të kesh skllëvër - sot jo. U konsiderua e drejtë që gratë të mos kishin zë - jo sot. U konsiderua e drejtë të ndëshkoheshin fizikisht fëmijët - jo sot, etj.

Sot, është e drejtë të thuhet se njerëzit janë të barabartë (nuk do të thotë që njerëzit janë të njëjtë, por se kanë të njëjtat të drejta), ata janë të lirë të thonë atë që mendojnë (pa ofenduar tjetrin), ata respektojnë dallimet (ata pranojnë se ata munden ne duam gjëra të ndryshme, të sillemi ndryshe, të besojmë në gjëra të ndryshme), pranojnë se çdo person ka të drejta dhe liri të barabarta si ata (çdo gjë që unë mund dhe mundem, tjetri mund dhe mundet).

Njerëzit e "paketojnë" drejtësinë në ligje dhe kështu përpriqen t'i bëjnë njerëzit t'u binden rregullave që do të sigurojnë drejtësi. Çdokush ka të drejtën e ujit të pijshëm të pastër dhe shteti duhet ta sigurojë atë; çdo fëmijë ka të drejtën për familje dhe përkujdesje për të, të drejtën e arsimit dhe më shumë. Por shpesh ndodh që drejtësia të mos plotësohet, sepse ligji apo ligjet nuk janë në përputhje me drejtësinë.

Drejtësia dhe respektimi i të drejtave të njeriut duhet të jenë në themel të ligjit

Për shembull, e drejtë është që çdo nxënës të marrë njohuri dhe ndihmë nga mësuesit. Ndodh që nxënësi mund të mungojë në shkollë për një kohë të gjatë për shkak të ndonjë sëmundje. Në ligjin e vjetër të arsimit kjo situatë nuk kishte zgjidhje. Nxënësit që ishin në spital ose nën trajtim në shtëpi mësuan për përmbajtjen e re mësimore nëpërmjet miqve të tyre të cilët ua përcollën atë se

çfarë bënin në shkollë. Në atë mënyrë, megjithatë, atyre u është bërë e padrejtë që të marrin shpjegim adekuat dhe ndihmë profesionale nga mësime dhënësi. Për të kënaqur drejtësinë, ishte e nevojshme ndryshimi i ligjit.

Në të vërtetë, ligji ka ndryshuar dhe ligji i ri parashikon një zgjidhje më të drejtë. Në nenin 15 të Ligjit për arsimin fillor tani thuhet: "Nxënësit të cilët për shkak të problemeve të mëdha shëndetësore apo sëmundjeve kronike nuk mund të vijojnë mësimin më shumë se tri javë, mësimi organizohet në shtëpi, përkatësisht në një institucion shëndetësor".

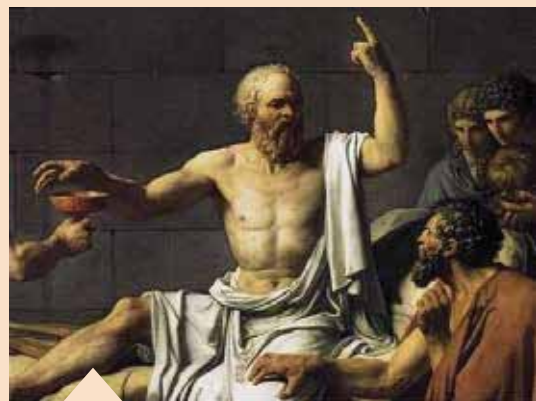
ÇFARË DO TË THOTË E DREJTA?

E drejta është një grup rregullash që rregullojnë të gjithë njerëzit në shoqëri. Këto rregulla miratohen nga gjendja e thatë dhe tipari kryesor i tyre është se janë rregulla të shkruara. Forma më e zakonshme në të cilën shfaqen rregullat është për kon, por ato mund të shfaqen edhe si

kushtetutë, akte nënligjore, aktet dhe marrëveshjet ndërkombëtare. Çdo ligj ka një qëllim specifik, mbrojtje pa vlerë. Vlerat që mbrohen me ligj mund të jenë nga fusha të ndryshme si: ekonomia, mbrojtja sociale, politika apo morali.

Në vende të ndryshme, në kohë të ndryshme, vlerat mbroheshin me ligj ndryshe. Në kushtet optimale (më të mira të mundshme) në shoqëri, drejtësia dhe ligji duhet të përkojnë dhe në atë rast ato shoqëri quhen shoqëri të drejta.

Filozofi i madh Sokrati, në vitin 399 p.sh. pas Krishtit me fjalimet e tij publike në shesh, ai inatosi qeverinë e atëhershme që e dënoi me vdekje, duke e akuzuar se ishte i pafe dhe korruptuar rininë athinase. Drejtësia ishte në anën e tij, por ligji nuk ishte në interes të drejtësisë. Atij iu ofrua të shkelte ligjin dhe të ikte nga vendi ose të zbatonte ligjin dhe të vdiste duke pirë helm. Ai vendosi t'i bindet ligjit. Por gjatë historisë, dimensionin moral të këtij rasti mbetet, se atij i është bërë padrejtësi. Sokrati është heroi moral që nxiti ndryshimet shoqërore për të ndryshuar ligjet në interes të drejtësisë. Me vdekjen e tij të padrejtë ai dëshmoi se do t'u bindej ligjeve të shtetit, edhe kur ato ishin të këqija. Në vend që të parandalohet ndikimi i tij me vdekjen e tij, siç ishte ideja e pushtetit, pati tre ulje-ngritje të qëndrueshmërisë dhe etikës së tij.

Sokrati flet në sheshin e Athinës "Çdo ligj është një rregull i përgjithshëm, por ka shumë raste individuale që nuk mund të trajtohen me drejtësi sipas rregullave të tilla të përgjithshme".

ÇFARË DO TË THOTË SUNDIMI I SË DREJTËS?

Sundimi i së drejtës bazohet në lirinë dhe të drejtat e njeriut dhe në zbatimin e barabartë të të gjitha ligjeve për të gjithë anëtarët e shoqërisë.

Koncepti i shtetit të së drejtës është miratuar si vlerë themelore në Kushtetutën e vendit tonë. Thelbi i këtij koncepti është kufizimi i arbitraritetit të bartësve të pushtetit shtetëror, që do të thotë se ata që sundojnë duhet të respektojnë shtetin e së drejtës dhe pushteti i tyre të bazohet vetëm në ligj.

Institucionet më përgjegjëse në zbatimin e drejtësisë dhe ligjeve në vend janë gjykatat, policia, avokati i popullit, prokuroria publike. Nëse një pjesë e madhe e qytetarëve janë të pakënaqur me procedurat apo ligjet, atëherë duhet të gënjejnë për ndryshimin e tyre, por pa shkelur ligjin. Qytetarët kanë mundësinë që përmes iniciativave qytetare të iniciojnë ndryshime që çojnë në përmirësimin e pozitës së qytetarëve në shoqëri.

Lexoni, mendoni, diskutoni!

Lexoni tregimin dhe diskutoni pozicionin e vajzës me brisqet. Më pas dramatizoni tekstin, me theksin në një përfundim natyral të ndryshëm, në të cilin vajza arrin të mbijetojë dhe të ketë një jetë dinjitoze. Vini re të drejtat që iu mohuan vajzës. Identifikoni disa fusha të cilave duhet t'u kushtoni vëmendje të veçantë dhe që mund t'ju udhëheqin në identifikimin e padrejtësisë që ajo ka pësuar. Mund të shtoni karaktere, të përshtatura për nevojat tuaja dhe të krijoni një fund alternativ për fëmijë, ose mund të lini origjinalin. Pasi të keni punuar në tekst, realizoni skenat tuaja të shkurtra dramatike. Një grup duhet të ndjekë dramatizimet dhe të paraqesë qëndrimin e tij kritik. Diskutoni mënyrat se si shoqëria, nëpërmjet institucioneve, mund ta ndihmojë vajzën. Përhëndetni çdo performancë, por mund të thoni gjithashtu se cili grup ishte më i suksesshmi dhe pse.

Një histori për një vajzë me shkrepse

Gjatë natës së Krishtlindjes, një vajzë e vogël e varfër, e ngrirë nga i ftohti i dimrit, u përpoq të shiste shkrepës në rrugë. Ajo kishte frikë të shkonte në shtëpi, sepse e dinte se babai i saj do ta rrihte nëse ajo nuk do t'i shiste shkrepset. Megjithatë, pas shumë tentativave për t'i shitur këto shkrepse, ajo nuk arriti t'i shiste dhe ato i mbetën në dorë, ndërsa i ftohti ia hoqi dalëngadalë forcës.

Vajza u dorëzua dhe u shtri në një natë të ftohtë në rrugë pranë një dyqani. Ngaqë ishte shumë ftohtë, ajo ndezi një shkrepës herë që ndizte për t'u shkrepës, ngrohur. shihte diçka që e kishte ëndërruar gjithmonë, ushqim, rroba, por sapo të vinte dorën për të, shkrepja fiket dhe magjia zhdukej. Ndashja e fundit që ajo ndezi ndezi gjyshen e saj të ndjerë dhe të dashur, e cila e mori me vete në parajsë atë natë të ftohtë. Me këtë u zhduk kujdesi për vajzën e gjorë. Kështu, në mëngjes, u gdhin mbi trupin e vogël, të pajetë, i cili ishte lënë i mbyllur në rrugë.

AKTIVITETE TË PROPOZUARA

Aktiviteti 1:

Çdo nxënës mund të deklarojë dhe të argumentojë për pohimet nga tabela.

	Pajtohem	Nuk pajtohem
Ligjet duhet të respektohen gjithmonë, edhe kur kjo është një problem për ju personale		
Nuk do ta ndihmoja kurrë një mik nëse kjo do të thoshte shkelje e ligjit		
Thyerja e rregullave nuk është e frikshme nëse lehtëson dhe/ose shkurton procedurat e zakonshme		

Thyerja e rregullave nuk është e frikshme nëse lehtëson dhe/ose shkurton procedurat e zakonshme?

1) Ligjet duhet të respektohen nëse janë të mira dhe nëse u shërbejnë qytetarëve. Por nëse ligji nuk na shtyn të bëjmë diçka të gabuar, duhet të bëjmë çmos për ta përmirësuar atë. Shembull: Nëse ligji thotë se gratë duhet të trajtohen më keq se burrat në punë, atëherë ai ligj është i keq dhe ne duhet të përpiqemi ta ndryshojmë atë; 2) Ligji duhet të respektohet, edhe kur bëhet fjalë për mikun ose të afërmin tonë; 3) Rregullat duhet të ndiqen siç përshkruhet.

Aktiviteti 2:

Shkruani një ese me temën: "Pjesëmarrja aktive e qytetarëve përbën një forcë lëvizëse në shoqëri"

Para se të shkruani një ese, diskutoni pyetjet e mëposhtme:

- Kush është përgjegjës për pozitën e qytetarëve në shoqëri?
- Çfarë është e drejtë, çfarë është drejtësia?
- Si mund të ndikojmë që disa ligje të përmirësohen?
- Si do ta njohim shtetin e së drejtës?
- Cilat institucione duhet të kujdesen për administrimin e drejtësisë në vend?

SHTETI JURIDIK

Gjykata Themelore – Shkup

Çfarë do të thotë termi "shteti juridik"?

Shtet juridik është ai shtet në të cilin respektohet parimi i shtetit të së drejtës. Në një shtet të së drejtës, ata që drejtojnë shtetin (mbajtësit e pushtetit) kanë kufij dhe rregulla sipas të cilave duhet të punojnë. Rregullat sipas të cilave duhet të punojnë bartësit e pushtetit janë të përcaktuara në Kushtetutë, ligje, akte nënligjore dhe marrëveshje ndërkombëtare. Shumë shpesh shteti i së drejtës nuk funksionon për shkak të një dukurie të dëmshme, e ai është korrupsioni.

KORRUPSIONI ËSHTË SËMUNDJE E SHOQËRISË!

A e dini se çfarë është korrupsioni?

Një nga format më serioze të rrezikimit të shtetit ligjor është **korrupsioni** (termi "korrupsion" vjen nga termi latin "korrupsion", që përkthehet si "ryshfet / korrupsion, korrupsion / kalbje, kalbje dhe kalbje si proces").

Korrupsion do të thotë abuzim për përfitim, ryshfet (ryshfet), falsifikim. Korrupsioni është i rrezikshëm për vlerat themelore njerëzore, si dashuria, miqësia dhe familja. Për fat të keq, korrupsioni është i pranishëm në të gjitha pjesët e shoqërisë.

Shenjë për parandalimin e korrupsionit në Dogana

Çfarë mendoni për shkrimin e detyrave të shtëpisë për shërbime specifike, çfarë është ajo? Për shembull, unë do t'ju zgjidh detyrat e testit, por në këmbim ju do të më blini çfarë të dua. Jepni disa shembuj të tjerë ku keni identifikuar korrupsion.

Pranimi i një sjelljeje të tillë është i dëmshëm për zhvillimin e fëmijëve. I tundon që të mos veprojnë më vonë, si qytetarë të rritur në shoqëri. Ato praktika të sjelljes me shantazh ose përfitime të pritshme të pamertuara për shkak të një fejeje, mund të krijojnë përshtypjen se fëmijët se sjellja korruptive është e saktë. Për të luftuar korrupsionin nevojitet vullnet dhe vendosmëri e fortë.

KORRUPSIONI NË VEND DHE ANTI-KORRUPSIONI

Në shoqëri, qytetarët përballen çdo ditë me vendime të zbatuara nga persona përgjegjës në organet shtetërore, ndërmarrjet publike, shërbimet, institucionet. Të gjithë kanë një shkallë të caktuar pushteti.

Ato subjekte të cilave qytetarët u kanë dhënë pushtetin për të qeverisur në emër të tyre, duhet ta përdorin atë pushtet në interes të të gjithë qytetarëve dhe të mos keqpërdorin pozitën e tyre. Kjo do të thotë se ata duhet të kryejnë funksionin e tyre në përputhje me Kushtetutën dhe ligjet. Sundimi i ligjit nuk është gjithmonë i garantuar në një shtet demokratik.

Korrupsioni i pushtetit nënkupton shpërdorim të detyrës dhe pozitës zyrtare me qëllim të arritjes së ndonjë përfitimi apo përfitimi personal për një person tjetër. Korrupsioni vjen në shumë forma, por ai gjithmonë synon të përfitojë ndonjë përfitim të paligjshëm për vete ose për një tjetër.

Format më të zakonshme të korrupsionit janë: ryshfeti ose mito, nepotizmi (favorizimi i të afërmeve ose miqve për poste apo punë, pa marrë parasysh profesionalizmin), përvetësimi i fondeve shtetërore, shpërdorimi i detyrës etj.

Veprimi kundër të gjitha formave të korrupsionit quhet **antikorrupsion**. Kushdo që merr punën e dikujt tjetër dhe merr ryshfet e shkatërron shoqërinë, ndaj për këtë duhet të përpiqeni të krijoni një shoqëri të ndershme dhe të drejtë.

Në Republikën e Maqedonisë së Veriut ekziston Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit. Duhet të marrë masa kundër korrupsionit në përputhje me Ligjin për Parandalimin e Korrupsionit dhe Ligjin për Parandalimin e Konfliktit të Interesit.

Korrupsioni është një veprimtari e ndaluar dhe e paligjshme

Falsifikimi konsiderohet vepër korruptive

Gjykata Kushtetuese mbron kushtetutshmërinë dhe ligjshmërinë e shtetit

Komisioni Kundër Korrupsionit është më përgjegjës në luftën kundër korrupsionit

Sundimi i ligjit kufizon çdo pushtet. Shteti ligjor kundërshton arbitraritetin dhe i bën ata përgjegjës dhe të dënueshëm veprimet e të gjithëve, duke përfshirë edhe ata në pushtet. Organi më i rëndësishëm institucional për realizimin e shtetit të së drejtës është pavarësia e gjyqësorit.

PRESIONI SHOQËROR

Ndikimi i mjedisit të individit quhet **presion social**. Në shtetet ku sundimi i ligjit dhe sundimi i ligjit mbizotëron, ndikimi është pozitiv. Për sa kohë që njerëzit rreth tyre respektojnë ligjin, ata zhvillojnë vlera etike dhe morale. Duke vepruar kështu, ata promovojnë rendin, harmoninë dhe respektimin e të drejtave të njeriut. Por ndonjëherë, qytetarët mendojnë se sundojnë pa ligj ose ligjet zbatohen dhe zbatohen në mënyrë selektive, por jo në mënyrë të barabartë për të gjithë qytetarët në shoqëri.

Kur ka korrupsion, nepotizëm, mosrespektim të të drejtave të njeriut në shoqëri, atëherë është presion negativ shoqëror, i cili është i dëmshëm për individin dhe në fund por negativisht ndikon në zhvillimin e shoqërisë dhe të qytetarëve. Presioni negativ social i vendos qytetarët në një pozitë të pabarabartë, inkurajon padrejtësinë dhe mund të ketë pasoja të gjera pasi minon sundimin e ligjit. Për të parandaluar presionin negativ social, zyrtarët e qeverisë dhe zyrtarët e tjerë duhet të jenë shembull për të gjithë qytetarët. Ata duhet të respektojnë ligjin dhe nuk duhet të përfshihen në praktika korruptive të asnjë lloji. Ata gjithashtu duhet t'u përmbahen standardeve dhe parimeve të caktuara etike.

Kjo do të thotë se në punën e tyre duhet të jenë profesionistë, të denjë, të orientuar drejt shërbimeve ndaj qytetarëve dhe të trajtojnë me respekt punonjësit, qytetarët, kompanitë dhe palët e tjera. Prandaj, në nivel të çdo institucioni miratohen kode etike që duhen respektuar.

Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

“Detyrat nuk i kam shkruar, ti rishkruaj”, dëgjohet çdo ditë nga nxënësit që nuk i mbarojnë detyrat e shkollës, por kopjojnë detyrat e të tjerëve. Çfarë mendoni, a është në rregull të rishkruhet një detyrë kontrolli? Të vjedhësh nga puna e dikujt tjetër është vjedhje. Përvetësimi ose kopjimi i veprës së dikujt tjetër (të shkruar, artistik etj.) quhet plagjiaturë (latinisht plagjiaturë = e vjedhur). Nxënësit që bëjnë rregullisht detyrat e shtëpisë bëjnë shumë përpjekje dhe nuk është e drejtë që të tjerët të përdorin rezultatet e punës së tyre. Ju mund të mendoni, por unë duhet të ndihmoj mikun tim dhe vërtet duhet ta ndihmoni mikun tuaj, por jo në këtë mënyrë. Duke shkruar detyrat e shtëpisë, çdo nxënës përsërit materialet mësimore, duke kontribuar në aktin për suksesin e tij. Mundohuni ta ndihmoni atë ndërsa ai shkruan detyrat tuaja. Që në moshë të re duhet të mësojmë të jemi të ndershëm dhe të pranojmë përgjegjësinë për veprimet tona.

AKTIVITETE TË PROPOZUARA

Aktiviteti 1:

Lexoni shembujt e mëposhtëm dhe diskutoni pyetjet e dhëna:

1. A keni vënë re ose keni dëgjuar ndonjëherë për një rast të ngjashëm?
2. Si do të reagonit nëse do të gjendeshit në një situatë të ngjashme?
3. Si mendoni se sillen të tjerët rreth jush?
4. Jepni shembuj të sjelljes korruptive në mjedisin tuaj?
5. Në cilat raste nuk do të raportoni korrupsionin?
6. Si mund të ketë një zgjidhje të drejtë për qytetarët e mbetur në rrugë në një shtet ligjor?

Rasti 1

Në pikën kufitare, Gorani nuk ka pasur karton të gjelbërt të rregullt (sigurim i veturës për jashtë vendit). Për këtë i ka dhënë 2000 denarë policit, i cili pasi i ka marrë paratë dhe e ka lënë të kalojë pa problem.

A është ky një rast korrupsioni dhe nëse po, përgjigjuni pse. Nëse mendoni se ky nuk është rast korrupsioni, thoni pse nuk është dhe shpjegoni se si do të vepronit në vend të Goranit. Si do të vepronit në vend të një oficeri policie?

Rasti 2

Drejtori i përgjithshëm i një ndërmarrje publike një pjesë të të ardhurave të realizuara në funksionimin e ndërmarrjes e përdorte për trajtimin e nënës së tij për të cilën ishte e nevojshme të kryente një operacion jashtë vendit. A është ky një rast korrupsioni dhe pse? Pse jo? Shpjegoni se si do të vepronit si Drejtori i përgjithshëm. Si do të vepronit në vend të punonjësve?

Rasti 3

Mësuesja Sabina është shoqe e mirë e Merës. Djali i Merës është nxënës në klasën VI dhe në lëndën të mësuesja Sabina ka notën 4. Në fund të vitit shkollor mësuesja korrigjon notën e shoqes së saj të ngushtë nga 4 në 5 për të mos e llastuar, miqësi me shoqen e saj.

A është ky një rast korrupsioni dhe pse? Pse jo? Shpjegoni si do të vepronit në vend të mësueses Sabina? Si do ta trajtonit postimin e Merës?

Rasti 4

Një punonjës në një ministri gjatë orarit të punës flet nga celulari juaj bën thirrje private për më shumë se 2 orë. A është ky një rast korrupsioni dhe pse? Pse jo? Shpjegoni si do ta bënit ka vepruar në vend të punonjësit.

Rasti 5

Djali i Inës është shumë i sëmurë. Mjeku kërkon para për t'i siguruar një vend në spital që të trajtohet. Ina i jep lekë mjekut dhe vendi sigurohet. Spitali do të fillojë së shpejti terapinë. A është ky një rast korrupsioni dhe pse? Pse jo? Shpjegoni si do të vepronit në vend të Inës. Si do të vepronit në vend të një mjeku?

ZGJEDHJET DHE PROCESET DEMOKRATIKE NË SHOQËRI

PJESËMARRJA E QYTETARËVE NË DEMOKRACI

Roli i qytetarit në një demokraci është shumë i ndryshëm nga roli që do të luante në format e tjera të qeverisjes. Në diktatura dhe sisteme të tjera jodemokratike, ka një sundimtar dhe ka pasuesit e tij. Në një shoqëri demokratike, qytetarët zgjedhin individë për të drejtuar vendin. Qytetarët dhe autoritetet janë bashkëpunëtorë për të mirën e përbashkët dhe promovimin e të drejtave të njeriut.

Nëse qytetarët nuk marrin pjesë aktive në jetën e komunitetit, ekziston rreziku që ata të pushojnë së qeni pjesëmarrës (entitete aktive) në procesin demokratik dhe të bëhen thjesht vëzhgues (objekte). Kur kjo ndodh, qeveria i merr të gjitha vendimet pa ndikimin e tyre.

Forma më e dukshme e pjesëmarrjes së qytetarëve në **demokraci** janë **zgjedhjet**, gjegjësisht besimi që qytetarët shprehin tek përfaqësuesit e tyre. Në këtë mënyrë përfaqësuesve të zgjedhur u jepet **legjitimitet**. Megjithatë, kur zgjidhen, qytetarët ende duhet të monitorojnë se çfarë vendimesh merren nga përfaqësuesit dhe si i kryejnë ata detyrat e tyre.

Nëse qytetarët nuk marrin pjesë në procesin demokratik, në heshtje sinjalizojnë se nuk u intereson se çfarë do të

Kuvendi është shtëpia e përfaqësuesve të qytetarëve

Ditë e hapur për qytetarët në Qeveri

Kuvendi Komunal

Referendumi është votë publike e qytetarëve

ndodhë dhe si do të drejtohet vendi. Pushteti që nuk kontrollohet dhe vlerësohet nga qytetarët në zgjedhje mund të kthehet lehtësisht në një formë jodemokratike të qeverisjes. Pjesëmarrja e qytetarëve në jetën e komunitetit ka shumë përfitime:

- siguron që përfaqësuesit e tyre të zgjedhur të mos abuzojnë me pushtetin e tyre;
- qeveria është më e informuar për pritshmëritë dhe nevojat e qytetarëve dhe mund të marrë vendime më të mira në interes të qytetarëve;
- qytetarët janë të përfshirë në qeverisje.

Çdo vend ka mënyra të ndryshme për të organizuar pjesëmarrjen e qytetarëve të tij. Kontribuon në realizimin e nevojave të tyre dhe në avancimin e së mirës së përbashkët të komunitetit më të gjerë.

Qytetarët janë më afër komunitetit lokal në të cilin jetojnë dhe këtu më lehtë dhe më drejtpërdrejt ndikojnë në marrjen e vendimeve të rëndësishme për jetën e tyre. Në këtë mënyrë qytetarët ushtrojnë të drejtën e tyre për të marrë pjesë në punët e vetëqeverisjes lokale. Ata mund ta ushtrojnë atë të drejtë - drejtpërdrejt ose me votën e përfaqësuesve të zgjedhur lirisht. Qytetarët mund të marrin pjesë drejtpërdrejtë në referendum, që nënkupton votë publike në procesin e vendimmarrjes.

Fillimi i demokratizimit të shoqërisë ose faza fillestare e zhvillimit të demokracisë janë demokracitë zgjedhore në të cilat vendosen disa parakushte fillestare dhe procedura themelore:

- Pluralizmi politik (sistemi shumëpartiak) është parakusht themelor për zhvillimin e një demokracie të përkohshme. Pluralizmi politik manifestohet në forma të ndryshme: parti politike; lëvizjet politike; shoqatat e qytetarëve; grupe të tjera joformale të qytetarëve.
- Zgjedhjet e lira dhe të ndershme – zgjedhjet janë një ngjarje politike dhe një formë e konkurrencës politike për pushtet. E drejta e votës së qytetarëve është një shtyllë e çdo demokracie.

Vendosja e demokracisë kërkon:

- sundimi i ligjit, kushtetutshmëria dhe ligjshmëria;
- ndarja e pushteteve;
- media e pavarur;

- ekonomia e tregut;
- shoqëria civile e zhvilluar.

Në këtë mënyrë vendoset dhe zhvillohet **demokracia si rend shoqëror, që nënkupton qeverisjen e popullit.**

Përfitimet e demokracisë janë:

- respekti për njeriun dhe dinjitetin e tij;
- mbrojtjen e integritetit, të drejtave dhe lirive të njeriut;
- ndryshimi i qeverisë në mënyrë paqësore;
- mundësi të barabarta për të gjithë qytetarët (çdo qytetar mund të votojë dhe të zgjidhet);
- rritja e përgjegjësisë së pushtetarëve që zgjidhen nga shumica e qytetarëve;
- ndarja e pushteteve për të kufizuar kompetencat e autoriteteve publike dhe aksesin në një gjyqësor të pavarur dhe të drejtë.

Debati i përfaqësuesve të organizatave të shoqërisë civile

ÇFARË ËSHTË DEMOKRACIA DHE LLOJET E DEMOKRACISË

Në thelb, **demokracia është një formë qeverisjeje në të cilën pushteti demokratik shtetëror duhet të rrjedhë nga qytetarët dhe ushtrohet ekskluzivisht për interesat e përbashkëta të qytetarëve.** Për shkak se sundimi i gjithë popullit, në kuptimin e drejtpërdrejtë të fjalës, është i vështirë për t'u zbatuar, sundimi modern demokratik realizohet përmes zgjedhjes së përfaqësuesve të qytetarëve në një qeveri të quajtur demokraci përfaqësuese.

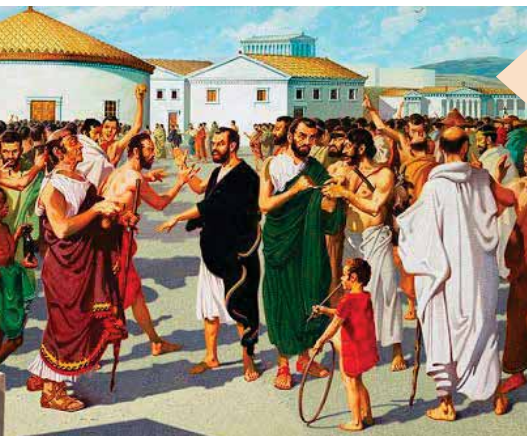
Demokracia përfaqësuese është ushtrimi i pushtetit nëpërmjet përfaqësuesve të zgjedhur nga qytetarët. Ata shprehin mendimin dhe vullnetin e tyre në zgjedhje të zhvilluara në mënyrë demokratike, ku përfaqësuesit e zgjedhur ushtrojnë pushtetin në emër të tyre dhe në përputhje me Kushtetutën dhe ligjet. Demokracia është një formë e qeverisjes së mirë ose e mirë që ofron liri të barabartë dhe mundësi të barabarta për të gjithë qytetarët.

Përveç përfaqësuesit, ekziston **demokracia e drejtpërdrejtë**, e cila karakterizohet nga fakti se gjatë ushtrimit të pushtetit nuk ka përfaqësues të zgjedhur, por secili qytetar vendos drejtpërdrejt për një çështje të caktuar.

Sot, **forma më e lartë e demokracisë së drejtpërdrejtë është referendumi.** Një fjalë referimi mund të lëshohet në të gjithë territorin e vendit për çështje që janë me interes të rëndësishëm kombëtar ose në një pjesë të territorit të tij (komunës).

Përmes referendumit qytetarët japin mendimin e tyre për një çështje të caktuar ose marrin një vendim të caktuar. Në një referendum qytetarët shprehin mendimin e tyre, duke votuar "pro" ose "kundër" një çështjeje të caktuar. Zakonisht, vendimi merret me referendum, nëse shumica e qytetarëve kanë votuar "po", me kusht që të votojnë më shumë se gjysma e numrit të përgjithshëm të qytetarëve.

Në vendin tonë Kuvendi shpall referendum në nivel shtetëror me sop iniciativë ose me propozimin (nënshkrimet e mbledhura) të së paku 150.000 qytetarëve.

Një shembull i demokracisë së drejtpërdrejtë.

Në Greqinë e lashtë, athinasit prezantuan një nga format e para të demokracisë. Demokracia e drejtpërdrejtë nënkuptonte sundimin personal nga populli. Të gjitha vendimet e rëndësishme u morën me votim përpara Asamblesë Kombëtare, e cila përbëhej nga të gjithë burrat e rritur, qytetarë të lirë të Athinës. Prerja e drejtpërdrejtë demo e Athinës është konsideruar prej kohësh një lloj ideal i prerjes demo, pasi kërkonte një shkallë të lartë pjesëmarrjeje të të gjithë qytetarëve në qeverisje.

Cila mendoni se është ana e mirë e kësaj lloj demokracie? Me çfarë kritikash do të përballej kjo demokraci nëse e shikojmë nga këndvështrimi i sotëm? Kush në fakt i mori vendimet? Cilët qytetarë u përjashtuan? Vini re se kjo lloj demokracie kishte të metat e saj në mospranimin e grave, skllëvërve dhe të huajve si qytetarë të barabartë të Athinës dhe mospërfshirjen e tyre në vendimmarrje.

Zgjedhjet e ndershme janë vendimtare për të ardhmen e vendit

DEMOKRACIA DHE ZGJEDHJET NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT

Cila është lidhja mes demokracisë dhe zgjedhjeve? Zgjedhjet janë një tipar themelor i demokracisë. Nëpërmjet zgjedhjeve, votuesit kanë mundësinë të zgjedhin përfaqësuesit e tyre në qeveri dhe t'i mbajnë ata përgjegjës për qeverisjen e tyre. Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut u garanton qytetarëve lirinë e asociimit për realizimin dhe mbrojtjen e të drejtave dhe interesave të tyre politike, ekonomike, sociale, kulturore dhe të tjera. Në këtë mënyrë, votuesit sigurojnë që interesat dhe nevojat e tyre të respektohen dhe të realizohen nëpërmjet përfaqësuesve që kanë zgjedhur.

Një nga vlerat themelore në Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë së Veriut janë zgjedhjet e lira dhe demokratike. Zgjedhjet u mundësojnë qytetarëve të votojnë dhe të vendosin për të ardhmen e tyre. Qytetarët votojnë për të zgjedhur përfaqësues në nivele të ndryshme të Qeverisë.

Ata besojnë se zgjedhja e një partie apo politikani të caktuar do të ndikojë në drejtimin në të cilin po zhvillohet vendi.

Çdo qytetar ka të drejtë të votojë sipas bindjes së tij të lirë në zgjedhje, me çka e drejta e votës duhet të jetë:

- **Direkte** – çdo qytetar e jep votën e tij drejtpërdrejt, dhe jo me ndërmjetës, dhe e drejta e votës nuk mund të bartet nga një qytetar te tjetri.
- **Sekrete** - fshehtësia e votimit është e garantuar. Askush nuk ka të drejtë të dijë se për kë keni votuar dhe as nuk keni detyrim t'i tregoni dikujt për zgjedhjen që keni bërë.
- **E barabartë** - zëri i çdo qytetari vlerësohet njëllë.
- **E përgjithshme** - të gjithë ata që kanë plotësuar kushtet për fitimin e të drejtës së votës, e fitojnë atë pavarësisht gjinisë, moshës, racës, kombësisë, fesë, statusit shoqëror.

AKTIVITETE TË PROPOZUARA

Aktiviteti 1:

Plotësoni tabelën e mëposhtme ose vizatoni në një fletore.

Çfarë më la përshtypje	Çfarë nuk më la përshtypje

Secili nxënës shkruan në fushën e parë një term/përmbajtje që i ka lënë përshtypje gjatë mësimit dhe në fushën e dytë një term/përmbajtje të paqartë për të. Më pas ai flet me katër nxënës të tjerë dhe u kërkon të shkruajnë një term më shumë në fushat e tjera, por të mos e përsërisin atë me të tjerët. Kur nxënësi plotëson të gjashtë fushat - ai bërtet BINGO dhe ngre dorën. Në vijim është një prezantim i BINGO nga 2-3 nxënës.

Aktiviteti 2:

Debat me temën: "Votimi (nuk) duhet të jetë i detyrueshëm".

Formoni dy ekipe nxënësish për të debatuar. Ekipet në debat:

Ekipi "A (Votimi duhet të jetë i detyrueshëm);

Ekipi "B (Votimi nuk duhet të jetë i detyrueshëm)

Në demokraci votimi mund të ndodhë si përgjegjësi qytetare (qytetari është i dëshirueshëm të votojë, por mund të mos dalë në votim), por edhe si detyrim ligjor (qytetari është ligjërisht i detyruar të votojë dhe nëse nuk e bën këtë ai mund të ketë sanksione).

Tek ne votimi është përgjegjësi qytetare, por ka edhe vende (Australi, Belgjikë, Greqi, Luksemburg) ku votimi është detyrim ligjor i çdo qytetari.

Grupi i parë (Ekipi "A") ka për detyrë të mbrojë idenë se votimi duhet të jetë i detyrueshëm (dmth detyrimi ligjor). Ju keni 10 minuta për të menduar për argumente për të mbrojtur tezën tuaj.

Grupi i dytë (Ekipi "B") ka për detyrë të mbrojë idenë se votimi nuk duhet të jetë i detyrueshëm, por vetëm përgjegjësia civile që nuk duhet të jetë detyruese.

Konsideroni gjithashtu argumentet e mundshme që do të jepeshin nga ata që debatuan nga grupi tjetër, në mënyrë që të mund të zhvilloni kundërargumentet e duhura. Argumentet: Zgjidhni tre përfaqësues nga grupi juaj, të cilët do të duhet të mbrojnë tezën tuaj dhe bini dakord se cilat argumente do të paraqiten. Duke vepruar kështu, merrni parasysh formatin e mëposhtëm për debatin dhe kornizën kohore: Formatin e debatit: Afati kohor për ekipet e debatit - debati duhet të zgjasë gjithsej 16 minuta, në rendin e mëposhtëm:

- Ekipi A mbron tezën e mbështetur me argumente (1 minutë);
- Ekipi B mbron tezën e tij të mbështetur me argumente (1 minutë);
- Ekipi A paraqet argumente të reja dhe përsërit argumentet e mëparshme të ekipit B (2 minuta);
- Ekipi B paraqet argumente të reja dhe përsërit argumentet e mëparshme të ekipit A (2 minuta);
- Ekipi A përmbledh të gjithë debatin dhe nxjerr pikën kryesore të tezës (2 minuta);
- Ekipi B gjithashtu përmbledh të gjithë debatin dhe vizaton pikën kryesore të tezës (2 minuta).

ADMINISTRATA SHETËRORE DHE PUBLIKE NË FUNKSION TË QYTETARËVE

ADMINISTRATA PUBLIKE ËSHTË SHËRBIM I QYTETARËVE

Në jetën e përditshme qytetarët kanë nevoja të ndryshme, të cilat shteti duhet t'u mundësojë t'i realizojë përmes institucioneve të tij.

Për shembull, të gjithë qytetarët kanë nevojë për letërnjoftim dhe dokumente të tjera identifikimi, të cilat lëshohen përmes organeve të Ministrisë së Brendshme. Çdo person në lindje merr një numër unik të certifikatës së lindjes dhe një certifikatë lindjeje. Këto janë dokumente që shteti është i detyruar t'ua lëshojë qytetarëve të tij. Gjithashtu, institucionet shtetërore duhet t'u ofrojnë qytetarëve: kartelat shëndetësore, evidencat e shërbimeve shëndetësore, punësimin, përkujdesit social, të dhëna për kohëzgjatjen e shërbimit dhe shumë shërbime të tjera.

Që njerëzit të funksionojnë në shoqëri, duhet të ketë nëpunës publik dhe të ofrojnë shërbime që do t'i bëjnë këto gjëra, në mënyrë që t'u shërbejnë qytetarëve më shpejt dhe në kohën e duhur. Shërbimi publik është një grup aktivitesh që kanë një rëndësi të përbashkët, të përgjithshme për të gjithë njerëzit dhe organizatat e tyre në një zonë të caktuar. Puna e shërbimit publik garantohehet dhe mbrohet nga rregullore të ndryshme ligjore.

Shërbimet publike duhet të jenë në interes të qytetarëve

Institucioni shtetëror
përgjegjës për
administratën publike

Administrata publike
ndihmon qytetarët që të
shërbehen më lehtë dhe në
kohë

Sistemi me një ndalesë

Shërbimet publike ekzistojnë për të kënaqur nevojat e shumta të karakterit publik në shoqëri, nga plotësimi i interesit publik të qytetarëve.

Nëse të gjithë punonjësit në shërbimin publik janë profesionistë të vërtetë dhe kanë pajisje moderne dhe metoda moderne në punën e tyre, do të arrijnë efekt dhe efikasitet më të madh si shërbim ndaj qytetarëve. Prandaj, është shumë e rëndësishme të punësohen njerëz kompetentë dhe të motivuar në administratën publike.

Administrata publike, në kuptimin modern të fjalës, përbëhet nga profesionistë, njerëz që punësohen për karrierë dhe marrin rrogë.

SI ËSHTË ORGANIZUAR ADMINISTRATA PUBLIKE NË VENDIN TONË

Në Republikën e Maqedonisë së Veriut të punësuarit në administratën publike quhen nëpunës administrativ. Nëpunësit administrativë janë punonjës të **administratës shtetërore** dhe të **administratës publike** dhe kryejnë detyra administrative.

- **Nëpunësit civilë** (si rregull) janë të punësuar në organet e pushtetit shtetëror dhe vendor dhe në organe të tjera shtetërore: ministri, organe brenda ministrive si inspektorate, burokraci, administrata etj.; në shërbimet profesionale të Qeverisë, Kuvendit, Presidentit të Shtetit, Avokatit të Popullit; organizatat administrative, si Enti Shtetëror i Statistikës dhe Arkivi Shtetëror i Republikës së Maqedonisë dhe në shërbimet profesionale të njëjësive të vetëqeverisjes lokale.
- **Nëpunësit publikë** janë punonjës administrativë të punësuar në institucionet që kryejnë veprimtari në fushën e arsimit, shkencës, shëndetësisë, kulturës, punës, mbrojtjes sociale dhe mbrojtjes së fëmijëve, sportit, si dhe në veprimtari të tjera me interes publik të përcaktuara me ligj. Ato organizohen si agjenci, fonde, institucione publike dhe ndërmarrje publike të themeluara nga Republika e Maqedonisë së Veriut ose nga komunat.

Me zhvillimin e qytetërimit rritet vëllimi, gjegjësisht numri i nevojave me karakter publik dhe si pasojë rritet edhe numri i shërbimeve publike. Tre parime kryesore kanë rëndësi të veçantë në funksionimin e shërbimeve publike, përkatësisht: parimi i barazisë, parimi i përshtatjes dhe parimi i vazhdimësisë.

Nëpunësit civilë dhe civilë janë kyç për funksionimin e shtetit të së drejtës

Lexoni, mendoni, diskutoni!

Në të kaluarën e largët, shteti merrej kryesisht me sigurinë e brendshme dhe të jashtme, mbledhjen e taksave dhe tregtinë, prandaj numri i institucioneve dhe personelit të nevojshëm për t'i shërbyer shtetit ishte më i vogël. Pas Revolucionit Industrial dhe zhvillimit të tregtisë ndërkombëtare, shteti pritet të sigurojë kushte për jetesë komode, prosperitet ekonomik dhe të drejta të tjera të shumta për qytetarët e tij, si: arsimi, shëndeti, qasja në energji, ujë të pijshëm, gjëra moderne, të shëndetshme. mjedisi, telekomunikacioni etj. Me rritjen e rolit të shtetit modern në jetën e përditshme të qytetarëve, u rrit edhe shtrirja e administratës publike. Është një grup institucionesh që zbatojnë politikat publike të qeverisë dhe përmes të cilave qytetarët ushtrojnë të drejtat e tyre. Në varësi të faktit nëse administrata publike shfaqet ekskluzivisht si shërbim ndaj autoriteteve shtetërore apo është shërbim ndaj publikut, ne mund t'i shohim shtetet si më autoritare apo më demokratike.

Shërbimet e shtetit janë të ndërlidhura

Mjekët janë nëpunës publikë

AKTIVITETE TË PROPOZUARA

Aktiviteti 1:

Punë në çift. Çdo dyshe duhet të zgjidhë detyrën nga fleta e punës, dmth. për të lidhur institucionet në tabelën e mëposhtme me shërbimet e duhura që ofrojnë. Më pas mund të jepni shembuj të institucioneve të tjera me shërbimet e të cilave keni pasur përvojë.

INSTITUCIONI

- Shkolla
- Spitali
- Policia
- Teatri
- Enti i Statistikave
- Librari
- Inspektorati i Mjedisit
- Avokati i Popullit

SHËRBIMI

- Kontrolli i cilësisë së ajrit
- Merrni me qira një libër
- Vendosija e një vaksine
- Mësimi i thyesave
- Marrja e pasaportës
- Regjistrimi i popullsisë
- Parashtrimi i ankesës për të drejtat e shkelura
- Shikimi i një shfaqjeje

AKTIVITETET PËR MENDIM KRITIK DHE ZGJIDHJE TË PROBLEMEVE

Merrni parasysh dhe diskutoni pse është e rëndësishme që qytetarët të jetojnë në një vend të qeverisur nga parimet e mëposhtme:

1. "Shteti i së drejtës" nënkupton dy shtete, ku duhet të jenë të dyja parashikohet:

- të gjitha aktet dhe veprimtaritë e organeve shtetërore duhet të bazohen në rregulloret që përmban akti më i lartë juridik i shtetit, d.m.th. në Kushtetutë;
- ligjshmëria - nënshtrimi i të gjitha organeve qeveritare dhe të gjithë individëve Kushtetuta dhe ligji, nënshtrimi i të gjithëve ndaj rendit juridik.

2. Shteti duhet të respektojë ligjet, por ligjet duhet të jenë Brenda respektimin e të drejtave dhe lirive të njeriut.

3. Shteti në veprimtaritë e tij duhet të ketë parasysh pikëpamjen se të drejtat dhe liritë e njerëzve janë të drejta të tyre natyrore. Roli i shtetit nuk është t'i japë ose t'i heqë ato të drejta, por të garantojë dhe krijojë kushte që ato të drejta natyrore t'i gëzojnë njerëzit.

4. "Shteti i së drejtës" do të thotë:

- shkalla e lidhjes ndërmjet shtetit dhe ligjit (kuptohet si shuma e të gjitha ligjeve dhe rregulloreve të tjera), në të cilën shteti me ndihmën e ligjit rregullon marrëdhëniet juridike ndërmjet individëve;
- marrëdhëniet juridike brenda organizatës suaj;
- marrëdhëniet juridike midis shtetit dhe qytetarëve, të cilat bëhen kështu qytetarët;

Ligjet duhet të respektohen dhe zbatohen në mënyrë të barabartë për të gjithë qytetarët.

5. Për shtetin e së drejtës vlen edhe që Kushtetuta, ligjet dhe aktet nënligjore t'i trajtojnë në mënyrë të barabartë të gjitha subjektet në shtet (si personat fizikë ashtu edhe personat juridikë). Pra shteti është i detyruar të veprojë ligjërisht dhe me drejtësi ndaj të gjithëve në vend.

PYETJE NGA TEMA:

- Çfarë do të thotë termi shtet i së drejtës?
- Cili është fenomeni i korrupsionit?
- Cilat veprime njihen si korruptive?
- Si mund të parandalohet korrupsioni?
- Si mund të ndikojë presioni social tek një individ?
- Pse është i rëndësishëm sundimi i ligjit?
- Cila duhet të jetë administrata publike në vend?
- Pse është e rëndësishme që administrata shtetërore të jetë profesionale, verbale dhe në kohë?

TERMET

Sundimi i ligjit: Shteti duhet t'i përmbahet ligjit, por ligji duhet të jetë në përputhje me të drejtat dhe liritë e njeriut.

Korrupsioni: Ryshfeti .

Antikorrupsioni: Një sërë masash të marra kundër ryshfetit.

Joetike: E cila nuk është në përputhje me etikën, e pamoralshme.

Presioni social: Ndikimi i mjedisit tek individë.

Demokracia: Rendi shoqëror në të cilin pushteti suprem i jepet popullit dhe ushtrohet drejtpërdrejt nëpërmjet tij, ose nëpërmjet përfaqësuesve të tij të zgjedhur, në kushtet e një sistemi të lirë zgjedhor.

Zgjedhjet: Procedurë me të cilën arrihet dhe sigurohet pjesëmarrje e organizuar e qytetarëve, përkatësisht e votuesve në zgjedhjen e përfaqësuesve politik

Referendumi: Votimi i qytetarëve për zgjidhjen e një çështjeje veçanërisht të rëndësishme.

Pluralizmi politik: Parimi i rendit shoqëror i bazuar në veprimtarinë e lirë të disa partive politike; shprehje e lirë, publike dhe përfaqësim i opinionëve dhe pikëpamjeve të ndryshme.

Legjitimiteti i qeverisë: Qeveri e miratuar nga populli, qeveri e miratuar ligjërisht.

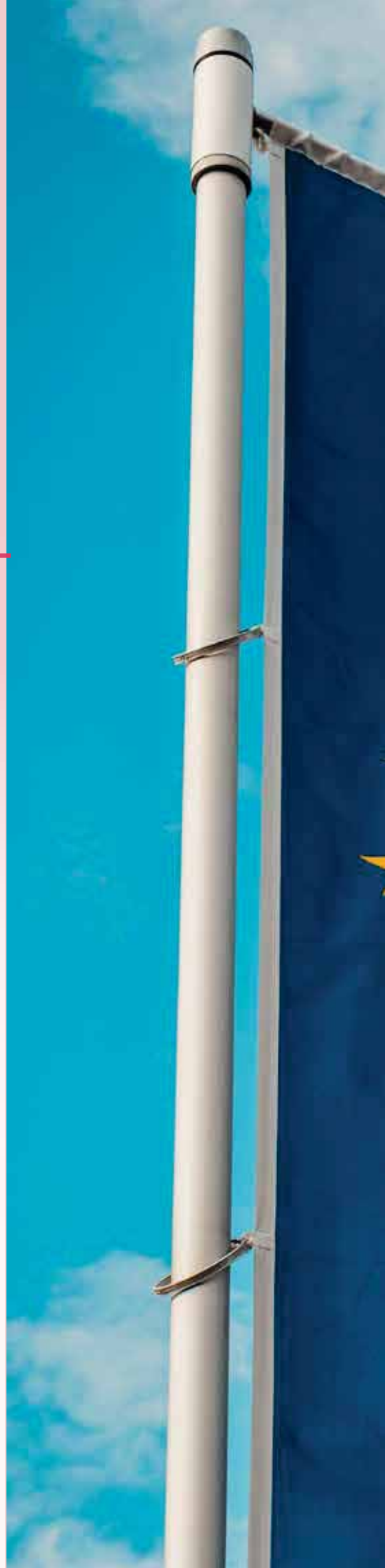
QYTETARI DHE EVROPA

- BASHKIMI EVROPIAN (BE)
- REPUBLIKA E MAQEDONISË SË VERIUT
NË BASHKIMIN EVROPIAN

VËSHTRIM I TEMËS

Pas përfundimit të kësaj teme do të jeni në gjendje të:

- përshkruani krijimin, zhvillimin e BE-së;
- shpjegoni funksionimin e BE-së përmes një analize të institucioneve të BE-së dhe kompetencave të tyre;
- evidentoni detyrimet dhe përfitimet për zhvillimin ekonomik dhe social të shteteve anëtare të BE-së;
- përshkruani bashkëpunimin ndërmjet Republikës së Maqedonisë dhe BE-së;
- identifikoni disa nga kushtet që duhen përmbushur për anëtarësimin në BE;
- bëni demonstrimin e iniciativave konkrete për bashkëpunim ndërmjet të rinjve nga Maqedonia e Veriut dhe të rinjve nga vendet anëtare të BE-së.

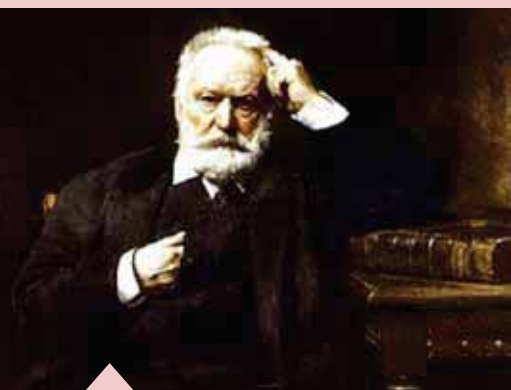
TEMA 6

BASHKIMI EVROPIAN

Para se të shohim se si funksionon Bashkimi Evropian, le të shohim se kur dhe pse u krijua.

KRIJIMI I BASHKIMIT EVROPIAN

Ideja e një Evrope të bashkuar ishte vetëm një ëndërr e disa filozofëve dhe vizionarëve.

Para se të bëhej realitet, ideja e një Evrope të bashkuar ishte vetëm një ëndërr e disa filozofëve dhe vizionarëve. Për shembull, Victor Hugo ëndërronte për një bashkim paqësor të vendeve evropiane. "Do të vijë dita kur të gjitha kombet e këtij kontinenti do të bashkohen me një shkallë më të lartë uniteti dhe do të krijojnë një vëllazëri evropiane, pa humbur veçoritë dhe individualitetin e tyre të lavdishëm". Do të vijë dita kur mendjet do të luftojnë të vetmet beteja në tregjet e hapura të ideve. "Do të vijë dita kur fletëvotimet do të zëvendësojnë plumbat dhe bombat". Ajo ëndërr u shkatërrua nga dy luftëra të tmerrshme që shkatërruan kontinentin në të parën gjysmë e shekullit të njëzetë.

Por një shpresë e re do të dalë nga rrënojat e Luftës së Dytë Botërore. Lufta përfundoi në vitin 1945, Evropa ishte në gërmadha dhe rreth 50 milionë njerëz vdiqën. Nga viti 1945 deri në vitin 1950, disa shtetarë të guximshëm, duke përfshirë Konrad Adenauer, Winston Churchill, Alcide de Gasperi dhe Robert Schuman, morën detyrën për të bindur popujt e tyre për të hyrë në një epokë të re. Në Evropën Perëndimore do të krijohen struktura të reja, të bazuara në interesa dhe traktate të përbashkëta që garantojnë shtetin e së drejtës dhe barazinë e të gjitha vendeve. fillimisht u prezantua nga Jean Monnet dhe u propozua më 9 maj 1950.

Meqenëse propozimi u pranua më **9 maj 1950**, kjo ditë konsiderohet ditëlindja e Bashkimit Evropian, dhe festohet çdo vit si "**Dita e Evropës**".

Menjëherë pas luftës, në vitin 1951, gjashtë vende bashkuan forcat: Franca, Gjermania Perëndimore, Italia, Belgjika, Holanda dhe Luksemburgu. Në fillim kjo lidhje ishte vetëm ekonomike. Kështu, në mënyrë praktike dhe tejet simbolike, lëndët e para për luftë janë bërë instrumente pajtimi dhe paqeje. Këto vende kanë nënshkruar Traktatin për themelimin e **Komunitetit Evropian të Qymyrit dhe Çelikut (KEQÇ)**. Kjo u bë përmes Traktatit të Parisit, i cili u nënshkrua në prill 1951. Në të kaluarën, në Evropë u bënë shumë luftëra për të rritur pasurinë e saj në dëm të vendeve të tjera. Ideja ishte se kjo do të shmangej nëse vendet binin dakord në mënyrë paqësore për ekonominë. Prandaj, gjashtë shtetet anëtare kanë vendosur të ndërtojnë **Komunitetin Ekonomik Evropian (KEE)**. Ajo u themelua nga Traktati i Romës në 1957. Ishte një treg i përbashkët i gjashtë vendeve ku u hoqën taksat doganore për një sërë mallrash dhe shërbimesh.

Megjithatë, ishte një hyrje në një integrim më të fortë, i cili më vonë çoi në shfaqjen e Bashkimit Evropian. Evropianët e kuptuan se bashkëpunimi ekonomik nuk është i mjaftueshëm dhe se do të ishte mirë që vendet të bien dakord për gjëra të tjera, arsimin, kërkimin e përbashkët shkencor, mbrojtjen e mjedisit dhe shumë gjëra të tjera. Domethënë, shtetet e kuptuan se mund të arrijnë më shumë nëse janë të bashkuar, sesa nëse punojnë vetëm për veten e tyre. Prandaj, një grup prej 12 vendesh krijuan **Bashkimin Evropian**. Në Mastriht, Këshilli Evropian i Presidentëve dhe Kryeministrave miratoi Traktatin në dhjetor 1991 dhe hyri në fuqi në nëntor 1993. Kjo marrëveshje krijoi Bashkimin Evropian.

SIMBOLET E BASHKIMIT EVROPIAN

Simbolet e Bashkimit Evropian janë flamuri, himni, Dita e Evropës më 9 maj dhe motoja "Të bashkuar në diversitet". Motoja është të theksohet integrimi i kulturave, traditave evropiane dhe barazia e të gjitha gjuhëve të saj. Baza për himnin e BE-së është Simfonia e Nëntë e Bethoven-it. Flamuri evropian ka një rreth me dymbëdhjetë yje ari në një sfond blu. Rrethi, ndër të tjera, është një simbol i unitetit. Edhe anëtarët e Unionit duhet të jenë të bashkuar. Ka dymbëdhjetë yje sepse numri 12 është një numër harmonie.

Më 9 maj 1950, ministri i Jashtëm francez Robert Schuman fillimisht hodhi poshtë publikisht idetë që çuan në Bashkimin Evropian.

Shtetet anëtare marrin para nga arkat e BE-së, por duhet të respektojnë vendimet e marra nga institucionet politike të Bashkimit. Për shembull, nëse Unioni vendos që të gjitha ndërtesat e reja duhet të ndërtohen në atë mënyrë që të përdorin shumë pak energji ngrohjeje, ndërtuesit në të gjitha Shtetet Anëtare do të duhet ta respektojnë këtë. Anëtarët nuk mund të vendosin më për çështje të tilla vetë, ata nuk mund, për shembull, të vendosin që ndërtesat të vazhdojnë të ndërtohen si më parë.

Zbuloni se si është i lidhur Beethoven me BE-në

Mallrat e prodhuara në një vend të Unionit janë falas për t'u shitur në vende të tjera të Bashkimit Evropian, ndërsa po nuk paguhet asnjë detyrim doganor. Krijimi i një tregu të përbashkët evropian ka imponuar nevojën e futjes së një monedhe të vetme, euros.

Shtetet anëtare ranë dakord që vendet e reja do të pranoreshin në Bashkim nëse do të ishin demokratike, të rregulluara mirë dhe pa shkelje të të drejtave të njeriut. Sot BE-ja ka 27 shtete anëtare.

Himni evropian, flamuri evropian, modeli i pasaportës evropiane, modeli evropian i patentë shoferit, janë simbole të mbështetjes për identitetin e përbashkët evropian, pra për ndjenjën e përbashkët të përkatësisë.

INSTITUCIONET E BE

A mendoni se BE-ja ka institucionet e veta?

Institucionet e Bashkimit Evropian përfaqësojnë të gjitha vendet. Shumë nga vendimet e marra nga këto institucione janë të dobishme për të gjitha shtetet anëtare. Shumica e politikanëve kryesorë të BE-së punojnë në Bruksel, kryeqytetin e Belgjikës. Prandaj, institucionet kryesore politike të BE-së janë pikërisht aty.

Të jesh qytetar evropian nuk do të thotë vetëm të pranosh vlerat mbi të cilat bazohet Bashkimi, por edhe të dish se si funksionon ai, veçanërisht në aspektin vendimmarrës. Në Bashkimin Evropian ekzistojnë institucione dhe organe të ndryshme. Megjithatë, vetëm pesë janë përcaktuar si institucione dhe konsiderohen më të rëndësishmet. Ata janë: Këshilli Evropian, Parlamenti Evropian, Këshilli i BE-së (Këshilli i Ministrave), Komisioni Evropian dhe Gjykata Evropiane e Drejtësisë. Çdo institucion kryen funksionet e veta të veçanta, të cilat shërbejnë për bashkëpunim të ndërsjellë, por edhe për kontroll dhe verifikim të funksionimit të ndërsjellë.

1. Këshilli Evropian, organi më i lartë i Bashkimit Evropian

Këshilli Evropian është një organ i përbërë nga presidentët e vendeve dhe qeverive (presidentë ose kryeministrat) të të gjitha shteteve anëtare të BE-së, si dhe presidenti i Komisionit Evropian. Ky organ mbledhet katër herë në vit për të arritur një marrëveshje mbi politikën globale të BE-së dhe për të rishikuar progresin. Këshilli është organi më i lartë vendimmarrës në Bashkimin Evropian, prandaj mbledhjet e tij quhen "samite".

2. Parlamenti Evropian, zëri i popullit

Parlamenti Evropian është një organ i votuar nga qytetarët e Bashkimit Evropian dhe i cili përfaqëson interesat e qytetarëve të Bashkimit Evropian. Ai mbikëqyr aktivitetet e BE-së dhe së bashku me Këshillin miraton ligjet e BE-së. Zgjedhjet për Parlamentin Evropian mbahen çdo pesë vjet dhe çdo qytetar i BE-së i regjistruar si votues ka të drejtën e votës.

Parlamenti Evropian ka tre vende: Bruksel, Luksemburg dhe Strasburg.

Luksemburgu është shtëpia e zyrave administrative dhe mbledhjet e të gjithë parlamentit mbahen në Strasburg dhe Bruksel.

Parlamenti Evropian miraton rregulla që rregullojnë jetën e qytetarëve të BE-së. Këto rregulla janë rregullore, ligje, rregullore. Përveç eurodeputetëve, ata duhet të pranohen edhe nga ministrat e shteteve anëtare të Bashkimit.

Për shembull: rregullorja që është e rëndësishme për fermerët evropianë është miratuar nga eurodeputetët, së bashku me ministrat përgjegjës për bujqësinë në vende të veçanta.

3. Këshilli i Bashkimit Evropian, zëri i shteteve anëtare

Këshilli i Bashkimit Evropian, së bashku me Parlamentin Evropian, është një institucion vendimmarrës kyç në BE. I njohur më parë si Këshilli i Ministrave, ai quhet shkurt edhe Këshilli. Siç sugjeron emri, brenda Këshillit, çdo shtet anëtar merr pjesë me një ministër. Cili ministër do të marrë pjesë në punë dhe nga cili shtet anëtar varet nga çështjet e diskutuara në takimin ministror (për shembull, nëse diskutohen çështjet e bujqësisë, atëherë ministrat e bujqësisë janë të pranishëm).

Kryesia e Këshillit ndryshohet çdo gjashtë muaj, me rotacion, pra çdo shtet anëtar ka mundësi të kryesojë për gjashtë muaj.

A ka BE një qeveri? Edhe pse Bashkimi Evropian nuk ka qeveri reale, disa nga institucionet e tij veprojnë si qeveri.

Parlamenti Evropian - zëri i qytetarëve evropianë mund të dëgjohet këtu

Këshilli i Bashkimit Evropian

Lexoni, mendoni, diskutoni!

Slovenia ka 8 eurodeputetë dhe Gjermania ka një popullsi 41 herë më të madhe dhe 99 eurodeputetë. Çfarë përcakton numrin e deputetëve të një vendi të caktuar në Parlamentin Evropian?

BE-ja është lider në luftimin e ndryshimeve klimatike dhe promovimin e zhvillimit të qëndrueshëm

Me konkurrencë të lirë në tregun e telekomunikacionit, BE-ja lejojnë një ulje drastike të kostove.

Kush është presidenti aktual i Komisionit Evropian?

4. Komisioni Evropian, promotor i interesit të përbashkët

Komisioni është një institucion politikisht i pavarur që përfaqëson dhe promovon interesat e BE-së në tërësi. Është një forcë udhëheqëse në sistemin institucional të BE-së: bën propozime për rregulloret evropiane, të cilat më pas debatohen dhe votohen në Parlament. Pasi të miratohen, Komisioni garanton se ato do të zbatohen.

Komisioni kryesohet nga kryetari i tij. Qeveritë e vendeve të Bashkimit Evropian bien dakord fillimisht se kush do të jetë kandidati për president. Ai zgjidhet për një mandat pesëvjeçar, i cili konfirmohet nga shumica e eurodeputetëve në Parlamentin Evropian. Çdo shtet anëtar emëron një anëtar të Komisionit, një komisioner. Presidenti vendos se cilat detyra do të kryejnë komisionerët. Një komisioner duhet të kujdeset për bujqësinë, një tjetër për shkencën, një të tretë për industrinë dhe për biznes etj.

Komisioni Evropian propozon legjislacionin, politikat dhe programet e veprimit dhe është përgjegjës për zbatimin e vendimeve të Parlamentit dhe Këshillit. Rregullat evropiane rregullojnë shumë gjëra që janë të rëndësishme për jetën e përditshme të qytetarëve evropianë. Këtu përfshihet, ndër të tjera: çfarë substancash fermerët nuk duhet të përdorin për të plehëruar dhe spërkatur arat (sepse janë të dëmshme për shëndetin); çfarë të drejtash kanë pasagjerët në hekurudha dhe aeroplanë; çfarë informacioni duhet të ketë në paketimin e ushqimit që blejmë në dyqane; me ç'rast një shtetas i një vendi mund të trajtohet në një spital të një vendi tjetër.

5. Gjykata Evropiane e Drejtësisë: zbatimi i ligjit

Gjykata e Drejtësisë së Bashkimit Evropian, me seli në Luksemburg, përbëhet nga 28 gjyqtarë (një gjyqtar nga çdo shtet anëtar). Gjyqtarët emërohen nga qeveritë e shteteve anëtare, por të gjithë gjyqtarët janë të pavarur dhe secili ka një mandat prej gjashtë vjetësh. Detyra kryesore e Gjykatës së Drejtësisë është të sigurojë respektimin e ligjit të BE-së dhe një interpretim dhe zbatim të drejtë të traktateve të Unionit. Kjo gjykatë nuk gjykon njerëz që shkelin ligjet e një vendi. Puna e tij është ndryshe - mund të gjykohet një vend, një politikan, një institucion apo një biznes që ka shkelur rregullat evropiane. Ai gjithashtu bën një gjykim kur lind një mosmarrëveshje ndërmjet dy ose më shumë shteteve anëtare.

Euro, monedha e përbashkët

Turistët dhe udhëtarët nga vendet e eurozonës nuk e kanë të vështirë të vizitojnë vendet që përdorin euron, pasi nuk duhet të shkëmbejnë para dhe t'i konvertojnë çmimet në paratë e tyre.

Euro përdoret gjithashtu si mjet zyrtar pagese në disa vende jashtë BE-së, përkatësisht në Monako, San Marino, Andorra dhe Vatikan, si dhe në Kosovë dhe Mal të Zi.

Gjykata e Drejtësisë garanton se ligjet evropiane respektohen. Gjykata, për shembull, konfirmoi se diskriminimi ndaj punëtorëve me aftësi të kufizuara ishte i ndaluar. Gjykata e BE-së zgjidh gjithashtu mosmarrëveshjet ndërmjet shteteve. Në mungesë të një zgjidhjeje të tillë, mosmarrëveshjet mund të bëhen të rrezikshme. Pse?

AKTIVITETE TË PROPOZUARA

Aktiviteti 1:

Hulumtoni një nga 5 institucionet kyçe të BE-së dhe bëni një paraqitje grafike të institucionit, funksionit të tij etj. Ju mund të përdorni skema, harta mendore, vizatime, etj..

REPUBLIKA E MAQEDONISË SË VERIUT NË BASHKIMIN EVROPIAN

Të punosh së bashku do të thotë gjithashtu rezultate më të mira.

A keni dëgjuar për shprehjen "Të bashkuar në diversitet"?

Kjo është motoja e Bashkimit Evropian dhe përfaqëson një pjesë të vlerave të Bashkimit. Një vlerë thelbësore që bashkon të gjitha shtetet anëtare është demokracia. Kjo do të thotë se vetëm vendet demokratike mund të jenë anëtarë të Bashkimit Evropian. Vlerat e tjera të Bashkimit Evropian që janë të përbashkëta për të gjitha shtetet anëtare janë: dinjiteti njerëzor, liria, barazia, sundimi i ligjit dhe respektimi i të drejtave të njeriut, duke përfshirë të drejtat e njerëzve që u përkasin grupeve minoritare.

Republika e Maqedonisë së Veriut është vend kandidat për anëtarësim në Bashkimin Evropian. Procesi i negociatave është një instrument që në vendin tonë duhet të sjellë ndryshime reale në shoqëri dhe në vend dhe në këtë mënyrë të plotësojë nevojat e qytetarëve. Që një vend të jetë në gjendje të anëtarësohet në BE, duhet të plotësojë disa kushte. Për të ndihmuar në arritjen e këtij qëllimi, BE-ja po ofron mbështetje të vazhdueshme dhe ndihmë financiare në mënyrë që vendi të mund të ndër marrë të gjitha reformat e nevojshme.

Dyert e Bashkimit Evropian janë të hapura për të gjitha vendet evropiane që plotësojnë kriteret demokratike, politike dhe ekonomike për anëtarësim. Marrëveshjet për aderimin në një shtet të ri anëtar duhet të miratohen unanimisht nga të gjitha Shtetet Anëtare.

Përpara çdo zgjerimi të ri, BE-ja duhet të vlerësojë kapacitetin e saj për të pranuar anëtarë të rinj, si dhe aftësinë e institucioneve të saj për të vazhduar të funksionojnë me sukses. Zgjerimi i BE-së forcon dhe stabilizon demokracinë dhe sigurinë në Evropë, veçanërisht në vendet e reja anëtare, dhe rrit ndjeshëm potencialin e kontinentit për rritje ekonomike dhe tregti.

Kriteret për anëtarësim në BE:

Çdo vend evropian mund të aplikojë në Bashkimin Evropian nëse respekton parimet e lirisë, demokracisë, të drejtave të njeriut dhe lirive themelore dhe sundimin e ligjit.

- Një vend që aspiron të bëhet anëtar duhet të ketë institucione të qëndrueshme që garantojnë demokracinë, sundimin e ligjit, të drejtat e njeriut dhe respektimin dhe mbrojtjen e pakicave;
- Të ketë një ekonomi tregu funksionale dhe kapacitet për të përballuar presionin konkurrues dhe forcat e tregut brenda Bashkimit;
- Aftësia për të marrë përsipër përgjegjësitë e anëtarësimit në BE, duke përfshirë mbështetjen për qëllimet e Bashkimit;
- Një administratë publike e aftë për të zbatuar ligjin e BE-së.

Hapat për anëtarësimin në BE (pasqyrë e Republikës së Maqedonisë së Veriut)

- Marrëveshja e Stabilizim Asocimit me BE-në;
- Aplikim për anëtarësim dhe marrjen e statusit të vendit kandidat;
- R.S. Në vitin 2005, Maqedonia Veriut fitoi statusin e vendit kandidat për anëtarësim në Bashkimin Evropian;
- Marrja e rekomandimit për fillimin e negociatave për anëtarësim në BE;
- Republika e Maqedonisë së Veriut ka marrë disa rekomandime për fillimin e negociatave;
- Negociatat;
- Mbështetja nga Parlamenti Evropian me shumicë absolute;
- Partneriteti për anëtarësim: Ndihma e BE-së për vendet candidate për të arritur zhvillimin ekonomik të BE-së;
- Miratimi i propozimit - kuadri negociator i KE-së për vendin tonë (qershor, 2020).

Çdo vit, më shumë se 400,000 të rinj mësojnë ose praktikojnë zhvillimin personal në vende të tjera evropiane me mbështetjen e EU Erasmus +, programi i BE-së për arsimin, trajnimin, rininë dhe sportin. Përveç kësaj, Erasmus + mbështet evropianin Trupat e Solidaritetit dhe Shërbimi Vullnetar Evropian.

BE-ja kujdeset për mjedisin.

Ish-Qendra Informative e BE-së e rinovuar synon të bashkojë të rinjtë, t'i ndihmojë ata të shkëmbejnë ide dhe të lidhen me njerëz të tjerë për të krijuar mundësi të reja për veten dhe vendin.

Nëse RVM bëhet anëtare e BE-së, atëherë turisti nga Maqedonia, i cili blen mallra dhe i transporton ato në një shtet anëtar të Bashkimit për RMV, nuk do të ketë detyrime doganore në kufi.

Të rinjve u jepet akses më i lehtë për të studiuar dhe një shumëllojshmëri vendesh pune në të gjithë Evropën.

“Horizonti 2020” ndihmon që idetë e mira të hyjnë në treg dhe të krijojnë vende të reja pune.

Çfarë përparësish kemi ne me hyrjen në Evropian Bashkimi?

Anëtarësimi në Bashkimin Evropian është i mirë për vendin tonë për shumë arsye. Është mirë, për shembull, për kompanitë vendase. Le të shohim këtë. Për shembull, një kompani vendase, për shkak të hapësirës së vogël të RMV-së, ka pak blerës. Nëse kjo kompani do të donte të shiste në Gjermani dhe do të provonte, produkti i saj në dyqanet gjermane do të ishte shumë i shtrenjtë për blerësit. Çmimi i vendosur nga kompania maqedonase do të rritej për një shumë më të madhe, sepse për shitjen e një produkti të huaj ka tarifë doganore nga shteti gjerman. Nëse Republika e Maqedonisë së Veriut është në Bashkimin Evropian, do të shmangen doganat nga shitja e produkteve të vendit tonë nëpër shtete tjera. Maqedonia e Veriut do të jetë në gjendje të eksportojë më shumë nga mallrat e saj, dhe kompanitë e huaja gjithashtu do të jenë të lira të shesin në Republikën e Maqedonisë së Veriut.

Çdo qytetar i Maqedonisë së Veriut do të jetë shtetas i Bashkimit Evropian. Qytetarët e Maqedonisë së Veriut do të mund të jetojnë dhe të punësohen në cilindo shtet anëtar. Të rinjtë do të mund të shkollohen në universitete në të gjitha vendet e tjera të Bashkimit (natyrisht, së pari duhet të mësojnë një gjuhë të huaj). Pa pasaportë apo kalim kufitar, do të mund të udhëtojmë në shumë vende, si Itali, Austri, Slloveni, Hungari dhe vende të tjera anëtare. Nëse dikush, për shembull, ka mbaruar shkollën në Gjermani, diploma e tij do të jetë e vlefshme në Maqedoninë e Veriut, Gjermani ose ndonjë shtet tjetër anëtar të Unionit. Për shkak se shumë anëtarë përdorin të njëjtën monedhë (euro), ata nuk duhet të shkëmbejnë para kur vizitojnë një vend tjetër.

Këto janë vetëm disa nga përfitimet e hyrjes së vendit tonë në BE. BE-ja dhe Republika e Maqedonisë së Veriut janë duke bashkëpunuar vazhdimisht në fusha të caktuara siç janë marrëdhëniet politike dhe ekonomike, tregtia dhe shoqëria civile. Në rrugën drejt anëtarësimit të tij, Bashkimi Evropian ofron mbështetje të vazhdueshme dhe ndihmë financiare për të ndihmuar vendin në reformat e nevojshme. RMV-ja ka detyrimin të harmonizojë legjislacionin e saj me ligjin e BE-së.

Përfitimet e anëtarësimin në BE

- Paqja dhe bashkimi i Evropës;
- Liria, siguria dhe sundimi i ligjit;
- Solidariteti ekonomik dhe social;

- Identiteti evropian dhe pranimi i diversitetit;
- Politika e marrëdhënieve të mira fqinjësore;
- Institucione të qëndrueshme me integritet në vendimmarrje;
- Politikat për inovacion, zhvillim dhe tregun unik evropian;
- Ruajtja e mjedisit dhe zhvillimi i qëndrueshëm;
- Ndihma rajonale, politika e përbashkët bujqësore, dimensionin social për korrëgjimin e pabarazisë në shoqërinë evropiane;
- Bashkimi Ekonomik dhe Monetar;
- Një sistem më i mirë arsimor dhe shëndetësor dhe zhvillim kulturor;
- Siguria e përbashkët dhe politika e jashtme.

Rekomandimet e BE-së ndihmuan për të arritur:

- ujë të pijshëm më të pastër;
- shumë më pak shi acid;
- benzinë pa plumb;
- heqja e lehtë dhe e sigurt e pajisjeve të vjetra elektronike;
- Rregulla strikte të sigurisë ushqimore "nga ferma në pirun";
- më shumë bujqësi organike dhe cilësore;
- paralajmërime shëndetësore më efektive për cigaret;
- Regjistrimi dhe kontrolli i të gjitha kimikateve.

Me dorëzimin simbolik të çelësit nga godina e studentëve, Presidenti i Parlamentit Evropian, David Sassoli, ka hapur zyrtarisht "Euprope House", një vend, i cili mbi të gjitha është i destinuar për të rinjtë.

Maqedonia e Veriut ka qasje në miliona euro përmes fondeve IPA ose Instrumentit të BE-së për Ndihmën e Para-Aderimit.

Paratë janë në dispozicionin tonë për të përmirësuar, për shembull, rrugët dhe për të reduktuar mbetjet ose për të zhvilluar ekonominë.

AKTIVITETE TË PROPOZUARA

Aktiviteti 1:

Debat me temën - "PER" hyrjen në BE ose "KUNDËR"

- Jepni arsye, argumente dhe mbrojeni anën tuaj. Tregoni pse jeni "PËR" ose "KUNDËR".
- Zgjidhni një nga grupet që do të shprehin pikëpamjet tuaja të përbashkëta.

Aktiviteti 2:

Lidhni kompetencën e dhënë me institucionin përkatës të BE-së.

<ul style="list-style-type: none"> • Propozon ligjet e BE-së; • Miraton ligjet e BE-së; • Përbëhet nga (vetëm) një përfaqësues/anëtar për çdo vend të BE-së; • Të zgjedhur nga qytetarët e BE-së . 	<ul style="list-style-type: none"> • Përfaqëson interesat e qytetarëve; • Përfaqëson interesat e vendeve të BE-së / qeverive të tyre; • Vendos për interpretimin e ligjeve të BE-së; • Përcakton drejtimin e përgjithshëm politik të BE-së; • Siguron respektimin e ligjit të BE-së. 	<ul style="list-style-type: none"> • Këshilli Evropian; • Parlamenti Evropian; • Këshilli i BE-së; • Komisioni Evropian; • Gjykata Evropiane e Drejtësisë.
--	---	---

AKTIVITETET PËR MENDIM KRITIK DHE ZGJIDHJE TË PROBLEMEVE

Aktiviteti 1:

Shkruani një ese mbi BE-në dhe Republika e Maqedonisë së Veriut bazuar në këto çështje:

- Si do të ishte jeta e qytetarëve të Maqedonisë në RMV nëse do të bëheshin anëtarë të Bashkimit Evropian?
- Cilat do të ishin përfitimet për të rinjtë nga anëtarësimi i RMV-së në BE?

Aktiviteti 2:

Vizitoni portalin evropian të të rinjve në linkun e dhënë https://europa.eu/youth/EU_mk! Zbuloni se si Bashkimi Evropian i mbështet të rinjtë, shikoni mundësitë e ndryshme që keni në dispozicion në portal. Eksploroni nismën e re të BE-së - Korpusi Evropian i Solidaritetit.

Mund të shpjegoni më hollësisht se çfarë mundësish hap kjo nismë?

Kur mund të bashkoheni me Korpusin Evropian të Solidaritetit?

Si lidhet ky portal me përgjegjësinë sociale për të cilën folëm në temat e mëparshme?

TERME:

Këshilli i Evropës - organizata kryesore e kontinentit për të drejtat e njeriut.

Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut - gjykata më e lartë në BE.

Komiteti i Ministrave - organi ligjor vendimmarrës i Këshillit të Evropës.

Parlamenti Evropian (Europarl ose PE) - Organi parlamentar i Bashkimit Evropian.

Integrim - bashkim, unifikim, përbërje.

PYETJE NGA TEMA:

- Pse zhvillimi i një identiteti të përbashkët të BE-së është një sfidë për Evropën?
- Zbuloni se sa është përqindja e nxënësve të shkollave fillore që mësojnë anglisht, frëngjisht, gjermanisht si gjuhë të huaja.
- Përshkruani krijimin e Bashkimit Evropian sipas rendit kronologjik.
- Shkruani një ese me temën: Përfitimet dhe detyrimet e RMV-së nga anëtarësimi në BE.
- Çfarë duhet të bëjë RMV-së për t'u bërë anëtare e BE-së?
- Cili është kontributi juaj që RMV-së t'i bashkohet familjes evropiane?
- Cilat janë simbolet e BE-së?
- Shpjegoni procesin e anëtarësimit për anëtarësim në BE.
- Çfarë mundësish dhe privilegjesh studimi kanë studentët në universitetet brenda BE-së?
- Cilat janë kompetencat e tre institucioneve më të rëndësishme të BE-së?
- Si përcaktohet numri i anëtarëve të Parlamentit Evropian?
- Pse thuhet se Komisioni Evropian është "gardian i traktateve"?

LITERATURA E SHFRYTËZUAR

- Атанасов, П., Мултикултурализмот како теорија, политика и пракса, Скопје: Евро Балкан Пресс, 2003.
- A Handbook for Teachers, Cultural Heritage and Cultural Diversity Lessons, 2012.
- Бајалциев, Д., Вовед во правото, Скопје: Академски печат, 2007.
- Божовиќ, С., Анастасовска. И., Учиме право, учебник за граѓански и политички слободи и права, Скопје: Младински образовен форум, 2015.
- Gomien, D., Краток водич низ Европската конвенција за човекови права (Short Guide To The European Convention Of Human Rights)", Македонска верзија, Совет на Европа, Стразбург, (1991).
- Граѓанско образование за IX одделение: прирачник за наставници, Скопје: Македонски центар за граѓанско образование, 2019.
- Грир, С., Европска конвенција за човекови права, Скопје: Просветно дело, 2009.
- Додовски, И., Мултикултурализмот во Македонија: модел во настанување, Скопје: Фондација Институт Отворено Општество, 2005.
- EU institutions and other bodies, Достапно на: http://europa.eu/institutions/index_en.htm;3.
- Клековски, С., Кржаловски, А., Јаковлевска, А. Г., Општествена одговорност на Граѓаните, Македонски центар за меѓународна соработка, 2008.
- Lončarić-Jelačić, N., Ogrinšak, T., Основи на демократијата. Загреб, 2010.
- Mary Gannon., Aoife Ruane-Kelly., Equality & diversity, The CDVEC Curriculum Development Unit, 2012.
- Петроска-Бешка, В., Најчевска, М., Николина, К., и др., Студија за мултикултурализмот и меѓуетничките односи во образованието, Скопје: Канцеларија на УНИЦЕФ, 2009.
- Организација на обединетите нации (ООН). Универзалната декларација за човекови права, 1948, Достапно на: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>.
- Information all eaflet for the citizens of the European Union. Достапно на: ed.www.europaforum.lu.
- Пачек-Баља, С., Рогинек, Н., Стојичевич, и др., Теорија на праведност, Скопје: Слово, 2002.

- Петрески, Владимир., Митревска, Тања., Маглешов, Васко., Ѓонеска, Билјана., Со критичко мислење до разобличување на дезинформации: прирачник за неформално образование за медиумска писменост, Скопје: Фондација Метаморфозис, 2019.
- Стојановски, С., Граѓанско општество, Штип, 2018.
- Трајансовски, Ж., Чаусидис, Т., Беличанец, Р., Медиумите, говорот на омраза и маргинализираните заедници, Скопје, 2013.
- Темков, К., Поповска, Б., Етика Учебник за II година, 2013.
- The European Union On-Line, Достапно на: <http://europa.eu/index.htm>.
- UN International Convention on the Elimination of All of Racial Discrimination, 1966.
- Устав на Република Македонија, Службен весник на РМ, 52/1991.
- Шопар, В., Теменугова, А., Аксентиевска, М., Медиумската писменост во Македонија, Скопје: Македонски институт за медиуми, 2010.
- Štefan, J., Priručnik aktivnih metoda za građanski odgoj i obrazovanje s primjerima dobre prakse, Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj, 2017.
- Retrieved 2nd August 2012 from Collins Dictionary.com website: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/civil-society>.
- Човековите права како демократска вредност - Те drejtat e njeriut si vlore Demokratike, Фондација Фридрих Еберт, 2003.
- Џордан, Г., Ведон, К., Културна политика, Скопје: Темплум, 1999.
- Шкарик, С., Силјановска-Давкова, Г., Уставно право, Скопје: Култура, 2009.
- Шопар, В., Теменугова, А., Аксентиевска, М., Медиумската писменост во Македонија, Скопје: Македонски институт за медиуми, 2010.
- Štefan, J., Priručnik aktivnih metoda za građanski odgoj i obrazovanje s primjerima dobre prakse, Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj, 2017.

